ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ

นายพัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL CAPITAL AND DEVELOPMENT OF THE NATION

Mr. Pattanapong Sukitpaneenit

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Economics Program in Economics

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ
โดย	นายพัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ
สาขาวิชา	เศรษฐศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ชลัยพร อมรวัฒนา

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ตีรณ พงศ์มฆพัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.จิตตภัทร เครือวรรณ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลัยพร อมรวัฒนา)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ เอี่ยมกุลวัฒน์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(นางสาว ภารณี วัฒนา)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ : ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ. (SOCIAL CAPITAL AND DEVELOPMENT OF THE NATION) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.ชลัยพร อมรวัฒนา, 204 หน้า.

งานวิจัยนี้ศึกษาบทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยประยุกต์ใช้แบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง กับฐานข้อมูลจากสำนักสถิติแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงมหาดไทย อนึ่ง ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา พบว่า บทบาทของทุนทางสังคมโดยเฉพาะการร่วมแรงร่วมใจภายใต้พื้นฐานของความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และค่านิยม เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความรู้ ทุนทางปัญญาและพลังร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งเอื้อให้เกิดการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ข้างต้นพบว่า ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการจัดการความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการจัดการความรู้ที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบความสัมพันธ์ที่ชัดเจนของทุนต่างๆในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเมื่อพิจารณาทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วม เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา พบว่า ความสัมพันธ์เครือข่ายที่เน้นแฟ้นยิ่งขึ้น และบทบาทของสถาบันทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีระดับความไว้วางใจที่สูงขึ้น ซึ่งความไว้วางใจที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งหมายความว่า ระดับของการดำเนินการร่วมจะเพิ่มมากขึ้น หากคนในชุมชนมีความไว้วางใจกันมากขึ้น นอกจากนี้ พบว่า ทุนผูกผันทางสังคม ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม และทุนเชื่อมโยงทางสังคม มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นทั้งในระดับบุคคล/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย จะส่งผลให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....เศรษฐศาสตร์.....ลายมือชื่อนิสิต.....พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ.....
ปีการศึกษา.....2552.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

5085176229 : MAJOR ECONOMICS

KEYWORDS : SOCIAL CAPITAL / DEVELOPMENT / COLLECTIVE ACTION / NETWORK / SEM

PATTANAPONG SUKITPANEENIT : SOCIAL CAPITAL AND DEVELOPMENT OF THE NATION. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. CHALAIPORN AMONVATANA,PH.D., 204 pp.

The objective of this study is to determine the roles of social capital on economic development in terms of analyzing their relationship as well as the relationship between social capital and procedure for solving problems. This study applies structural equation model using database from the National Statistical Office, Ministry of Social Development and Human Security, and Ministry of Interior. The results of content analysis can be summarized that the roles of social capital, especially the coordination based on trust, norms and values, lead to collaborative learning, intellectual capital, and integrated forces to improve and find the solutions.

According to the results of the relationship analysis between social capital and economic development, the social capital and human capital have positive relations toward knowledge management at 0.05 statistically significant; in other words, the higher amount of social and human capital , the higher level of knowledge management. However, there are no explicit correlations between capitalization and economic development. Considering the social capitals and the collective actions for the developing and problem solving, it can be summarized that the higher profound network relationship and role of social institutions to make more social contribution have obviously brought about the trustfulness of human in the community with positive relationships toward collective action at 0.01 level of significance; in other words, level of collective action for the developing and problem solving will be increased providing that there exists a condition of trustfulness. Furthermore, bonding social capital, bridging social capital and linking social capital have direct relation with positive collective action for the developing and problem solving of 0.01 statistically significance. This means that, there will be profound relations within individuals, groups, organizations and networks in which make community members sharing collaborative developing to the solutions to the problems.

Department : Economics Student's Signature ปัฒนพงศ์ สุกิจปานีนิจ

Academic Year : 2009 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.ชลัยพร อมรวัฒนา ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้เขียน ผู้จุดประกายความคิด และดูแลเอาใจใส่แก่ผู้เขียนเสมอมา ขอบพระคุณ รศ.ดร.จิตตภัทร เครือวรรณ์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ชัยรัตน์ เอี่ยมกุลวัฒน์ กรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยชี้แนะการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ และคุณภารณี วัฒนา ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดด้านสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำหรับข้อคิดและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้หากขาดข้อมูลสำหรับการทำวิจัย ผู้เขียนขอขอบพระคุณ คุณนริศรา เจ้าหน้าที่สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และบรรณารักษ์ห้องสมุดที่เอื้อเฟื้อในการสืบค้นข้อมูล

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ชายและน้องสาวที่ให้การสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือและคอยถามไถ่เป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด

ขอบคุณ พี่ๆในหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตทุกคน โดยเฉพาะพี่พัน พี่บอส และพี่เอก ที่คอยช่วยให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนไถ่ถามถึงความก้าวหน้าวิทยาพนธ์

ขอบคุณ เพื่อนๆในหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตทุกคน โดยเฉพาะพี่เก่ง คุณทน คุณก้อง คุณกานต์ คุณบ่าย คุณนัท คุณแอม เจ๊ซัง เจ๊ต่าย คุณเก๋ ฯลฯ สำหรับคำแนะนำและความช่วยเหลือ ตลอดจนกำลังใจ

คุณประโยชน์ใดๆที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบความดีแต่บุคคลดังที่กล่าวนามมาข้างต้นและผู้ที่มิได้กล่าวนาม หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใดผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... จ

กิตติกรรมประกาศ..... ฉ

สารบัญ..... ช

สารบัญตาราง..... ฌ

สารบัญภาพ..... ฎ

บทที่ 1 บทนำ..... 1

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา..... 1

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา..... 3

1.3 ขอบเขตของการศึกษา..... 3

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา..... 3

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 4

1.6 วิธีดำเนินการศึกษา..... 4

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 5

2.1 แนวคิดและทฤษฎี..... 5

2.1.1 แนวคิดทุนทางสังคม..... 5

2.1.2 แนวคิดทุนมนุษย์..... 21

2.1.3 แนวคิดทุนทางปัญญา การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ร่วมกัน..... 28

2.1.4 แนวคิดการดำเนินการร่วม..... 41

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศ..... 46

2.1.6 แนวคิดแบบจำลองสมการโครงสร้าง..... 53

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 57

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ..... 57

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ..... 61

2.2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์..... 65

หน้า

บทที่ 3 ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ..... 69
3.1 วิวัฒนาการการพัฒนาประเทศ..... 69
3.2 แนวคิดทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศไทย..... 74
3.3 บทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ..... 77
3.4 บทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคม..... 81
3.5 บทบาททุนทางสังคมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม..... 83
บทที่ 4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม..... 88
4.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ..... 88
4.1.1 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ..... 89
4.1.2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ..... 94
4.2 การวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา..... 99
4.2.1 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา..... 99
4.2.2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา..... 110
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ..... 118
5.1 สรุป..... 118
5.2 ข้อเสนอแนะ..... 120
รายการอ้างอิง..... 122
ภาคผนวก..... 130
ภาคผนวก ก..... 131
ภาคผนวก ข..... 141
ภาคผนวก ค..... 157
ภาคผนวก ง..... 181
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 204

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 2.1	รูปแบบเครื่องมือ The Social Capital Assessment Tool (SOCAT)…….	19
ตารางที่ 4.1	สัญลักษณ์ที่ใช้แทนข้อมูลตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ……	91
ตารางที่ 4.2	ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ……...	92
ตารางที่ 4.3	สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ……	94
ตารางที่ 4.4	ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยวิธี Maximum Likelihood……..	97
ตารางที่ 4.5	เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ……	98
ตารางที่ 4.6	สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)….	101
ตารางที่ 4.7	สัญลักษณ์ที่ใช้แทนข้อมูลตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007)……	104
ตารางที่ 4.8	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างระบุคุณลักษณะทั่วไปในที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา……..	105
ตารางที่ 4.9	ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่สังเกตได้ในการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา……..……	107

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 4.10 สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)..... 109

ตารางที่ 4.11 สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007)..... 109

ตารางที่ 4.12 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) โดยวิธี Maximum Likelihood..... 113

ตารางที่ 4.13 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)..... 114

ตารางที่ 4.14 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007) โดยวิธี Maximum Likelihood..... 117

ตารางที่ 4.15 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007)... 117

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 2.1	กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ทุนทางสังคม……	8
ภาพที่ 2.2	องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้……	30
ภาพที่ 2.3	กรอบการวิเคราะห์ทุนทางปัญญา……	36
ภาพที่ 2.4	แบบจำลองในโปรแกรมลิสเรล……..	54
ภาพที่ 2.5	กรอบการวิเคราะห์ทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ…….	66
ภาพที่ 2.6	ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)……..	67
ภาพที่ 2.7	ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007)….	68
ภาพที่ 3.1	บทบาทของทุนต่างๆกับการพัฒนาประเทศ……	87
ภาพที่ 4.1	แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ……...	89
ภาพที่ 4.2	ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยวิธี Maximum Likelihood…….	96
ภาพที่ 4.3	แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) …….	100
ภาพที่ 4.4	แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007)……..	102
ภาพที่ 4.5	ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) โดยวิธี Maximum Likelihood……	112
ภาพที่ 4.6	ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2007) โดยวิธี Maximum Likelihood……..	116

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นหลักสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ในอดีตภาครัฐได้พยายามเสนอนโยบายและกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่สังคมทันสมัย (Modernization) ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นที่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และความหลากหลายในผลผลิต เพื่อลดปัญหาความยากจนและลดช่องว่างระหว่างชนบทและเมือง พร้อมทั้งเร่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคและการชลประทาน ควบคู่กับการขยายโอกาสทางการศึกษาและการให้บริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง

ผลจากการพัฒนาประเทศแม้จะได้สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แต่ได้สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของประเทศ มีการกระจายผลการพัฒนาไม่ทั่วถึง เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของคนกลุ่มต่างๆ ระหว่างคนเมืองกับชนบท การเติบโตในเชิงปริมาณที่เกิดจากการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มผลผลิตที่เน้นการใช้แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง การมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ขาดดุล โดยการผลิตเปลี่ยนจากการพึ่งพาภาคเกษตรมาสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมการลงทุนที่กระจุกตัวอยู่ในเขตเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่งผลให้เมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ขณะที่คนชนบทอยู่ในภาวะยากจน คนหนุ่มสาวละทิ้งภูมิลำเนาเดิม เพื่อหางานทำในเมือง ทิ้งเด็กและคนชราไว้ตามลำพัง ทำให้สังคมอ่อนแอความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวระหว่างวัยเด็ก วัยแรงงาน และสูงอายุขาดหายไป ความเมตตาและความเอื้ออาทรที่มีต่อกันลดลง การพัฒนาที่ขาดความสมดุลระหว่างด้านเศรษฐกิจกับด้านสังคม ส่งผลให้สังคมไทยมีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปและเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], 2551)

สภาพปัญหาที่เป็นอยู่นี้ สาเหตุหนึ่งมาจากนโยบายการพัฒนา เมื่อภาครัฐเห็นว่ามีการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจที่มากเกินไป ก็จะนำเอาแนวทางการพัฒนาจิตใจรวมถึงเร่งรัดการมีส่วนร่วมมาเสริม เพื่อให้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่ล้มเหลวกลับดีขึ้น โดยจะเห็นว่า ไม่ใช่การเปลี่ยนแนวการพัฒนา แต่เป็นเพียงการประคับประคองเพื่อให้ระบบอยู่รอดเท่านั้น ซึ่งในที่สุดหลายฝ่ายยอมรับว่า แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จากคำกล่าวที่ว่า “เศรษฐกิจดี

สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” และจากการพิจารณาช่วงที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจฟองสบู่ส่งผลกระทบมากที่สุดกับกลุ่มนักธุรกิจ ขณะที่ผู้ที่อยู่ในชนบทได้รับผลกระทบค่อนข้างน้อย เพราะในชนบทยังมีการรวมกลุ่ม มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือนร้อนของกันและกัน สิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคม (Social Capital) ที่อยู่ในสังคมไทยมาช้านาน แต่ระยะหลังเริ่มลดน้อยถอยลง ในช่วงการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ภาครัฐจึงได้รื้อฟื้นเรื่องนี้ขึ้นมาให้เป็นพลังในการพัฒนาชุมชนและประเทศต่อไป

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ยังจำเป็นต้องดำเนินต่อไป และหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องแข่งขันกับประเทศต่างๆทั่วโลก ซึ่งกติกาของโลกในปัจจุบันมีเปลี่ยนแปลงไปสู่การค้าการลงทุนแบบเสรี ทำให้การแข่งขันยิ่งทวีความเข้มดุเดือดขึ้น ขณะที่รูปแบบทางธุรกิจการค้าก็เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากโลกาภิวัตน์ ทำให้เรามิอาจอยู่อย่างโดดเดี่ยว เพราะไม่สามารถเก่งได้ทุกเรื่อง คนคนเดียวอาจไม่สามารถมองได้รอบด้าน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคนเก่งในด้านต่างๆ มาช่วยเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น และสร้างพลังที่จะเผชิญกับปัญหาที่ถาโถมเข้ามาอย่างรู้เท่าทัน ตรงนี้เองที่ทุนทางสังคมจะช่วยเข้ามาแก้ไขปัญหา ช่วยรับมือกับอนาคต ที่จะก้าวไปสู่ความมั่นคง สมดุลและยั่งยืนนาน

แนวคิดทุนทางสังคมได้ดึงดูดให้นักพัฒนาทั้งจากสายเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ครุศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ เข้ามาศึกษาแนวคิดนี้ ทำให้มีลักษณะของการเป็นสหสาขาวิชาการรวมอยู่ด้วย อย่างไรก็ดี ในการอธิบายแนวคิดเรื่องนี้ ก็มีการตีความหมายที่แตกต่างกันออกไปอีก โดยมีการหยิบยกมาใช้ในวงวิชาการการพัฒนาในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ทำให้หลายฝ่ายหันกลับมาส่งเสริมการพัฒนารากหญ้าให้ชุมชนมีการพึ่งตนเอง และการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนให้เกิดขึ้น หรือแม้แต่ภาครัฐเองก็ยอมรับแนวคิดนี้ด้วย ถึงกลับยกระดับแนวคิดนี้เป็นวาระแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ผ่านมาโดยรับแนวคิดในระดับสากลมาใช้ในการพัฒนาประเทศของรัฐเป็นระยะเวลานาน สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดบางอย่างไม่สามารถที่จะใช้ได้ดีในประเทศไทย อีกทั้งการเข้าไปพัฒนาโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ยิ่งสร้างช่องว่างระหว่างคนยากจนกับคนรวยมากขึ้น แม้ว่าภายใต้การพูดถึงทุนทางสังคมได้มีการกล่าวถึงทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นทุนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีความจำเป็นต่อสังคมโดยเฉพาะในเชิงพื้นที่และการเป็นเครือข่าย อย่างไรก็ดี การพัฒนาหรือเสริมสร้างทุนทางสังคมในระดับการเป็นนโยบายขององค์กรรัฐที่พยายามเน้นนั้น ก็มีการตั้งคำถามว่าการที่รัฐนำเอาสิ่งเหล่านี้มาพูดถึงจะนำไปสู่การ

เปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การวิจัยทางด้านทุนทางสังคมมีมาอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่การวิจัยในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น เพื่อเพิ่มความชัดเจนให้กับแนวคิดทุนทางสังคม การวิจัยนี้จึงทำการศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศว่ามีลักษณะอย่างไร ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดการดำเนินการร่วม (Collective Action) เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเป็นอย่างไร ดังนั้น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมจะวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง (Structure Equation Model-SEM) ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแบบจำลองของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นข้อมูลรายจังหวัดในปี พ.ศ. 2550 ได้มาจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศสถิติ) สำนักงบประมาณ และกระทรวงมหาดไทย (ฐานข้อมูล จปฐ.) ส่วนข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ในแบบจำลองของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเป็นข้อมูลรายครัวเรียนจากดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม จากสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ มิติกลุ่มและเครือข่าย มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือ มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคมด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมและด้านความขัดแย้งและรุนแรง และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ทุนความผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) หมายถึง ความผูกพันระหว่างคนที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เดียวกันหรือมีปัญหาร่วมกัน อาทิ คนในครอบครัวเดียวกัน หรือเพื่อนสนิท

ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) หมายถึง การรวมตัวของคนที่มีความใกล้ชิดกันแต่ไม่มากเหมือนดังเช่นทุนความผูกพันทางสังคม ทั้งนี้เป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก เช่น มิตรภาพระหว่างเพื่อนที่ไม่ถึงกับสนิทกัน และผู้ร่วมงานจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (Linking Social Capital) หมายถึง การเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก แต่มีวงที่กว้างมากกว่า โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/ชุมชน ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น

การดำเนินการร่วม (Collective Action) หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของคนหลายคนในการที่จะพยายามให้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การจัดการปัญหาต่างๆในชุมชน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป
2. ได้ความชัดเจนในทุนทางสังคมมากขึ้น
3. เป็นประโยชน์ในการทำนโยบายต่อไป

1.6 วิธีดำเนินการศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษาครั้งนี้ ทำการศึกษาบทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศโดยวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหาควบคู่กับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยประยุกต์ใช้แบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทุนทางสังคมถูกหยิบยกขึ้นมาประยุกต์ใช้ในแวดวงวิชาการหลายสาขา ทั้งด้านสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ครุศาสตร์ เป็นต้น การกำหนดองค์ประกอบหรือขอบเขตทุนทางสังคมที่ผ่านมาจึงมีความหลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจากมุมมอง ประสบการณ์ และเป้าหมายของการศึกษาวิจัยมีบริบทที่แตกต่างกัน รวมทั้งสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม/ชุมชนที่ทำการศึกษามีความแตกต่างกัน แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มีข้อสรุปเดียวกัน คือ การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในบทนี้จะเน้นการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ร่วมกัน การดำเนินการร่วม การพัฒนาประเทศ และแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ กรอบการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และกรอบการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินงานร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดทุนทางสังคม

การพัฒนาประเทศตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือทุนนิยม แม้สร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็ได้นำไปสู่ปัญหาทางสังคมหลายอย่าง เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อเสนอแนวคิดหรือทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับการพัฒนาในยุคปัจจุบัน แนวคิดหนึ่งที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง คือ แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) ปรากฏครั้งแรกในหนังสือ The Annals of the American Academy of Political Science ในบทความชื่อ A Story of Achievement (เรื่องราวแห่งความสำเร็จ) โดย L.J. Hanifan (1916) แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโต และพัฒนาสังคมให้มีความทันสมัย จำเป็นต้องอาศัยทุนทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลัก และทุนทางสังคมเป็นปัจจัยเสริม เพราะจะช่วยลดต้นทุนการผลิตลง ทั้งนี้ ทุนทางสังคม ได้แก่ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (Good Will) การสร้างมิตรภาพ (Fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) หลังจากนั้น แนวคิดทุนทางสังคมได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะเห็นว่ามีนักวิจัยทางด้านทุนทางสังคมเกิดขึ้นมากมาย ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จะเริ่มต้นจากการทบทวนแนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศก่อน แล้วตามด้วยแนวคิดทุนทางสังคมภายในประเทศ

1) แนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศ

การทบทวนแนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศ เลือกทบทวนจากวรรณกรรมที่มีการกล่าวถึงมากที่สุด โดยเริ่มจาก

Pierre Bourdieu (1983) มองว่า ทุนในความหมายทางเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นการมองในเชิงวัตถุ ซึ่งเป็นมุมมองที่แคบเกินไปและละเลยทุนในลักษณะที่เป็นนามธรรม ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงความเป็นจริงทางสังคมได้ โดยอธิบายทุนทางสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในสังคมทั้งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยระดับของทุนทางสังคมจะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับขนาดและความสัมพันธ์ของคนที่อยู่เครือข่ายเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ความสัมพันธ์นี้ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ (Reproduction) ภายในกลุ่ม/เครือข่ายของตน ทั้งนี้ Bourdieu เชื่อว่าเครือข่ายทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้งานของ Bourdieu นั้นมีลักษณะเป็นนามธรรม และมุ่งเน้นมิติในเชิงวัฒนธรรมอยู่มาก แต่ก็ได้สร้างความสนใจไปในสู่นักวิชาการในวงที่กว้างมากขึ้น

ต่อมา James Coleman (1988 and 1994) ถือว่ามีบทบาทอย่างมากในการอธิบายแนวคิดทุนทางสังคม Coleman ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า เป็นชุดของความสัมพันธ์ (Set of Relationships) ระหว่างบุคคล โดยมีความคาดหวัง (Common) ความไว้วางใจ (Trust) และค่านิยม (Norm) ร่วมกันระหว่างคน 2 คนหรือมากกว่า และชี้ให้เห็นว่าความหลากหลายของทุนทางสังคมเกิดจากหน้าที่ (Function) ของแต่ละชุมชน/กลุ่ม/เครือข่ายที่แตกต่างกันที่เกิดจากการเกื้อหนุนชุมชน/กลุ่ม/เครือข่าย โดยทุนทางสังคมของแต่ละชุมชนจะช่วยสนับสนุนการก่อตัวของโครงสร้างสังคมในลักษณะการผูกเครือข่าย/กลุ่ม/ชุมชนให้มีการร่วมมือร่วมใจเกื้อประโยชน์และสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Reciprocity and Trust) รวมทั้งสร้างบรรทัดฐานของสังคมร่วมกัน (Social Norms) เกิดการดำเนินการร่วม (Collective Action) และพลังร่วม (Synergy) ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดทุนมนุษย์ (Human Capital) นอกจากนี้ ทุนทางสังคมยังสามารถกระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกับทุนประเภทอื่นๆ เพียงแต่ทุนทางสังคมเป็นทุนที่จับต้องไม่ได้หรือมองไม่เห็น (Intangible capital) เท่านั้น

Robert Putnam (1993, 1995, 2000 and 2002) ได้ขยายคำนิยามและแนวคิดทุนทางสังคมในมุมมองที่กว้างกว่าของ Coleman เพราะ Putnam วิเคราะห์ทุนทางสังคมแบบทฤษฎีองค์รวม (Integrated Theories Approach) โดยมองว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการร่วมกัน

สร้างบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน (Norms of Reciprocity) การเข้ามีส่วนร่วมกันเพื่อส่วนรวม (Networks of Civic Engagement) โดยอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกันในสังคม (Social Trust) ทั้งนี้ Putman เชื่อว่า หากคนในสังคมร่วมกันสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ร่วมกันในชุมชน จะเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกบุคคล สามารถแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ง่ายขึ้น โดยสังคมที่มีทุนทางสังคมจะมีคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชุมชนที่ขาดทุนทางสังคม เพราะคนในชุมชนที่มีทุนทางสังคมสามารถเชื่อมโยงกันได้ด้วยความซื่อสัตย์ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนของการทำงาน อีกทั้งยังช่วยให้คนในชุมชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหารวมทั้งสามารถดำเนินธุรกรรมได้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษาของ Putman ทำให้สามารถจำแนกประเภทของทุนทางสังคม (Type of Social Capital) ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- **ทุนผูกพันทางสังคม** (Bonding Social Capital) หมายถึง ความผูกพันระหว่างคนที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เดียวกันหรือมีปัญหาร่วมกัน อาทิ คนในครอบครัวเดียวกัน หรือเพื่อนสนิท กล่าวได้ว่าเป็นความผูกพันจากภายใน (Inward Looking) ซึ่งความผูกพันเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่เกี่ยวพันกัน กล่าวคือ เมื่อคนหนึ่งได้รับผลประโยชน์ก็เท่ากับอีกคนหนึ่งได้รับผลประโยชน์เช่นกัน และในทางตรงกันข้าม หากคนหนึ่งเสียผลประโยชน์ก็เท่ากับคนในกลุ่มเสียผลประโยชน์เช่นกัน หรือกล่าวอีกนัยคือ การได้และการเสียเท่ากัน (Putnam, 2002)

- **ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม** (Bridging Social Capital) หมายถึง การรวมตัวของคนที่มีความใกล้ชิดกันแต่ไม่มากเหมือนดังเช่นทุนผูกพันทางสังคม ทั้งนี้เป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก (Outward Looking) เช่น มิตรภาพระหว่างเพื่อนที่ไม่ถึงกับสนิทกัน ผู้ร่วมงาน และผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาทิ การเชื่อมโยงการใช้ประโยชน์ของทรัพย์สิน การกระจายข้อมูลข่าวสารในวงที่กว้างขึ้น เป็นต้น (Putnam, 2002)

- **ทุนเชื่อมโยงทางสังคม** (Linking Social Capital) หมายถึง การเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก เช่นเดียวกับประเภทที่ 2 แต่มีวงที่กว้างมากกว่า โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/ชุมชน ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับปัญหาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น (Woolcock, 2001)

ดังนั้นทุนทางสังคมในบริบทของ Putman คือ เครือข่าย (Networks) บรรทัดฐาน (Norms) และความไว้วางใจในสังคม (Social Trusts) เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างการดำเนินการร่วม (Collective Action) ในการพัฒนา แก้ไขปัญหา และรักษาผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม ปัจจุบันคำนิยามทุนทางสังคมของ Putnam ได้รับการกล่าวถึงเนื่องจากเข้าใจได้ง่าย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ดี

ธนาคารโลกในช่วงทศวรรษ 1990 ได้นำแนวคิดทุนทางสังคมมาใช้ ซึ่งมีการให้ความหมายที่หลากหลาย แต่ความหมายส่วนใหญ่จะใช้ในระดับชุมชน ท้องถิ่น โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่า พื้นที่ใดมีทุนทางสังคมมาก จะช่วยส่งเสริมให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มีการยกระดับทุนทางสังคมจากแนวคิดไปสู่นโยบายในฐานะที่เป็นส่วนที่ขาดหาย (Missing Link) ในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคม (Social Network) โดยสถาบันทางสังคมหรือองค์กรควรเข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชน เสริมสร้างทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน (Reciprocity) สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความร่วมมือดำเนินการร่วมที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ (Fukuyama, 2002)

ต่อมาในยุคปัจจุบันมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้พัฒนาแนวคิดการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในเชิงระบบมากขึ้น เพื่อกำหนดรูปลักษณะและกรอบของทุนทางสังคมในเชิงลึก (Forms and Scopes of Social Capital) และใช้ประกอบการจัดทำตัวชี้วัดทุนทางสังคม ซึ่งนักวิชาการในกลุ่มนี้ เช่น Alejandro Portes (1998) Bain and Hicks (2003) and Brown (2005) เป็นต้น ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ทุนทางสังคมใน 2 ลักษณะ คือ ทุนทางสังคมเชิงมโนทัศน์ (Cognitive Social Capital) ที่เกี่ยวกับของการรับรู้/ความรู้ความเข้าใจ และทุนทางสังคมเชิงโครงสร้าง (Structural Social Capital) เพื่อการวิเคราะห์ทุนทางสังคมใน 3 มิติ/ระดับ คือ ระดับจุลภาค (Micro level) ระดับกลาง (Meso level) และ ระดับมหภาค (Macro level) ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

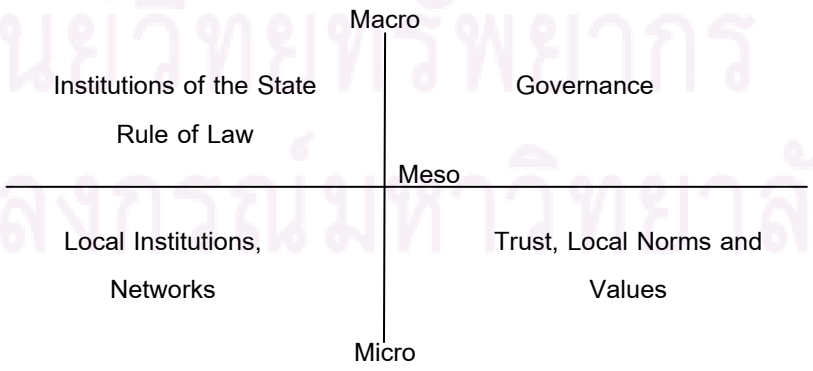

ภาพที่ 2. 1 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ทุนทางสังคม

ที่มา: Grootaert and Van Bastelaer (2000)

- **ทุนทางสังคมระดับจุลภาค** (Micro Social Capital) หรือระดับปัจเจกบุคคล (Individual) เป็นการพิจารณาสมรรถนะ (Competency) ของบุคคล ซึ่ง Spencer and Spencer (1993) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะว่าเป็นคุณลักษณะหรือพฤติกรรมของบุคคลที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและหรือสามารถปฏิบัติงานที่ได้ผลงานที่ดีขึ้น ในขณะที่ Alejoandor Potres (1998) ได้อธิบายทุนทางสังคมระดับปัจเจกบุคคลว่า เป็นความสามารถส่วนบุคคลที่ควบคุมการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดร่วมกับสมาชิกในเครือข่าย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของบุคคลในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในเครือข่ายหรือในกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) คุณลักษณะภายนอกหรือทางกายภาพของบุคคลหรือภาพลักษณ์ภายนอกของบุคคล 2) คุณลักษณะภายในตัวบุคคลที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล โดยนักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า ความสามารถในการรับรู้หรือเรียนรู้ของบุคคลที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลนั้นไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ทักษะทางวิชาการเป็นความสามารถในการปฏิบัติงานบนความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้นที่เรียกว่า IQ และความรู้ในการควบคุมความรู้สึกและจิตใจของบุคคลให้สามารถปฏิบัตงานที่เรียกว่า EQ แต่นักวิชาการด้านทุนทางสังคมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับศึกษาด้านจิตใจมากกว่า ได้แก่ คุณค่าหรือค่านิยม (Value) ความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) การต่างตอบแทน (Reciprocity) บรรทัดฐาน (Norms) และทัศนคติ (Attitudes) โดยในปัจจุบัน ต้นทุนทางสังคมดังที่กล่าวมานี้ในตัวบุคคลในชุมชนกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนทำงานหรือมีพฤติกรรมในการทำงานร่วมกันหรือเกิดเครือข่ายทางสังคม

อย่างไรก็ตามทั้ง Coleman (1994) and Portes (1998) เชื่อว่า นอกจากค่านิยม ความวางใจ บรรทัดฐาน และทัศนคติ เป็นปัจจัยในการก่อตัวของเครือข่าย และในทางกลับกัน เครือข่ายเองก็สามารถเป็นกลไกในการกระจายปัจจัยภายในที่อยู่ในตัวบุคคลหรือผู้นำไปสู่สมาชิกในเครือข่ายหรือกลุ่มได้เช่นกัน จนทำให้ทุกคนในเครือข่ายสามารถเรียนรู้/เรียนแบบรูปแบบของบุคคล จนทำให้ชุมชนนั้นเกิดค่านิยมร่วมได้ นอกจากนี้ยังค้นพบอีกว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่ในบุคคลอาจจะเกิดผลลบต่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล แต่ไม่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มและ/หรืออาจเป็นประโยชน์ต่อบุคคล แต่ส่งผลลบต่อกลุ่มเครือข่าย เช่น การโจรกรรมผ่านเครือข่าย ดังนั้น ทุนทางสังคมที่เหมาะสมในสังคมหนึ่งอาจจะไม่เหมาะสมกับอีกสังคมก็ได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษารูปแบบของทุนทางสังคมที่เหมาะสม ก่อนที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้มีการใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบนั้น

- **ทุนทางสังคมระดับกลาง** (Meso Social Capital) เป็นการวิเคราะห์ทุนทางสังคมเชิงโครงสร้าง (Structural Social Capital) โดยการศึกษาจะเน้นการสร้างความสัมพันธ์และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจก/บุคคลที่มีความหลากหลายลักษณะใน

การก่อตัวเป็นกลุ่ม/ชุมชน/เครือข่ายหรือ/และกระบวนการรวมกลุ่ม/เครือข่าย โดยเฉพาะการรวมกลุ่มกันในแนวราบ จนเกิดโครงสร้างองค์กรในแนวราบ (Horizontal Organization Structure) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะจนทำให้กลุ่ม/ชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันได้ รวมทั้งศึกษาการรวมตัวของกลุ่มและการกระจายผลประโยชน์ร่วมกัน โดยอาศัยเครือข่ายสังคม (Social Network) ที่มีค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน (Associated Values and Norms) ในที่สุดทำให้เกิดการร่วมมือและประสานงานกัน รวมทั้งมีกระบวนการตัดสินใจร่วม (Collective/transparent Decision Making Process) และมีการตรวจสอบระหว่างกันได้ในชุมชุมเครือข่าย

ดังนั้นการศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับรูปแบบลักษณะของเครือข่าย (Nature of Network) ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้พยายามศึกษารูปแบบของเครือข่าย เช่น Burts (2000) ได้ศึกษาคุณลักษณะของเครือข่าย โดยพิจารณาความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด (Closed System) โดยเชื่อว่า คุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากเท่าไหร่ จะส่งผลให้การเคลื่อนย้ายของข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรจากจุดหนึ่งไปจุดหนึ่งใช้เวลาน้อยเท่านั้น โดย Burts ได้แบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายออกเป็น 2 รูปแบบ คือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Network) เครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Business Network) ในขณะที่ Putnam (2002) and Woolcock (2001) ได้แบ่งความสัมพันธ์ออกเป็น 3 รูปแบบคือ ทุนผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) และทุนเชื่อมโยงทางสังคม (Linking Social Capital) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่านยังให้ความสำคัญคุณลักษณะของบุคคลในเครือข่ายกับคุณลักษณะของเครือข่ายที่เกิดขึ้นในกลุ่ม/ชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงการศึกษาระหว่าง Micro และ Meso Level และเป็นกรอบในการศึกษาอิทธิพลของคุณลักษณะบุคคลที่แตกต่างต่อคุณลักษณะของเครือข่ายที่แตกต่างกัน เช่น การศึกษาของ Burts (2000) พบว่า ลักษณะพิเศษของผู้นำหรือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมโยง เช่น Accountability of Leader และความต้องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของแต่ละบุคคล เป็นต้น มีความสัมพันธ์กับรูปลักษณะของเครือข่าย หรือกล่าวอีกนัยก็คือลักษณะของผู้นำมีอิทธิพลต่อรูปแบบของเครือข่าย และยังเชื่ออีกว่า ถ้าทราบว่าบุคคลที่เป็นผู้นำหรือผู้มีบทบาทสำคัญต่อการก่อตัวของเครือข่ายหรือกลุ่มอย่างไรจะทำให้ทราบว่า ทำไมต้องร่วมตัวเป็นเครือข่าย และการก่อร่างสร้างเครือข่ายทำได้อย่างไร

- **ทุนทางสังคมระดับมหภาค** (Macro Social Capital) เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับระบบเครือข่ายที่ฝังตัวอยู่ในและ/หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ (Economic System) การเมือง (Political System) และระบบวัฒนธรรม/บรรทัดฐาน

(Cultural/Normative System) ในระดับมหภาค รวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่าย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับปัจจัยในระดับมหภาคที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของเครือข่าย

นักวิชาการหลายท่าน เช่น Brown (2005) เป็นต้น เชื่อว่า แม้ว่าเครือข่ายทางสังคมเกิดจากการรวมตัวเพื่อแสวงหาผลประโยชน์รวมกัน แต่ระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จะสร้างปัจจัยพื้นฐานเพื่อกระตุ้นบุคคลให้สร้างเครือข่ายร่วมกับผู้อื่นๆ ซึ่งปัจจัยพื้นฐานที่กระตุ้นให้เกิดการดำเนินธุรกรรมผ่านเครือข่าย ประกอบด้วย ความมั่งคั่ง (Wealth) เป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อความมั่งคั่งหรือประโยชน์ทางธุรกิจหรือการดำเนินธุรกรรมของแต่ละบุคคล สถานะ (Status) เป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างชื่อเสียงทางสังคม และการชอบสังคม (Sociability) เป็นการรวมตัวเพื่อสร้างประโยชน์ให้ผู้อื่นๆ

แนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศได้ให้ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเครือข่ายที่มีความไว้วางใจระหว่างกัน มีบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกัน โดยชี้ให้เห็นผลประโยชน์จากการนำทุนทางสังคมไปประยุกต์ใช้ในด้านการจัดสรรระเบียบสังคม การกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ และประชาธิปไตย

2) แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทย

ทุนทางสังคมเริ่มกล่าวถึงในปี 2532 ในบทความชื่อ “ทุนทางสังคมกับความเจริญ” ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงทุนทางสังคมในฐานะที่มีอยู่แล้วในสังคม และหาทางพัฒนาให้เข้มแข็งขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2531 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2539) ซึ่งหลังการเกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ประเมินว่า ปัญหาสำคัญเกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาขาดการนำจุดเด่นหรือสิ่งดีงามที่มีในสังคมไทยไปใช้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคม และในขณะเดียวกันการที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมหลงเหลืออยู่ เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร สายใยผูกพันภายในครอบครัว/ชุมชน ฯลฯ ทำให้แนวคิดนี้ได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541) กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ วิธีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติหรืออมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจัดเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบ

ความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจเป็นในรูปของจารีต ประเพณีกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรเข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้นๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ การจัดการทุน เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2542) ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า คือการที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เพื่อนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่างๆได้ทุกอย่าง

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2542) อธิบายว่า ทุนทางสังคมถือว่าเป็นนามธรรม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี การรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใครกลมเกลียวกัน สิ่งต่างๆเหล่านี้ เรียกว่า ทุนทางสังคม ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของท้องถิ่นและชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างจริงจังและยั่งยืน

ขณะเดียวกัน อมรา พงศาพิชญ์ (อ้างถึงใน บัวพันธ์ พรหมพักพิง , 2546 : 124-138) ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวราบและแนวตั้งระหว่างบุคคล สถาบันและ/หรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจกบุคคล กลุ่มและเครือข่าย ทั้งนี้ร่วมค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม นอกจากนี้ เขายังมองทุนทางสังคมโดยทำความเข้าใจกับระบบอุปถัมภ์ ซึ่งในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ซึ่งมีลักษณะของการเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างคนที่เข้าถึงทรัพยากรต่างๆได้ยากกว่ากับคนที่เข้าถึงได้ง่ายกว่า นอกจากนี้ ยังเห็นว่า การสร้างประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งนั้น ควรเกิดจากองค์กรนอกภาครัฐ เพราะการสร้างประชาสังคมโดยภาครัฐเป็นการทำลายประชาสังคม

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมยังเข้ามามีบทบาทในระดับนโยบายระดับชาติ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) ถือว่าเป็นองค์กรที่มีจุดประกายเรื่องทุนทางสังคมในวงการพัฒนาของประเทศไทย ซึ่งได้ปิดตัวลงในภายหลัง โดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการให้คำนิยามและแนวคิด คือ อเนก นาคะบุตร ซึ่งเป็นผู้อำนวยการในขณะนั้น อเนก (2545) กล่าวถึงทุนทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน เป็นคุณค่าเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ทุนทางสังคมนี้ คือ พลังที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชน

ตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหาและมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว ทั้งนี้ ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยมีอยู่ 5 รูปแบบที่เป็นมรดกตกทอดในสังคมไทย และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปสังคมไทย และสร้างระบบโครงข่ายความคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Network) ให้กับชุมชนรากฐาน ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ คือ 1) จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น 2) ทุนทางภูมิปัญญา 3) ทรัพยากรมนุษย์ 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และ 5) การจัดการกองทุนสาธารณะชุมชน

สถาบันเพื่อการศึกษาวิจัยและนวัตกรรม (Center for Education, Research and Innovation) ขององค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) อธิบายว่า ทุนทางสังคม คือ การสร้างเครือข่าย และกระบวนการต่างๆ ที่มีบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norms) ค่านิยม(Value) และความเข้าใจร่วมกัน (Understanding) ในการเกื้อหนุนความร่วมมือภายในและระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549) เห็นว่า หากมีการพัฒนาทุนทางสังคมและนำมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด ก็จะมีส่วนช่วยทำให้การพัฒนาประเทศไทยมีความยั่งยืนและประชาชนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงได้กำหนดความหมายและขอบเขต/องค์ประกอบของ “ทุนทางสังคม”ในบริบทของสังคมไทยไว้ดังนี้คือ ทุนทางสังคมในความหมายแคบ (Narrow Concept) เป็นการรวมกลุ่มในแนวราบ (Horizontal Association) ระหว่างประชาชนโดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) และบรรทัดฐานร่วมกัน (Associated Norms) เพื่อที่จะบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งมีคุณลักษณะในเชิงองค์กรทางสังคมและ/หรือเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมในความหมายกว้าง (Broader Concept) เป็นการรวมเอากลุ่มในแนวตั้งเขามารวมกับกลุ่มในแนวราบ ซึ่งการรวมกลุ่มในแนวตั้งจะมีลักษณะของความสัมพันธ์ในเชิงลำดับชั้นและมีความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายอำนาจระหว่างสมาชิกของกลุ่ม จึงเป็นการรวมเอาความสัมพันธ์ทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐเข้าด้วยกัน ภายใต้วัตถุประสงค์ที่มีอย่างหลากหลาย เมื่อพิจารณาโดยรวม ทุนทางสังคม หมายถึง “ผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม” ซึ่งหากนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมให้สมดุลและยั่งยืน โดยมี ขอบเขต/องค์ประกอบของทุนทางสังคม ควรประกอบด้วย

ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างทำประโยชน์ให้ส่วนรวม

ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ

ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ

แนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคมในที่นี้ไม่รวมถึงทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากทุนเหล่านี้มีการเสื่อมค่าและต้องลงทุนอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้ความหมายทุนทางสังคมว่า เป็นลักษณะทางสังคมที่ปัจเจกบุคคลและองค์กรทางสังคม มีเครือข่าย (Network) มีความไว้วางใจ (Trust) และการมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ (Norms) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเกื้อหนุนและความร่วมไม้ร่วมมือในการดำเนินงาน ซึ่งก่อให้เกิดความสามารถในการปรับปรุงสภาวะของสังคม องค์กร และตนเองให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน โดยมีกรอบแนวคิดและมิติทางทุนทางสังคมไว้ 5 มิติ ได้แก่

(1) มิติกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดการรวมกันของระดับบุคคลมาเป็นกลุ่ม เกิดการรวมพลัง

(2) มิติความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งเดียวกันเพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรม

(3) มิติกิจกรรมและความร่วมมือ แสดงให้เห็นว่ากฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของสังคมได้รับการยอมรับและเกิดความร่วมมือ

(4) มิติความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมและความขัดแย้งรุนแรง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับด้านความแตกต่างและหลากหลาย

(5) มิติอำนาจหน้าที่และกิจรรมทางการเมือง ความเป็นอิสระในการตัดสินกำหนดกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง การตระหนักให้ความสำคัญของต่อตนเอง ชุมชนและสังคม

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ทุนทางสังคมมิใช่ว่าจะให้แต่ผลดีเท่านั้น หากแต่ยังสามารถให้ผลในทางลบแก่ผู้ถือครองหรือสังคมโดยรวมที่เกี่ยวข้อง (Negative Social Capital) ซึ่งผลทางด้านลบของทุนทางสังคมอาจแบ่งได้ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

(1) ก่อให้เกิดปัญหาการกีดกันคนนอก (Exclusion problem) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนกลุ่มหนึ่งอาจก่อให้เกิดการกีดกันผู้อื่นในการเข้ามาจัดสรรทรัพยากรได้ เช่น ก่อให้เกิดปัญหาการผูกขาดการจัดสรรทรัพยากรบางอย่างที่เฉพาะเจาะจงให้แก่คนที่อยู่ในกลุ่มความสัมพันธ์เท่านั้น เช่น การที่กลุ่มเชื้อชาติชาวคิวบาได้ครอบงำในหลายภาคธุรกิจของรัฐไมอามี เป็นต้น อันเป็นผลทำให้ธุรกิจดังกล่าวขาดการแข่งขัน ขาดการพัฒนาเทคนิคความรู้ ตลอดจนเกิดต้นทุนทางสังคมและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจากการผูกขาดนั้น

(2) ก่อให้เกิดปัญหาการจำกัดเสรีภาพ หรือจ่ายราคาของการมีพันธะกับทุนทางสังคมนั้นมากจนเกินไป (Heavy Obligation) กล่าวคือ เครือข่ายหรือความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเน้นเฟ้นมากเกินไป อาจยอมรับเฉพาะแต่คนที่เชื่อฟังกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดและไม่ยืดหยุ่นเท่านั้น การพยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎเกณฑ์ที่บางครั้งเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวมจะถูกพิพากษาขับออกจากชุมชนความสัมพันธ์ทันที เช่น ชุมชนชาวจีนในซานฟรานซิสโก แม้จะช่วยเหลือสมาชิกของชุมชนให้ก่อตั้งธุรกิจได้ง่าย แต่อีกด้านหนึ่งก็จะถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากกลุ่มครอบครัวและบริษัทที่มีอยู่ ผู้ที่ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ จะถูกขับออกจากชุมชนทันที

(3) ก่อให้เกิดปัญหาการเข้าสู่วังวนของความเลวร้าย (Downward-leveling Pressure) กล่าวคือ การเข้าไปอยู่ในกลุ่มความสัมพันธ์บางรูปแบบ เช่น แก๊งวัยรุ่น แก๊งมาเฟีย แม้จะให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหลายอย่างกับคนในแก๊ง แต่การอยู่ในกลุ่มดังกล่าวมีทั้งแรงกดดันและวัฒนธรรมหลายๆอย่างที่ฉุดดึงให้ลงสู่ห้วงแห่งความเลวร้าย ยกตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการใช้ความรุนแรง การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การเรียกค่าคุ้มครอง คอรัปชั่น เป็นต้น ซึ่งไม่เป็นผลดีแต่ประการใดต่อสังคมโดยรวม

ผลการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า การนิยามและสร้างแนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศจะมุ่งเน้นและให้น้ำหนักกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) โดยส่วนแนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทยนั้น จะเน้นความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย การนิยามและแนวคิดทุนทางสังคมได้ถูกวิวัฒนาการและนำไปทดสอบกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง (Empirical Test) เพื่อนำผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น มาพัฒนาคำนิยามและแนวคิดทุนทางสังคมให้สะท้อนความจริงมากที่สุดและเหมาะสมกับการพัฒนา ดังนั้น คำ

นิยามและแนวคิดทุนทางสังคมที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษานี้คือ ทุนทางสังคมเกิดจากระบบความคิด ค่านิยม บรรทัดฐาน และทัศนคติ ที่กลุ่มคนในสังคมหนึ่งเกิดความตระหนักหรือมีความต้องการที่จะแก้ไขหรือสร้างเงื่อนไขเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน ทำให้ทุกคนเกิดความร่วมมือร่วมใจ จนเกิดเป็นพลังร่วมในที่สุดชุมชน กลุ่มคนจะได้ผลประโยชน์จากการร่วมมือร่วมใจกัน และบุคคลในชุมชนจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างทางเลือกในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นในส่วนของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทุนทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องทราบถึงตัวแปรหรือดัชนีที่แสดงถึงทุนทางสังคม ซึ่งมีนักวิชาการได้ศึกษาตัวแปรและดัชนีที่ใช้วัดทุนทางสังคมไว้ ดังนี้

3) การวัดทุนทางสังคม

แนวคิดทุนทางสังคมเป็นที่สนใจของอย่างมากในแวดวงการพัฒนาทำให้นักวิชาการ/นักวิจัยหลายท่านพยายามที่จะวัดค่าของทุนทางสังคมโดยวิธีต่างๆ อาทิ

Knack and Keefer (1997) เสนอวิธีวัดทุนทางสังคมจากการออกแบบสอบถามโดยวัดความไว้วางใจในระดับต่างๆ จากคำถามลักษณะ ใช่/ ไม่ใช่ และวัดบรรทัดฐานจากคำถามที่แสดงถึงการตระหนักในสิทธิ ความละอายต่อผู้อื่น การเคารพหน้าที่ที่มีต่อสังคม ความรู้สึกผิดและความซื่อสัตย์ จากนั้นสร้างตัวชี้วัดทุนทางสังคม ได้แก่ ดัชนีที่แสดงถึงการต่างตอบแทนทั่วไป (Generalized Reciprocity) ได้แก่ กิจกรรมอาสาสมัคร ความไว้วางใจทางสังคม การพบปะในสังคมอย่างไม่เป็นทางการ และดัชนีที่แสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Social Interactions) ได้แก่ การพบปะในสังคมอย่างไม่เป็นทางการ การเป็นสมาชิกสโมสรและการเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง และการมีจิตใจเป็นสาธารณะ (Public-spiritedness)

John D. and Catherine T. Macarthur (2000) เสนอวิธีการวัดทุนทางสังคมว่ามี 2 วิธี คือ 1) การสังเกตพฤติกรรมของคนในสังคมและรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ และ 2) ระดับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

Robert Putnam (2000) ได้จัดทำเป็นดัชนีวัดทุนทางสังคมซึ่งมี 5 องค์ประกอบ 14 ตัวชี้วัด ได้แก่

(1) ด้านวิถีชีวิตขององค์กรในชุมชน เช่น ร้อยละของประชาชนในชุมชนที่เป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชนในรอบปี ร้อยละของชุมชนที่เป็นเจ้าหน้าที่ในชมรมหรือองค์กรในรอบปี จำนวนองค์กรทั้งหมดต่อประชากร 1,000 คน จำนวนเฉลี่ยของการประชุมองค์กรต่างๆ ในรอบปีและจำนวนเฉลี่ยของสมาชิกองค์กร

(2) ด้านกิจกรรมทางสังคม เช่น อัตราผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งประธานาธิบดี ร้อยละของสมาชิกองค์กรที่เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของโรงเรียนและเทศบาลในรอบปี

(3) ด้านอาสาสมัครชุมชน เช่น จำนวนขององค์กรไม่แสวงหากำไรต่อประชากร 1,000 คน จำนวนเฉลี่ยของเวลาขององค์กรที่ปฏิบัติงานในโครงการของชุมชนในรอบปี และจำนวนเฉลี่ยของเวลาที่อาสาสมัครทำงานในรอบปี

(4) ด้านความสามารถทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น ร้อยละของประชาชนที่ใช้เวลาบ่อยครั้งในการเยี่ยมเพื่อนบ้าน และจำนวนเฉลี่ยของเวลาที่ใช้เพื่อการบันเทิงในบ้าน

(5) ด้านความไว้วางใจ ได้แก่ ร้อยละของประชาชนที่คิดว่าผู้อื่นสามารถไว้วางใจได้และร้อยละของประชาชนที่คิดว่าผู้อื่นมีความซื่อสัตย์

Christiaan Grootaert and Thierry van Bastelaer (2002) นักเศรษฐศาสตร์ประจำ ธนาคารโลกเสนอวิธีการวัดค่าทุนทางสังคมผ่านเครื่องมือที่ชื่อว่า The Social Capital Assessment Tool (SOCAT) ซึ่งสามารถรวบรวมจัดเก็บข้อมูลที่สามารถนำไปวิเคราะห์ได้ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ทำให้ทราบถึงทุนทางสังคมในระดับชุมชน องค์กรและระดับปัจเจกบุคคล จากการพิจารณาข้อมูลจากครัวเรือน ชุมชน และองค์กร ทั้งนี้ เครื่องมือ SOCAT จะประกอบด้วย วิธีการสำรวจครัวเรือน (House Survey) แบบสอบถามเกี่ยวกับชุมชน(Community Questionnaire) การแนะนำการสัมภาษณ์ (Interview Guide) และการให้คะแนน(Score sheet)

ตารางที่ 2.1 รูปแบบเครื่องมือ The Social Capital Assessment Tool (SOCAT)

เครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์	วิธีการเก็บข้อมูล	หน่วยที่วิเคราะห์	ประเภทการวิเคราะห์
คู่มือการสัมภาษณ์ลักษณะของชุมชน (Community Profile Interview Guide)	ประชุมกลุ่ม(Focus group), แผนที่ชุมชน(Community Mapping)แผนผังองค์กร (Diagram Institution)	ชุมชน/องค์กร	คุณภาพ
แบบสอบถามลักษณะและการบริการของชุมชน (Community Characteristic and Services Questionnaire)	สัมภาษณ์หาสิ่งที่สำคัญทำให้เกิดการตอบสนองในชุมชน ประชุมกลุ่ม(Focus Group)	ชุมชน	ปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์	วิธีการเก็บข้อมูล	หน่วยที่วิเคราะห์	ประเภทการวิเคราะห์
แบบสอบถามครัวเรือน (Household Questionnaire)	การสำรวจครัวเรือน	ครัวเรือน/ปัจเจกบุคคล	ปริมาณ
คู่มือสัมภาษณ์ลักษณะขององค์กร (Organizational Profile Interview Guide)	สัมภาษณ์ผู้นำองค์กร ประชุมกลุ่มที่เป็นสมาชิกทั้งในองค์กรและนอกองค์กร	องค์กร	ปริมาณ
เอกสารสำหรับให้คะแนนลักษณะองค์กร (Organizational Profile Score Sheet)	การให้คะแนนโดยทีมที่ลงพื้นที่	องค์กร	ปริมาณ

ที่มา: Grootaert and Van Bastelaer (2000)

สำหรับการประเมินหรือวัดทุนทางสังคมในประเทศไทยนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละปัจจัยมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันตลอดเวลา อีกทั้งสังคมไทยเป็นสังคมเปิด คนไทยและสังคมไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เช่น การที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง และการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรเป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการ การกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาทางเศรษฐกิจและการค้า เป็นต้น ปัจจัยที่ใช้ในการวัดทุนทางสังคมในประเทศไทยจึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) ได้ศึกษาและกำหนดดัชนีทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติ 40 ดัชนี ได้แก่

(1) มิติกลุ่มและเครือข่าย ที่ก่อให้เกิดการรวมกันของบุคคลเป็นกลุ่ม มี 12 ดัชนี

(2) มิติความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมมี 7 ดัชนี

(3) มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือมี 4 ดัชนี

(4) มิติด้านความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันในและความขัดแย้งและความรุนแรง 10 ดัชนี

(5) มิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง ความเป็นอิสระในการตัดสินกำหนดกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง การตระหนักให้ความสำคัญของต่อตนเอง ชุมชนและสังคม มี 7 ดัชนี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) แบ่งกรอบตัวชี้วัดทุนทางสังคมที่สำคัญ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดในเชิง Input/Output และตัวชี้วัดในเชิงสนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคม โดยตัวชี้วัดทุนทางสังคมในเชิง Input/Output ได้แก่ 1) กลุ่มและเครือข่าย ที่แสดงมิติของทุนทางสังคมในเชิงโครงสร้างเป็นตัวชี้วัดเชิง Input ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม 2) ความไว้วางใจ มักใช้แสดงทุนทางสังคมในเชิงแนวคิด ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งตัวชี้วัดเชิง Input /Output ได้แก่ การคาดคะเนพฤติกรรมของคนหรือประสบการณ์จากความไว้วางใจ/การขอความช่วยเหลือ และ 3) กิจกรรมร่วมและความร่วมมือ เป็นดัชนีชี้วัดที่การแสดงออกของทุนทางสังคมในเชิง Output โดยจะเห็นว่าเมื่อมีการรวมกลุ่มและมีความไว้วางใจเกิดขึ้น ก็จะมีผลลัพธ์ออกมาให้เห็น และสามารถสังเกตหรือจับต้องได้ ได้แก่ การสื่อสารที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม การมีพวกพ้องหรือถูกทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวเป็นผลที่เกิดจากการมี/ไม่มีทุนทางสังคม และการมีอำนาจในการตัดสินชีวิตตนเอง

อย่างไรก็ตาม สศช. ได้พัฒนาเครื่องมือในการวัดทุนทางสังคม โดยแปลงแนวคิดจาก "นามธรรม" ไปสู่ "รูปธรรม" ที่สามารถจับต้องได้หรือวัดออกมาได้ โดยแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 2 ระดับ คือ

(1) ระดับ Micro เป็นการประเมินผลทุนทางสังคมที่เป็นทุนมนุษย์ ซึ่งคนมีบทบาทหลักในการพัฒนาองค์กร/ประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยทุนมนุษย์ที่เป็นทุนทางสังคมนั้นจะต้องเป็นคนที่มีความไว้เนื้อ เชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทร และมีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น คุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ และจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น โดยแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 6 มิติ ได้แก่

(1.1) มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย ทุนทางสังคมมักจะขึ้นอยู่กับการรวมกลุ่มของคนในสังคม เนื่องจาก กลุ่มและเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันข้อมูล ซึ่งทำให้มีการลดพฤติกรรมฉวยโอกาสและเสริมสร้างกิจกรรมร่วม โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความหนาแน่นของสมาชิก ความแตกต่างของสมาชิก ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างภายในกลุ่มและความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่ม เช่น การมีกลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มอาชีพ/กองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้าน

การเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์/กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีการ ทำงาน/ติดต่อกับเครือข่ายนอกหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

(1.2) มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากความไว้วางใจเป็นนามธรรมที่วัดได้ยาก และสามารถมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล การวัดจึงเน้นไปที่ความไว้วางใจทั่วไปและความไว้วางใจเฉพาะเจาะจง โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความไว้วางใจในเพื่อนบ้าน ผู้อุปถัมภ์ คนแปลกหน้า และมุมมองของความไว้วางใจ ที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น คนในชุมชน/คนไทยส่วนใหญ่ไว้วางใจได้ ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อตำรวจ/ ทหาร/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/อบต./อบจ. ต่อความช่วยเหลือของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

(1.3) มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือในระบบสังคมประชาธิปไตย กิจกรรมร่วมในชุมชน หรือระหว่างประชาชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีทุนทางสังคมปรากฏอยู่ในชุมชนนั้นๆ การวัดทุนทางสังคม จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมของสังคมการเมืองในสังคมนั้นๆ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ขอบเขตของกิจกรรมร่วม ชนิดของกิจกรรมที่กระทำ และการประเมินผลความตั้งใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมรวม เช่น จำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา ความคิดเห็นต่อการร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน เป็นต้น

(1.4) มิติด้านข่าวสารและการสื่อสาร การเข้าถึงข่าวสารและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการช่วยคน ในชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ข้อมูลข่าวสารช่วยในการตัดสินใจหรือการส่งเสียงในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเอง ข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย จำนวนแหล่งที่มาของข่าวสาร และสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อแยกแยะความแตกต่างหรือความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าวที่มาจากกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ความถี่ในการรับข่าวสารจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน/ชุมชน ความถี่ในการรับข่าวสารจากวิทยุ/หนังสือพิมพ์ ความไว้วางใจต่อข้อมูล จากสื่อของรัฐ/เอกชน/สื่อมนุษย์ เป็นต้น

(1.5) มิติด้านการร่วมกลุ่มทางสังคมและการผนวกเข้าร่วมชุมชนหรือสังคม ประกอบขึ้นมาจากรูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่มีลักษณะแตกต่างกัน และมักนำไปสู่ความขัดแย้งได้ง่ายการรวมกลุ่มทุนทางสังคมอาจจะเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การพบปะผู้คนในที่สาธารณะ การเข้าร่วมกิจกรรมกีฬา โดยข้อมูลที่จะใช้วัดประกอบด้วย สาเหตุของความแตกต่างและกลไกในการแก้ไขปัญหา เช่น ความแตกต่างของสมาชิก

กลุ่มในฐานะทางการเงิน/ความร่ำรวยก่อให้เกิดปัญหา ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของสมาชิกกลุ่มนำไปสู่ความ รุนแรงในหมู่บ้าน/ชุมชน ความรู้สึกของท่านที่มีต่อผู้คนในหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

(1.6) มิติด้านการมีอำนาจและกิจกรรมทางการเมือง หมายถึง การได้มาซึ่งทรัพย์สินและความสามารถของคนในการมีส่วนร่วมต่อรอง ควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อสถาบัน ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคน โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความรู้สึกเกี่ยวกับความสุข ความมีประสิทธิภาพ ความสามารถของ คนหรือหัวหน้าครัวเรือนในกิจกรรม หรือผลลัพธ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ทัศนคติต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สาเหตุที่ไปลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นต้น

(2) ระดับ Macro เป็นกรอบตัวชี้วัดที่จะทำการประเมินผลของทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยแวดล้อมทุนมนุษย์ที่จะหล่อหลอมให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลระดับภาพกว้าง ประกอบด้วย สถานภาพของสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม และองค์ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพทรัพยากร

2.1.2 **แนวคิดทุนมนุษย์**

นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ทั่วโลก ได้พยายามประเมินคุณค่าการลงทุนในมนุษย์มากขึ้นเรื่อยๆ โดยในยุคแรกๆ เป็นการประเมินคุณค่าของมนุษย์ออกมาเป็นตัวเงินที่คงที่ ในยุคต่อมาได้แสดงให้เห็นว่า ทุนมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการผลิต และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับจำนวนแรงงาน ที่ดิน เงินทุน ทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยี นักวิชาการในกลุ่มนี้ที่สำคัญ เช่น Chow (1993), Borensztein and Ostry (1996) and Hu and Mohsin (1997) เป็นต้น เชื่อว่า ทุนมนุษย์เป็นปัจจัยความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และทำการทดลองสำรวจเหตุผลของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของกลุ่มประเทศเอเชีย เช่น ประเทศจีน พบว่า ถ้าการศึกษาการขยายทางเศรษฐกิจของประเทศจีน โดยไม่ได้พิจารณาทุนมนุษย์ จะทำให้ได้ค่าประสิทธิภาพการผลิตรวม (Total Factor Productivity : TFP) สูงเกินความเป็นจริง แต่ถ้านำทุนมนุษย์มาเป็นองค์ประกอบในการศึกษาพบว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีน เกิดจากการเพิ่มขึ้นของปัจจัยนำเข้า (Input factors = Capital and Labour) และบทบาทของ TFP ที่สนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีนซึ่งเดิมน้อยมากอยู่แล้ว และเมื่อนำทุนมนุษย์เข้าไปเป็นองค์ประกอบในการศึกษาพบว่าบทบาทของ TFP ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง แต่เนื่องจากในระยะที่ผ่านประเทศจีนมีความสามารถในการระดมทุนจากต่างประเทศ และพัฒนาทุนมนุษย์ให้สามารถดูดซับ (Absorptive Capacity)

เทคโนโลยีที่ฝังตัวอยู่ในทุนหรือเครื่องจักรที่นำเข้ามาได้ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

Spencer and Spencer (1993) ได้เรียกศักยภาพของทุนมนุษย์ว่า สมรรถนะของบุคลากร (Competency) หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่สามารถปฏิบัติงาน จนได้ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรอย่างต่อเนื่องและดีขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลมีคุณลักษณะเช่นนั้น ประกอบด้วย 1) แรงจูงใจ หมายถึง สิ่งที่บุคคลนั้นต้องการอย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลต่อความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงาน เช่น ความก้าวหน้าในอาชีพ เป็นต้น 2) คุณลักษณะทางกายภาพที่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สูง สง่า จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองในการควบคุมสถานการณ์ เป็นต้น 3) ทัศนคติ และค่านิยมของบุคคลก็มีส่วนสำคัญต่อการปฏิบัติงานเช่น กัน สุดท้ายก็คือความรู้และทักษะเป็นความสามารถในการปฏิบัตงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาของ Spencer and Spencer ทำให้นักวิชาการหลายท่านให้ความสนใจแนวคิดการพัฒนาทุนมนุษย์มากขึ้น และได้มีการศึกษาทุนมนุษย์เพิ่มเติม เช่น พบว่าทุนมนุษย์มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการผลิต ตรงที่สามารถถูกสะสมได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด (Accumulation of Human Capital) เพราะการสะสมทุนมนุษย์จะเกิดค่าเสื่อม ถ้าไม่มีการพัฒนาต่อยอด แต่ถ้ามีการพัฒนาต่อยอดจะกลายเป็นปัจจัยเอื้อต่อการสะสมทุนมนุษย์ให้มีมากอีกในอนาคต ทั้งนี้ก็เพราะว่าผลผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของคนในองค์กรนั่นเอง นอกจากนี้การศึกษาในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการพัฒนาทุนมนุษย์กับระบบการศึกษาของประเทศเท่านั้น โดยเชื่อว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ล้มเหลวของประเทศเกิดจากความล้มเหลวของระบบการศึกษาในประเทศนั้นๆ ดังนั้นการวัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของทุนมนุษย์ มักจะหยิบยกนโยบายปฏิรูปการศึกษา การปรับเปลี่ยนรูปแบบหลักสูตร การลดจำนวนนักเรียนต่อครูหนึ่งคน หรือการเพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวของเด็กนักเรียนมาเป็นประเด็นถกเถียง เมื่อเกิดปัญหาคุณภาพของแรงงานในสังคมต่างๆ

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนักวิชาการหลายท่าน เช่น Heckman (2000) เป็นต้น ได้วิจารณ์ว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ในอดีตยังมองข้ามประเด็นสำคัญหลายประการ ทำให้การพัฒนาทุนมนุษย์ล้มเหลว เพราะความล้มเหลวในการพัฒนาทุนมนุษย์อาจจะเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ มิใช่แต่เพียงปัญหาในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นกระบวนการที่ดำรงอยู่ตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้สามารถกระทำได้ตลอดชีวิต ทั้งในและนอกระบบการศึกษา โดยเริ่มตั้งแต่เกิด ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบุคคลในครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนา

ทุนมนุษย์ของเด็กในช่วงนี้ อีกทั้งผลจากการศึกษายังพบอีกว่า กระบวนการพัฒนานอกระบบการศึกษามีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน เพราะผลจากการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทุนมนุษย์ในช่วงเด็กก่อนวัยเรียน มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงที่สุด และสูงกว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ในช่วงชีวิตอื่น ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการเรียนรู้ไม่ได้หยุดภายหลังจากสำเร็จการศึกษา แต่บุคคลจะเกี่ยวพันกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นมามากมายภายหลังสำเร็จการศึกษา รวมไปถึงการพัฒนาทักษะฝีมือในที่ทำงาน ดังนั้นคำนิยามของทุนมนุษย์ได้ปรับเปลี่ยนให้สะท้อนแนวคิดและความเชื่อในยุคปัจจุบัน คือ ทุนมนุษย์สามารถสะสมได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ต้องพัฒนาให้คนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต จะสามารถสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาของ Heckman (2000) ยังพบอีกว่าการพัฒนาทักษะแรงงานในการทำงาน การพัฒนาความรู้จากประสบการณ์ในด้านต่างๆ เพิ่มเติม จะส่งเสริมให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของการพัฒนาทุนมนุษย์ในช่วงหลังวัยเรียนสูงมากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้การพัฒนาทุนมนุษย์ให้สมบูรณ์ไม่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสติปัญญาเท่านั้น ในยุคปัจจุบันต้องมีจริยธรรมในการทำงาน ความสามารถในการปรับตัว ทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นทีม และทักษะทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการพัฒนาสติปัญญา

การพัฒนาทุนมนุษย์ภายในองค์กรตามแนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรง และไร้ทิศทางตามแต่บริบทของปัจจัยที่เกี่ยวข้องของโลกยุคโลกาภิวัฒน์ในปัจจุบันทำให้หลายองค์กรต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและแข่งขันได้ภายใต้สภาวการณ์ที่เต็มไปด้วยคู่แข่งขันทั้งจากภายในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับขององค์กร หลายองค์กรได้นำการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาเป็นกลยุทธ์ในการแข่งขันและพัฒนาองค์กร เพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value added) ให้กับองค์กร และแข่งขันได้ในระดับโลก จึงทำให้หลายท่านยอมรับคำนิยามทุนมนุษย์ที่เน้นการพัฒนาบุคลากรในองค์กรสูงขึ้น หลายองค์กรจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์มาจนกระทั่งปัจจุบัน มีความพยายามลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดใหม่ ให้เป็นกระบวนการคิดในเชิงนวัตกรรม การคิดเชิงสร้างสรรค์และการคิดแบบองค์รวมในเชิงบูรณาการ รวมทั้งกระบวนทัศน์และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และผลักดันการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆให้สอดรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของกระแสสังคมได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ในวงการวิชาการด้านการพัฒนาองค์กรถือว่า ทุนมนุษย์ เป็นสินทรัพย์ประเภทหนึ่งขององค์กร และวัดไม่ได้ (Intangible Assets) ซึ่งสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้ภายในองค์กรมี

อยู่มากมาย แต่สินทรัพย์ที่วัดไม่ได้เหล่านี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรมากน้อยเพียงใด ก็ต่อเมื่อสินทรัพย์เหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบกลยุทธ์ขององค์กร หรืออีกนัยหนึ่งคือสนับสนุนและสอดคล้องต่อกลยุทธ์ขององค์กรนั้นเอง ดังนั้นเมื่อจะพิจารณามูลค่าของสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้จึงจะต้องเริ่มต้นจากกลยุทธ์ขององค์กรเป็นสำคัญ จากนั้นถึงพิจารณาว่ามีสินทรัพย์ใดบ้างที่สอดคล้องและสนับสนุนต่อกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้ที่สอดคล้องและสนับสนุนต่อกลยุทธ์ขององค์กรจะมีคุณค่ามากกว่าสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้ธรรมดา

นักวิชาการด้านการพัฒนาทุนมนุษย์ได้พยายามศึกษาคุณลักษณะของบุคลากรขององค์กรเพื่อให้องค์กรต่างๆ สามารถพัฒนาบุคลากรให้สามารถแข่งขันและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก อันที่จริงมีนักคิดเกิดขึ้นมากมาย แต่ในการศึกษาครั้งนี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะแต่นักคิดที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดทั้งในและต่างประเทศ บุคคลเหล่านั้นคือ

Kaplan and Norton (2004) เป็นผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาองค์กร และได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับความสอดคล้องและสนับสนุนกลยุทธ์ของสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้ว่า "ความพร้อมในการปฏิบัติตามกลยุทธ์" ซึ่งทั้งคู่มองว่าถ้าองค์กรสามารถที่จะอธิบายกลยุทธ์ของตนเองได้ โดยอาศัยเครื่องมือบริหารการจัดการที่เรียกว่า Balanced Scorecard องค์กรควรที่จะประเมินความพร้อมของสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้ในการสนับสนุนกลยุทธ์ขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่มีความพร้อมมาก สินทรัพย์ที่วัดไม่ได้เหล่านั้นจะยิ่งสามารถแปลงเป็นสินทรัพย์ที่วัดได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น ตัวอย่างของการแปลงสินทรัพย์ที่วัดไม่ได้สู่สินทรัพย์ที่วัดได้ เช่น การแปลงความสามารถในด้านนวัตกรรมของบุคลากรภายในองค์กร สู่สินค้าและบริการใหม่ๆที่ก่อให้เกิดรายได้ให้กับองค์กร เป็นต้น และได้เสนอแนะว่า ลักษณะของทุนมนุษย์ที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาองค์กรมีทั้งหมด 5 ประการที่สำคัญคือ

1) **ความสามารถหรือทักษะที่สำคัญ** (Strategic Skills/Competencies) ซึ่งได้แก่ทักษะ ความสามารถ และความรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์กร (กว่าร้อยละ 80 ของ Balanced Scorecard ที่สำรวจที่มีการกำหนดปัจจัยด้านนี้เป็นวัตถุประสงค์หลักทางด้านการเรียนรู้และการพัฒนา) การทำ Balanced Scorecard จะช่วยให้องค์กรสามารถกำหนด ทักษะและความสามารถที่สำคัญที่บุคลากรในระดับต่างๆ ขององค์กรจะต้องมีเพื่อทำให้กลยุทธ์ที่วางไว้ได้เกิดขึ้นจริง ดังนั้นช่องว่าง (Gap) ที่เกิดขึ้นระหว่างทักษะที่บุคลากรควรจะมีและทักษะที่บุคลากรมีอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรที่จะหาทางลด

2) **ภาวะผู้นำ** (Leadership) ได้แก่ ความพร้อมและความสามารถของผู้นำในระดับต่างๆ ขององค์กร เพื่อทำให้การดำเนินงานขององค์กรมุ่งสู่กลยุทธ์ที่ได้ตั้งไว้ (ร้อยละ 90 ของ

Balanced Scorecard ที่สำรวจได้ มีการให้ความสำคัญกับปัจจัยในด้านภาวะผู้นำ) ซึ่งคล้ายกับในเรื่องของความสามารถหรือทักษะที่สำคัญ ในแง่ที่องค์กรสามารถที่จะกำหนดคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำในแต่ละระดับจาก Balanced Scorecard และสามารถหาช่องว่างระหว่างคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่ควรจะมีและที่มีอยู่ในปัจจุบัน และหาแนวทางในการลดช่องว่างนั้นเช่นเดียวกัน

3) **วัฒนธรรมองค์กรและการรับรู้ในกลยุทธ์ขององค์กร** (Culture and Strategic Awareness) หมายถึงการ รับรู้ในวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และการมีวัฒนธรรมที่ร่วมกันในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (ร้อยละ 90 ขององค์กรที่สำรวจให้กับความสำคัญกับปัจจัยประการนี้) ลักษณะของวัฒนธรรมที่องค์กรต้องการที่จะมีได้ถูกกำหนดขึ้นจากกลยุทธ์ขององค์กรจากนั้นจะมีการสำรวจทั้งลูกค้าและพนักงาน เพื่อหาความสอดคล้องและเชื่อมโยงของวัฒนธรรมทั่วทั้งองค์กร

4) **ความสอดคล้องร่วมกันภายในองค์กร** (Strategic Alignment) ได้แก่ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เป้าหมายในการดำเนินงาน รวมถึงปัจจัยในการจูงใจ (Incentives) ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์กรในทุกระดับ (ร้อยละ 70 ให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้) เนื่องจาก Balanced Scorecard จะทำให้เป้าหมายในการทำงานและผลตอบแทน (Incentives) ของบุคลากรทุกคนสอดคล้องต่อกลยุทธ์ขององค์กร ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักที่องค์กรทุกแห่งควรจะมีก็คือความสอดคล้องทั้งในด้านเป้าหมายและผลตอบแทนของบุคลากรทั้งองค์กรต่อกลยุทธ์ขององค์กร

5) **การแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้** (Strategic Integration and Learning) ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์กร (ร้อยละ 60 ให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้) การจัดทำ Balanced Scorecard จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถที่จะกำหนดลำดับความสำคัญของสิ่งที่องค์กรจะต้องรีบเร่งดำเนินการไม่ว่าจะเป็นในด้านของการให้บริการลูกค้า การพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ หรือในด้านการผลิต

นักวิชาการอีกหนึ่งท่านที่ผู้คนกล่าวถึงมากที่สุดคือ ศาสตราจารย์ Howard Gardner ท่านได้เขียนหนังสือเรื่อง Five Mind for the Future ได้กล่าวถึงสิ่งที่จะนำพามนุษย์ไปสู่การเป็นสุดยอดผู้นำ หรือยอดคนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยศักยภาพจิต และความสามารถในการดำเนินชีวิตและประสบความสำเร็จ ทั้งในด้านการงาน และการดำเนินชีวิต ในโลกยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องมี 5 จิตที่สำคัญดังนี้คือ

1) **จิตชำนาญการ/จิตแห่งวิทยาการ** (Disciplined Mind) หมายถึง ความรู้ความชำนาญในศาสตร์วิทยาการในการมองแบบภาพรวม โดยเข้าใจและประยุกต์ใช้วิทยาการแขนงต่าง ๆเพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้ รวมไปถึงความสามารถเชิง

พฤติกรรมในการแสวงหา พัฒนาความรู้และทักษะอย่างไม่มีวันสิ้นสุด เพื่อปรับปรุงสิ่งที่เล่าเรียนมาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง หรือกล่าวอีกนัยก็คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็น ทำเป็นนั้นเอง ซึ่ง Gardner ได้ให้ไว้ 5 แนวทางในการสร้างจิตแห่งวิทยาการในทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ปลูกฝังให้รู้จักคิดแบบเป็นระบบและมีเหตุผล ส่งเสริมการคิดนอกกรอบ และทดลองและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้คิดเป็นทำเป็น คิดแบบบูรณาการองค์รวม รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2) **จิตสังเคราะห์** (Synthesizing Mind) หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะประเด็นที่สำคัญจากสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือรับรู้ และสามารถที่จะจำแนกแยกย่อยพิจารณาทำให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เคยอยู่กันเป็นองค์รวมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นการเลือกข้อมูลที่สำคัญจากข้อมูลมากมาย ที่ได้รับจากหลายๆ แหล่ง และจัดการกับข้อมูลได้อย่างสมเหตุสมผล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูลโดยปราศจากอคติ ผสมผสานให้กลายเป็นข้อมูลใหม่ ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น สั่งสม ต่อยอด สร้างนวัตกรรมความรู้ แนวทางการเสริมสร้างจิตแห่งการสังเคราะห์ให้กับทุนมนุษย์หรือการฝึกฝนให้เกิดจิตแห่งการสังเคราะห์ควรส่งเสริม ในประเด็น ดังนี้ เปิดประสบการณ์ และแสวงหาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ตลอดจนฝึกตีประเด็นช่วยคิดให้ชัดเจน อีกทั้งแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น

3) **จิตแห่งการสร้างสรรค์ หรือมีความคิดสร้างสรรค์ด้วยการฝึกฝน** (Creating Mind) หมายถึง กระบวนการทางความคิดในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์และหลุดจากกรอบเดิม และสามารถนำความคิด สร้างสรรค์มาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นยิ่งกว่าจิตชำนาญการและจิตสังเคราะห์ โดยเป็นการผลิตความคิดใหม่ๆ พร้อมตั้งคำถามที่แตกต่างไปจากเดิม และกำเนิดเป็นวิธีคิดที่สดใหม่ ซึ่งก็อาจจะกลายเป็นคำตอบที่คาดไม่ถึง Teresa and Mukti (2008) นักบริหารแนวหน้าของโลก ได้ศึกษาเสริมงานของ Gardner โดยเชื่อว่าการบริหารและพัฒนาองค์กรยุคใหม่ ภายใต้ความคิดสร้างสรรค์ปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้มี 3 ประการคือ แรงจูงใจ (Motivation) ความรู้และความชำนาญ (Expert in technical and intellectual knowledge) และทักษะในการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking Skill)

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมานี้ บรรดากองทัพนักคิดทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นนักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา และนักประสาทวิทยา ต่างให้ความสนใจไปที่ความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยมีความพยายามที่จะค้นคว้าเพื่อหาที่มาของความคิดสร้างสรรค์ว่ามีต้นกำเนิดจากสิ่งใด แต่อย่างไรก็ดีมีสิ่งหนึ่งที่นักวิชาการต่างๆ เห็นพ้องต้องกันคือความคิดสร้างสรรค์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างฉับพลันเหมือนกับปาฏิหาริย์ แต่จากการวิจัยพบว่าความคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดมาจากการเชื่อมโยงภายในของเส้นประสาทในระบบประสาท Edward

De Bono (1992) หนึ่งในนักคิดคนสำคัญเจ้าของผลงานหนังสือ Lateral Thinking ที่ได้รับเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และได้เสนอแนวทางในการคิดแบบใหม่ที่เรียกว่า การคิดทางข้าง (Lateral Thinking) เป็นวิธีคิดและการแก้ปัญหาที่แตกต่างไปจากกรอบวิธีการคิดแบบเดิมๆ โดยเน้นให้ใช้จินตนาการทุกชนิด รวมไปถึงสิ่งที่เราคิดว่าไม่สามารถที่จะทำได้ มาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งวิธีการ “คิดข้างทาง” ของ De Bono สอดคล้องกับแนวคิด จิตแห่งการสร้างสรรค์ซึ่งเป็น 1 ใน 5 จิต ที่ Gardner ระบุไว้ในหนังสือ Five Minds for the Future ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและสร้างความแตกต่างจากสิ่งเดิมหรือแนวทางเดิมที่มีอยู่ ด้วยการเปิดรับทั้งจากภายในและภายนอก (Inside Out and Outside In) นอกจากนี้ De Bono ยังย้ำอยู่เสมอว่าความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่พรสวรรค์แต่เป็นทักษะที่สามารถสร้างและพัฒนาได้ด้วย เทคนิคต่างๆ ดังนั้นการบุคคลจะสร้างนวัตกรรมขึ้นมาได้ จึงต้องมีจิตแห่งการสร้างสรรค์ประกอบรวมอยู่ในตัวของบุคคลนั้น

4) **จิตเคารพ** (Respectful Mind) หมายถึง การอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติและเคารพในความคิดของผู้อื่น รวมถึงเปิดใจให้กว้าง รับฟังทุกความคิดเห็น ที่แตกต่างจากความคิดของตัวเอง เป็นการตอบสนองต่อคนและกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์เป็นความพยายามที่จะเข้าใจ และทำงานร่วมกันกับคนที่แตกต่างกัน เป็นการขยายขอบเขตของความอดกลั้น และความถูกต้องเหมาะสมของสังคมและการเมือง หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ จิตเคารพเป็นการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคลนั่นเอง ซึ่งจิตแห่งความเคารพมี 2 ประเภท ความเคารพนำไปสู่ความสมานฉันท์ และความเคารพคือพื้นฐานของความสำเร็จ ค่านิยม จิตแห่งความเคารพเป็นประตูสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศ Gardner ยังค้นพบอีกว่าการปลูกฝังแนวคิดจิตแห่งความเคารพ ต้องเริ่มตั้งแต่เกิดและต้องกระทำให้สอดคล้องกันไป ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เพราะหากขาดที่หนึ่งที่ใดไปแล้ว การอบรมสั่งสอนมักจะไม่ได้ผล

5) **จิตจริยธรรม** (Ethical Mind) หมายถึง ความคิดที่ยึดหลักจริยธรรม คุณธรรม และความรับผิดชอบ ต่อสังคมและส่วนรวม และสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความรู้คู่คุณธรรม การปลูกฝังจิตแห่งคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม Gardner ยังกล่าวต่อไปอีกว่าทุกสาขาอาชีพมีความจำเป็นที่จะต้องมีคุณธรรม มีจรรยาบรรณ และความรับผิดชอบต่อสังคม และควรปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในสังคม โดยเริ่มต้นที่ปลูกฝังคุณธรรมจากที่บ้าน เป็นการสนับสนุนทางแนวดิ่ง (Vertical Support) หมายถึง ครอบครัวที่จะมีส่วนหล่อหลอมเด็ก ทั้งทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อในการใช้ชีวิต การปลูกฝังจิตแห่งคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ส่วนการสนับสนุนทางแนวราบ (Horizontal Support) หมายถึง เพื่อนร่วมงาน และคนรอบตัว เมื่อเด็ก

เข้าสู่วัยรุ่นพวกเขาจะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบเป็นคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมค่อนข้างมาก แต่มีความสำคัญในเชิงบทบาทในหน้าที่การงาน และบทบาทในการเป็นพลเมือง เป็นการไตร่ตรองถึงธรรมชาติของงาน รวมทั้งความต้องการ และความปรารถนาของสังคมที่เราดำรงอยู่ โดยมีแนวคิดที่สำคัญว่า "บุคคลจะตอบสนองต่อจุดประสงค์ ที่เหนือไปกว่าประโยชน์ส่วนตนได้อย่างไร" และ "ประชาชนจะทำงานโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว และพัฒนาส่วนรวมได้อย่างไร

จิต 5 ประการดังกล่าว Gardner บอกว่า เกิดขึ้นจากการผสมผสานแนวคิดในการขับเคลื่อนและการพัฒนาประเทศในยุคสังคมหลังฐานความรู้ และเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ต้องมี เพราะจะช่วยให้บุคคลนั้น สามารถรับมือได้ทั้งสิ่งที่คาดหวัง และสิ่งที่ไม่คาดคิด ซึ่งถ้าปราศจากจิต 5 ประการนี้แล้ว บุคคลจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของพลังที่ตนเองก็ไม่เข้าใจ และไม่สามารถควบคุมอะไรได้ Gardner ยังย้ำอีกว่า "คนที่ขาดความชำนาญการ ไม่อาจประสบความสำเร็จในงานที่ต้องการได้ และจะถูกจำกัดอยู่แค่งานที่ต่ำต้อย คนที่ขาดจิตสังเคราะห์ ก็จะถูกโถมทับด้วยข้อมูล และไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ทั้งเรื่องงานและเรื่องคน ส่วนคนที่ขาดความคิดสร้างสรรค์จะถูกทดแทนด้วยคอมพิวเตอร์และคนที่มีไฟสร้างสรรค์ สำหรับคนที่ขาดจิตเคารพก็ไม่ควรค่าต่อการได้รับความเคารพจากคนอื่น อีกทั้งยังเป็นภัยต่อที่ทำงานและสาธารณชนด้วย สุดท้ายคนที่ขาดจิตจริยธรรม จะทำให้โลกขาดคนทำงานที่ซื่อสัตย์และพลเมืองที่มีความรับผิดชอบตามไปด้วย

2.1.3 แนวคิดทุนทางปัญญา การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ร่วมกัน

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งพัฒนาจากการสร้างสรรค์องค์ความรู้ของมนุษย์ ได้ทำให้โลกก้าวเข้าสู่ยุคสังคมความรู้ ความรู้ที่แพร่กระจายออกไปอย่างกว้าง ทำให้โลกเชื่อมโยงถึงกัน องค์กรทุกองค์กรในสังคมไม่ว่าจะผลิตสินค้าหรือบริการรูปแบบใดก็ตาม จึงต้องเริ่มสะสมทุนการผลิตรูปแบบใหม่ที่เรียกกันว่า ทุนทางปัญญา

1) ทุนทางปัญญา

แม้ว่าเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความของทุนทางปัญญา เนื่องจากเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและมีการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ แต่นักวิชาการหลายท่านได้พยายามให้คำจำกัดความที่ชัดเจน ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มคือ **คำจำกัดความที่กว้าง** หมายถึง "ความแตกต่างระหว่างมูลค่าทางการตลาดและค่าทางบัญชี" (James, 1997) "วัตถุทางปัญญาซึ่งถูกสร้างขึ้น จับรวบรวม และยกระดับขึ้นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพย์สิน" (Klein and Prusak in Stewart, 1997) และ "ทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตน (Intangible Assets) หรือทรัพย์สินความรู้ (Knowledge Assets)" (Guthrie, 2001)

ส่วนความหมายที่แคบจะอ้างถึง “ผลรวมในความรู้ของสมาชิกและวิธีการปฏิบัติในการแปลความรู้ให้อยู่ในรูปของยี่ห้อ เครื่องหมายการค้าและกระบวนการ” (Roos et al. 1998) “การเป็นเจ้าของความรู้ การประยุกต์ประสบการณ์ เทคโนโลยีขององค์กร ความสัมพันธ์กับลูกค้าและความชำนาญของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งทำให้บริษัทสามารถแข่งขันได้ในตลาด” (Edvinsson, 1997)

อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับว่า การเพิ่มขึ้นของทุนทางปัญญา การเพิ่มพูนความรู้ ความสัมพันธ์กับลูกค้า และความชำนาญ กลายเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากต่อความแข็งแกร่งและความสำเร็จของธุรกิจ

สำหรับประเทศไทยได้มีผู้ที่นิยามทุนทางปัญญาไว้หลายท่านเช่นกัน แต่โดยรวมเป็นการศึกษาทุนทางปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการบริหารจัดการองค์ความรู้ อาทิ เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้กล่าวว่า “ทุนทางปัญญาได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและนำเอาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และความรู้จากภายนอกชุมชน มาสังเคราะห์เป็นปัญญาและการจัดการเพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และระหว่างภายในชุมชนกับภายนอกชุมชน เป็นไปอย่างรักษาความสมดุลไว้ได้”

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความคิดความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สังคมใช้ในการปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

หากวิเคราะห์คำนิยามที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า คำนิยามทุนทางปัญญา มีความหลากหลายและความแตกต่าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่ทุนทางปัญญาจะครอบคลุมถึง จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทุนทางปัญญา หมายถึง ความสามารถในการคิดและวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล (ข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลข) และข่าวสาร (ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ) ทั้งที่ไหลเวียนอยู่ภายในและเชื่อมต่อกับภายนอก อย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกับความรู้อื่นๆ จนเกิดเป็นความเข้าใจ พร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งเรียกสิ่งนั้นว่า ความรู้ที่จะปรากฏทั้งในรูปของทฤษฎีเพื่อใช้อ้างอิงทางวิชาการและรูปของแนวทางที่สามารถนำไปปฏิบัติได้

อย่างไรก็ตามความรู้ที่เกิดขึ้นต้องมีการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนา เช่น สร้างมูลค่าเพิ่ม ลดต้นทุน ลดระยะเวลา เป็นต้น จึงจะถือว่าเป็นทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) และ/หรือ นวัตกรรม (Innovation) และที่สำคัญการที่องค์กรและชุมชนสามารถสร้างและรักษาทุนทางปัญญาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและ/หรือจัดการกับ

ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กร/ชุมชนในการทำให้การเรียนรู้ในองค์กรไหลเวียนอย่างต่อเนื่อง ไม่สูญเสียไปพร้อมกับการลาออกหรือเกษียณอายุของบุคลากร ดังนั้นองค์กรควรต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ของบุคลากร (Individual Learning) ควบคู่กับการจัดการให้ความรู้ในตัวบุคคลเป็นความรู้ขององค์กรหรือเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)

2) การจัดการความรู้

จากคำจำกัดความของทุนทางปัญญาดังกล่าวข้างต้น สะท้อนภาพไว้ชัดเจนว่า ทุนทางปัญญา/นวัตกรรมเกิดจากการจัดการความรู้ ซึ่งมีนักวิชาการในหลากหลายสาขา เช่น สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และนักบริหารจัดการ เป็นต้น ได้พยายามพัฒนากรอบการวิเคราะห์การจัดการความรู้ (Knowledge Management) อย่างเป็นระบบมากขึ้น

Lotus and IBM (2000) ได้ระบุว่า องค์ประกอบของโครงสร้างการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย คน (People) สถานที่หรือพื้นที่การเรียนรู้ (Place) และสิ่งที่เป็นความรู้ (Things) ดังนี้

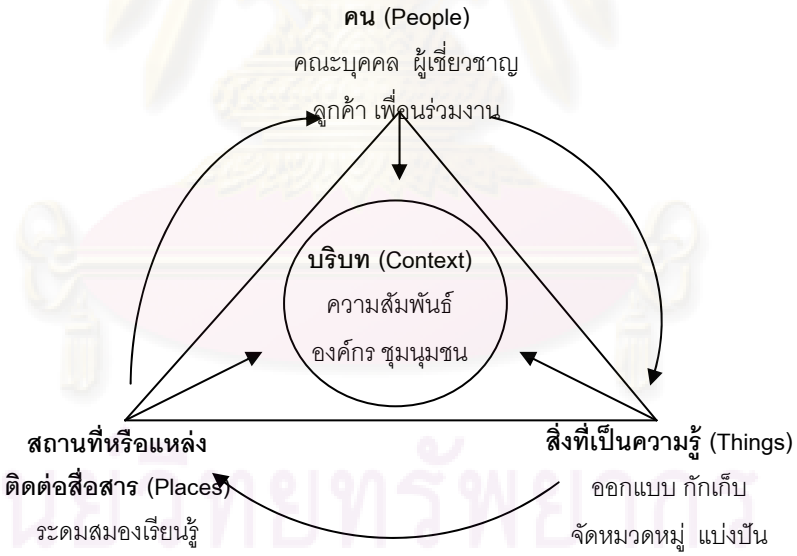

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้
ที่มา : Lotus and IBM (2000)

(1) คน (People) หมายถึง พนักงาน ลูกค้า เพื่อนร่วมงาน ผู้เชี่ยวชาญ และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความสำเร็จของการประกอบการขององค์กร ซึ่งองค์กรจะรวบรวมข้อมูลความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล เพื่อมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ และความสามารถที่มี

(2) **สถานที่หรือแหล่งติดต่อสื่อสาร** (Place) เป็นสถานที่ที่คนเข้ามาเพื่อระดมสมอง เรียนรู้ และมีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอาจอยู่สถานที่เดียวกันหรือแตกต่างกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น คนในองค์กรสามารถระดมความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการประชุมในห้องประชุม การประชุมผ่านเครือข่ายทางไกล เป็นต้น

(3) **สิ่งที่เป็นความรู้** (Things) ได้แก่ ข้อมูล สารสนเทศ และกระบวนการ ซึ่งถูกออกแบบ รวบรวม และจัดหมวดหมู่ โดยมีการจัดการความรู้สามารถให้ผู้ใช้เข้าถึงและประยุกต์ใช้ความรู้เหล่านี้สู่เป้าหมายขององค์กรได้

Srikantaiah and Koenig (1999) ได้กล่าวไว้ว่าการจัดการความรู้เป็นการผสมผสานของระบบ ทุนทางปัญญา และทุนทางสังคม (Systems + Intellectual Capital+ Social Capital = Knowledge Management) ซึ่งมีรายละเอียดองค์ประกอบของการจัดการความรู้ (Knowledge management) ที่พอจะสรุปได้ คือ

(1) **ระบบ** (Systems) เป็นระบบที่มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เครือข่ายและการสื่อสารมาสนับสนุน เช่น ระบบบริหารจัดการเอกสาร การรื้อปรับระบบกระบวนการทำงาน ระบบสารสนเทศ ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ และระบบคลังข้อมูล

(2) **ทุนทางปัญญา** (Intellectual Capital) ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร ทรัพย์สินทางปัญญา และประสบการณ์ เป็นองค์ประกอบซึ่งสามารถสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรได้

(3) **ทุนทางสังคม** (Social Capital) เป็นความสัมพันธ์ทางใจของกลุ่มคนที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกันเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการจัดสรรอำนาจและความรับผิดชอบอย่างไม่เป็นทางการ และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ในลักษณะสัมพันธ์ฉันท์มิตร

จากองค์ประกอบการจัดการความรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้น การนำระบบบริหารจัดการความรู้มาใช้ในองค์กรนั้น ต้องมีกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอกระบวนการจัดการความรู้ ไว้ดังต่อไปนี้

Marquardt (1996) กล่าวว่า การจัดการความรู้ในองค์กรถือว่าเป็นหัวใจของการเรียนรู้ในองค์กร องค์กรที่ประสบความสำเร็จอย่างเป็นระบบนั้นได้มีการนำเอากระบวนการย่อยทั้ง 4 กระบวนการมาประยุกต์และใช้ในองค์กรโดยมีรายละเอียดกระบวนการย่อยดังนี้

(1) กระบวนการแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) องค์กรสามารถแสวงหาความรู้ได้จากทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งการแสวงหาความรู้ภายนอกองค์กร เช่น การเปรียบเทียบสมรรถนะกับองค์กรอื่นๆ การเข้าร่วมประชุม การจ้างที่ปรึกษา การอ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ การสร้างพันธมิตร ในขณะที่การแสวงหาความรู้ภายในองค์กร เช่น การมุ่งความสนใจไปยังความรู้ของทีมงานที่รู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานใหม่ ๆ

(2) กระบวนการสร้างความรู้ (Knowledge Creation) มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเภทของความรู้ที่ประกอบด้วยความรู้ที่ชัดแจ้ง และความรู้ที่ซ่อนเร้น ความรู้ทั้ง 2 ประเภทสามารถอธิบายด้วยวิธีการ 4 แบบ ซึ่งแต่ละแบบได้ใช้ในการสร้างความรู้ ประกอบด้วย

(2.1) การสร้างความรู้ที่ซ่อนเร้นไปเป็นความรู้ที่ซ่อนเร้น (Tacit to Tacit Creation of Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยบุคคลหนึ่งได้ผ่านความรู้ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เช่น ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในการฝึกงานกับผู้บังคับการ โดยทั้งสองได้ทำงานด้วยกันอย่างใกล้ชิด การฝึกงานสามารถเรียนรู้ว่าอะไรคือความรู้ที่ซ่อนเร้นของผู้บังคับการ การเรียนรู้แบบนี้ค่อนข้างมีข้อจำกัดของการสร้างความรู้ ความรู้ซ่อนเร้นดังกล่าวไม่สามารถกลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งได้ และองค์กรไม่สามารถที่สกัดหรือดึงเอาความรู้ดังกล่าวออกมาทั้งหมดได้โดยง่าย

(2.2) การสร้างความรู้ที่ชัดแจ้งไปเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit to Explicit Creation of Knowledge) ความรู้ลักษณะนี้ได้มาโดยการผสมผสานและการสังเคราะห์ความรู้ที่ชัดแจ้งที่ปรากฏอยู่ เช่น ผู้จัดการองค์กรรวบรวมและสังเคราะห์สารสนเทศขององค์กร การสร้างความรู้แบบนี้ มีข้อจำกัดสำหรับการสร้างความรู้ใหม่ ๆ เพราะการสร้างลักษณะนี้มุ่งให้ความสนใจเพียงความรู้ที่ปรากฏมีอยู่แล้วในองค์กร

(2.3) การสร้างความรู้ที่ซ่อนเร้นไปเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Tacit to Explicit Creation of Knowledge) การสร้างความรู้ลักษณะนี้เกิดขึ้นเมื่อมีบางคนนำความรู้ที่ปรากฏอยู่แล้วมาเพิ่มเติมหรือผสมผสานด้วยความรู้ที่ซ่อนเร้นต่าง ๆ ของตนเข้าไป และออกแบบความรู้บางสิ่งบางอย่างขึ้นมาใหม่ ซึ่งสามารถนำไปแบ่งปันทั่วองค์กร เช่น ผู้จัดการองค์กรใช้ความรู้ที่ซ่อนเร้นมาปรับเข้ากับระบบใหม่เพื่อนำมาควบคุมการจัดทำงบประมาณสำหรับองค์กร เป็นต้น (คนญี่ปุ่น มีความสามารถพิเศษในการพัฒนาความรู้แบบนี้มาก)

(2.4) การสร้างความรู้ที่ชัดแจ้ง ไปเป็นความรู้ที่ซ่อนเร้น (Explicit to Tacit Creation of Knowledge) การสร้างความรู้แบบนี้เกิดขึ้นเมื่อมีความรู้ที่ชัดแจ้งที่

เกิดขึ้นใหม่ ที่ถูกรวบรวมไว้สมาชิกในองค์กรได้มีการนำมาเรียนรู้ เพื่อออกแบบความรู้ที่ซ่อนเร้นใหม่ เช่น ในที่สุกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบใหม่ของผู้จัดการ ได้กลายมาเป็นแนวทางใหม่ในการทำงานที่ได้มีการนำมาใช้ในองค์กร

การสร้างความรู้ ทั้งหมด 4 แบบที่กล่าวมา จะมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง ความรู้แต่ละประเภทมีการหมุนเวียนที่ก่อผลมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

(4) **กระบวนการกักเก็บและกู้คืนความรู้** (Knowledge Storage and Retrieval) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการด้านเทคนิค เช่น การบันทึกฐานความรู้ และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับคน เช่น ความทรงจำของหมู่คณะ ความทรงจำส่วนบุคคล และการสร้างความสัมพันธ์ในการกักเก็บความรู้ ทำให้สามารถค้นหาและเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้อง

(5) **กระบวนการถ่ายโอน และการใช้ความรู้** (Knowledge Transfer and utilization) เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ ความรู้ ที่มีการขับเคลื่อนทางกลไกอิเล็กทรอนิกส์ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา การถ่ายโอนความรู้แบบเจตนา เช่น การบันทึกรายงาน กระดานข่าว การอบรม เป็นต้น ส่วนการถ่ายโอนความรู้แบบไม่เจตนา เช่น การหมุนเวียนงาน การเปลี่ยนสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม Peter M. Senge (1994) ได้พัฒนากรอบการวิเคราะห์การพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียรู้ ในหนังสือ The Fifth Discipline โดยในหนังสือได้กล่าวว่าองค์กรแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ องค์กรต้องสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กร และมีกระบวนการที่เป็นระบบในการค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ ถ่ายทอด แบ่งปั่น พัฒนาต่อยอดจนเกิดความรู้ใหม่ และในที่สุดสามารถที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ มาสร้างมูลค่าเพิ่มและหรือใช้ประโยชน์ ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ มีหลักการอยู่ 9 ประการ ดังนี้

(1) **การค้นคว้าความรู้ หรือการขุดค้นความรู้** โดยการสำรวจความรู้ที่จำเป็นที่จะใช้ในการปฏิบัติงานที่มีอยู่ทั้งภายนอกและภายในองค์กร

(2) **การสะสมความรู้** โดยการจัดหมวดหมู่ของความรู้ ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ประโยชน์ภายในองค์กร

(3) **สร้างวิธีการจัดเก็บ** อาจใช้สื่อ นวัตกรรม หรืออุปกรณ์มาช่วยในการจัดเก็บ เพื่อให้เกิดการค้นหาและนำไปใช้ได้สะดวกรวดเร็ว

(4) **กระบวนถ่ายทอดและกระจายความรู้** หรือเป็นการแพร่กระจายความรู้โดยใช้กระบวนการสื่อสาร เป็นการจัดการความรู้ที่นำเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารมาใช้ร่วมกันไม่เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

(5) **การสร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้** ด้วยการจัดกิจกรรมและกระบวนการให้บุคคลในองค์กรเกิดการเรียนรู้ทุกรูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ที่ฝังแน่นหรือแฝงอยู่ในตัวบุคคล

(6) **การปรับระดับความรู้และการสังเคราะห์ความรู้** เนื่องจากความรู้มีหลากหลายรูปแบบ เมื่อนำมารวมกันจำเป็นต้องวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร

(7) **การสร้างความรู้ใหม่** จากความรู้มีอยู่ในตัวบุคคลมากมายหลายรูปแบบ เราสามารถกระตุ้นให้บุคคลที่มีความรู้นำความรู้ที่เขามีอยู่มาสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในองค์กรได้

(8) **การนำมาบูรณาการและการประยุกต์ใช้** เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการบริหารองค์ความรู้หรือการจัดการความรู้ ซึ่งการบูรณาการการดำเนินการควรดำเนินการให้อยู่ในกิจกรรมหรืองานประจำ โดยไม่ถือเป็นภาระเพิ่มเติมจากงานประจำ เพราะพื้นฐานของการจัดการความรู้ คือ การนำความรู้ที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร ซึ่งต้องอาศัยวัฒนธรรมองค์กร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้นำความรู้ไปใช้หรือเกิดการถ่ายโอน

(9) **การธำรงค์รักษาความรู้ไว้** เมื่อมีระบบการบริหารองค์ความรู้ สิ่งหนึ่งที่จะทำให้ความรู้ทั้งหมดมีคุณค่าแก่องค์กรและสังคมคือ การเผยแพร่และการดำรงรักษาความรู้ไว้มิให้สูญสลาย ส่งเสริมให้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดความคิดใหม่ บูรณาการสิ่งใหม่ และให้คนในองค์กรได้เรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้อย่างเป็นระบบ

โดยสรุปแล้ว การจัดการความรู้เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะความรู้มีอยู่คู่กับองค์กรมาโดยตลอด เพียงแต่ไม่มีการจัดระบบระเบียบให้ความรู้และดึงองค์ความรู้ที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า หากองค์กรใดต้องการชิงความได้เปรียบในการแข่งขัน และนำพาองค์กรเติบโตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนแล้ว จำต้องมีการจัดการความรู้ในลักษณะองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดย Senge ได้เสนอแนวคิดการมีวินัย 5 ประการ (The Fifth Discipline) ไว้เป็นแนวทางในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) **การพัฒนาตนเองให้เป็นเลิศ** (Personal Mastery) การพัฒนาคนในองค์กรให้เกิดการพัฒนาตนเองให้เป็นเลิศนั้น ถือได้ว่าเป็นมิติที่ต้องเกิดจากการฝึกฝน เพื่อสร้างให้เกิดวินัย และมีการปรับมุมมองอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานของความต้องการที่แท้จริง กล่าวได้ว่าวินัยข้อนี้ เป็นเสมือนเสาหลักของแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งถ้าหากทุนคนในองค์กรมีวินัยในข้อนี้ จะส่งผลให้องค์กรก้าวไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ ซึ่งการพัฒนาตนเองให้เป็นเลิศได้นั้น มีองค์ประกอบพื้นฐาน คือ

(1.1) วิสัยทัศน์ส่วนบุคคล (Personal Vision) หมายถึง ความคาดหวังของแต่ละคนที่ต้องการจะให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจริงแก่ชีวิตของตนในอนาคต คนเราทุกคนจึงควรมีความมุ่งมาดปรารถนา หรือความคาดหวังว่า ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ของชีวิตนั้น เราควรจะบรรลุผลสำเร็จอะไรบ้าง

(1.2) การจัดการกับความตึงเครียดอย่างสร้างสรรค์ (Holding Creative Tension) ความหมายของความตึงเครียดอย่างสร้างสรรค์ มักมีความรู้ความเข้าใจผิดอยู่เสมอว่า จะมีผลให้เกิดความวิตกกังวลและความเครียด แต่ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าเรามีวิสัยทัศน์ควบคู่ไปกับความเป็นจริง จะทำให้ความสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้

(1.3) จิตใต้สำนึก (Subconscious) ผู้ที่มีการพัฒนาตนเองให้เป็นเลิศได้ จะต้องมีมิติทางด้านจิตใจที่สำคัญคือ “จิตใต้สำนึก” เพราะสิ่งนี้จะช่วยให้การทำงานที่ซับซ้อนกลายเป็นการทำงานที่มีระบบ อันเกิดจากการสั่งการของจิตใต้สำนึก

(2) **กรอบความเชื่อที่สมเหตุสมผล** (Mental Models) เป็นกรอบความเชื่อของคนในการเข้าใจและมองโลกตามความเป็นจริงอย่างสมเหตุสมผล มีความคิดความเข้าใจทั้งในเรื่องของตนเอง ผู้อื่น และองค์กร ซึ่งจะมีผลต่อการดำรงชีวิตของคน กรอบความเชื่อที่สมเหตุสมผลนี้ มีส่วนสำคัญและมีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อการแสดงพฤติกรรมของคน

(3) **การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน** (Shared Vision) องค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องเป็นองค์กรที่สมาชิกทุกคนได้รับการพัฒนาวิสัยทัศน์ของตนให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์รวมขององค์กร ซึ่งจะสนับสนุนให้เกิดพลังร่วมของคนทั้งองค์กร ที่มีการคาดหวังต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าต่อไป

(4) **การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม** (Team Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิก โดยอาศัยความรู้ และความคิดของสมาชิกในกลุ่มมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาความรู้ และความสามารถของทีมให้เกิดขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกัน

เป็นทีมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการรวมพลังของสมาชิกในทีม ให้ได้มีโอกาสที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จนเกิดเป็นความคิดร่วมกันของกลุ่ม

(5) **การคิดอย่างเป็นระบบ** (Systems Thinking) การคิดอย่างเป็นระบบ เกิดมาจากความคิดที่ว่าสิ่งต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เป็นวัฏจักร มีลักษณะบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม และจะเป็นองค์ความรู้ที่จะช่วยให้เราสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์ทฤษฎีหลักแห่งการวิวัฒน์ (Theory of Evolution) เชื่อว่า ปัญญา/องค์ความรู้/เทคโนโลยีและนวัตกรรม ไม่ใช่ปัจจัยภายนอกของฟังชั่นการผลิต (Production Function) และส่งผลกระทบต่อการผลิตในลักษณะ Non-Linear เพราะปัญญา/องค์ความรู้/เทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยเฉพาะในส่วนที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) สามารถพัฒนาต่อยอดและสะสมให้พอกพูนถ้ามีการบริหารจัดการที่ดีอย่างเป็นระบบ เช่น การศึกษาของ Lundvall B.A.(1992 and 2007) and Linsu Kim (1997) เป็นต้น นักวิชาการกลุ่มนี้ได้พัฒนากรอบการวิเคราะห์ทุนทางปัญญา/นวัตกรรม/กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ในองค์กรมีลักษณะเป็นพลวัตและซับซ้อน แต่สามารถแบ่งกระบวนการเรียนรู้ได้ 3 ระดับ ดังนี้

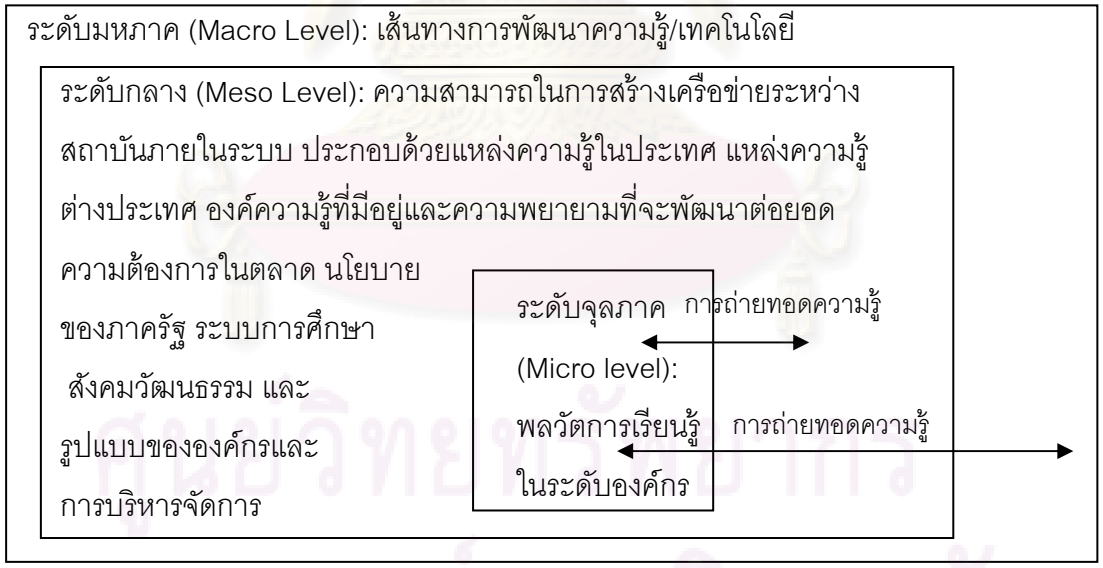

ภาพที่ 2.3 กรอบการวิเคราะห์ทุนทางปัญญา
ที่มา : Lundvall B.A. (1992)

ระดับมหภาค (Macro level) ผลจากการศึกษาพบว่าการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีแบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง โดยใน**เส้นทางแรก** จะใช้ Stage of Technical Progress หรือห่วงโซ่นวัตกรรม (Innovation Chains) ซึ่งมี กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรไม่เหมือนกัน โดยเริ่ม

จากกลุ่ม Emerging Technologies/Knowledge ที่เริ่มเส้นทางจากการประดิษฐ์ค้นคิด (Invention) โดยการศึกษาและทดลองในห้องทดลองจนสำเร็จ ต่อมาพัฒนาเป็นต้นแบบ (Prototype) และพัฒนาในระดับโรงงาน (Manufacturing) โดยที่สินค้าหรือผลผลิตนวัตกรรม (Product Innovation) ช่วงแรกจะมีราคาแพง เนื่องจากองค์ความรู้/เทคโนโลยีเพิ่งถูกนำมาใช้ และยังไม่แพร่หลายในตลาด ต่อมากลุ่ม Evolving Technologies นำเทคโนโลยีมาใช้ แต่ยังอยู่ในช่วงเวลาที่ยังต้องปรับปรุงอย่างมาก และยังไม่แพร่หลาย แต่มีอัตราการเรียนรู้ทั้ง Learning by Doing and Learning by Research เพิ่มขึ้น หลังจากนั้น กลุ่ม Reviving Technologies องค์ความรู้/เทคโนโลยี การผลิตถูกพัฒนาและกระจายไปจนเป็นที่ยอมรับของทุกตลาด มีการแข่งขันในเชิงของราคาและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการลดต้นทุนการผลิต เช่น วิธีการผลิตจำนวนมาก (Mass Production Methods) จึงทำให้มีอัตราการเรียนรู้แบบ Learning by Doing ต่ำ แต่ Learning by Research สูง ดังนั้นการเรียนรู้แบบ Learning by Research เพิ่มขึ้น สุดท้ายเป็นกลุ่ม Mature Technology เทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาและมีการใช้กันมายาวนาน กระบวนการผลิตและผลิตภัณฑ์ถูกพัฒนาจนได้มาตรฐานสูงสุดและทุกองค์กรสามารถดำเนินการได้เหมือนกัน มีอัตราการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบต่ำ ดังนั้น ประเทศพัฒนาแล้วจะย้ายฐานการผลิตผ่านการลงทุนในประเทศกำลังพัฒนา เพราะมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า เป็นต้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer) ระหว่างองค์กรในประเทศพัฒนาแล้วและองค์กรในประเทศกำลังพัฒนา

ดังนั้นจึงเกิดเส้นทางการพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยีขององค์กรในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็น**เส้นทางที่สอง** จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยีจนเกิดนวัตกรรมและทุนทางปัญญาขององค์กรโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จะเริ่มจากจุดไหนของ Stage of Technical Progress ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความสามารถในการดูดซับหรือระดับการเรียนรู้ขององค์กร แต่โดยส่วนใหญ่องค์กรในประเทศกำลังพัฒนาจะเริ่มจากระยะสุดท้ายคือ Mature stage ของ Stage of Technical Progress เพราะว่า องค์กรในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนายังไม่สามารถดำเนินการผลิตได้ เพราะขาดความรู้ความเข้าใจ แต่จะนำเข้าเทคโนโลยี/องค์ความรู้ ผ่านการนำเข้าชิ้นส่วน เครื่องจักร และจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ และเมื่อมีความรู้และความเชี่ยวชาญมากขึ้นก็สามารถพัฒนาต่อยอดจนเกิดนวัตกรรมขององค์กรเอง ซึ่งมักจะเรียกขบวนการนี้ว่าวิศวกรรมย้อนกลับ (Reverse Engineering)

ระดับกลาง (Meso Level) เป็นการพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ขององค์กร ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรมี 2 ปัจจัยคือ

(1) **ศักยภาพของการสร้างเครือข่าย** (Networking) เพื่อสร้างการเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การดำเนินการเรียนรู้ร่วมกัน(Collaborative Learning) ทั้งภายในองค์กร คือเปลี่ยนองค์ความรู้ในตัวบุคคลสู่ความรู้ขององค์กร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ภายในองค์กร และระหว่างองค์กร คือระหว่างหน่วยธุรกิจหนึ่งสู่หน่วยธุรกิจอื่นๆ หรือระหว่างหน่วยธุรกิจและหน่วยงานรัฐและองค์กรวิจัย ผลจากการศึกษาพบว่า แหล่งขององค์ความรู้/เทคโนโลยีขององค์กร แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แหล่งผลิตองค์ความรู้/เทคโนโลยีจากภายในประเทศ ต่างประเทศ และองค์กรจากการพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยีเดิมที่มีอยู่ (ตั้งแต่ผลิตไปจนถึงการใช้ประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน)

(2) **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้** (Influence Factors on Learning Process) ขององค์กร หรือส่งผลต่อพฤติกรรมของพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยี/นวัตกรรม ประกอบด้วย

(2.1) **นโยบายของรัฐ** ผลจากการศึกษาพบว่า ภาครัฐควรมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดกระบวนเรียนรู้ขององค์กร สร้างบรรยากาศในการแข่งขัน สร้างความมั่นใจในการลงทุน โดยจะต้องจัดทำยุทธศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบครบวงจร และให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ (Learning Characteristics) ใน Stage of Technical Progress ที่แตกต่างกัน เพราะลักษณะของการเรียนรู้ที่แตกต่าง ณ ช่วงเวลาที่แตกต่าง จะมีผลต่อการออกแบบยุทธศาสตร์รัฐ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ หนึ่ง Market Pull Strategy หรือ Demand Pull Strategy ซึ่งหมายถึงยุทธศาสตร์กระตุ้นให้เกิดความต้องการของตลาดก่อน หลังจากนั้นจึงค้นหาองค์ความรู้/เทคโนโลยีการผลิตเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการตลาด จะเน้นให้ความสำคัญกับการแพร่กระจายของเทคโนโลยี (Diffusing) สอง Technology Push หรือ Supply Push หมายถึงการพัฒนาเทคโนโลยีที่สนใจก่อน และตามด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หลังจากนั้นจึงค้นหาตลาดที่ขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งจะเน้นการสนับสนุนการประดิษฐ์และพัฒนาเทคโนโลยี

(2.2) **การศึกษา** ผลจากการศึกษา สรุปได้ว่า การลงทุนทางการศึกษาจะทำให้จำนวนคนที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น เพราะมีความรู้ และการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ (Learning how to learn) ซึ่งทำให้กระบวนการแพร่กระจายความรู้/เทคโนโลยีมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ศักยภาพในการดูดซับความรู้/เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ดี สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ/หรือสร้างสรรค์ผลงานนวัตกรรมดีมากขึ้น และทำให้เทคโนโลยีก้าวหน้าแบบ

เกลียว (Spiral) ดังนั้น ระบบการศึกษาที่ดีจะเป็นตัวช่วยสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(2.3) **วัฒนธรรมและจริยธรรมในสังคม** แม้ว่าทุนทางสังคมสามารถพัฒนาเป็นสินค้าและบริการโดยตรง และเสริมสินค้าและบริการให้เกิดมูลค่าเพิ่ม แต่ในการศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับ วัฒนธรรมและจริยธรรม เพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้แบบเครือข่าย ซึ่งต้องอาศัยทุนทางสังคมที่สำคัญดังนี้คือ 1) เครือข่าย (Network) การสร้างวัฒนธรรมเครือข่าย จะทำให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาและปรับปรุงต่อยอดองค์ความรู้ แพร่กระจายและใช้องค์ความรู้ 2) ความสัมพันธ์ (Relationship) เมื่อเกิดเครือข่าย อิทธิพลของเครือข่ายต่อการจัดการองค์ความรู้จะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างองค์กรกับองค์กรอื่นในเครือข่าย 3) การมีส่วนรวม (Participation) นอกจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแล้ว ความถี่ของการมีส่วนรวมของกิจกรรมในเครือข่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับค่านิยมและทัศนคติของสังคมที่จะเปิดรับแนวคิดใหม่ๆ และยอมรับความล้มเหลวกับการเปิดใจยอมรับแนวคิดใหม่ๆ และยอมรับความล้มเหลว เพราะจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และ 4) ความไว้วางใจทางสังคม (Trust) ระหว่างองค์กรต่างๆ ในเครือข่าย ก็มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานเป็นเครือข่าย

(2.4) **การบริหารจัดการองค์กร** โดยอาศัยหลัก Organizational Management เช่น การทำงานเป็นทีม การลดระดับสายบังคับบัญชา การมีส่วนร่วมของพนักงาน และการจัดการความรู้ จะผลักดันให้บุคลกรในองค์กรมีศักยภาพในการตอบรับกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นการสร้างให้บุคลากรมีวัฒนธรรมที่เห็นคุณค่าต่อการเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อองค์กร และรักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ร่วมทั้งปลูกฝังนิสัยรักการเรียนรู้ ศึกษาหาความรู้ ช่างสังเกต ช่างซักช่างถาม

ระดับจุลภาค (Micro Level) กระบวนการเรียนรู้ระดับองค์กรในลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic Learning Process) นอกจากปัจจัยแวดล้อมในระดับ Macro และ Meso ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยี/นวัตกรรมขององค์กรแล้ว ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการองค์ความรู้/เทคโนโลยี/นวัตกรรมขององค์กร มักจะพบว่าบ่อยครั้งที่บางองค์กรมีศักยภาพในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้เข้มแข็งผ่านการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าอีกหลายองค์กรที่ต้องเผชิญกับปัจจัยแวดล้อมเหมือนกัน เช่น มีการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยีเสมือนมีชีวิต มีผลงานที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และ

การสร้างนวัตกรรม ซึ่งกลายมาเป็นวัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) ที่ผู้เกี่ยวข้องในวงจรแห่งความสัมพันธ์สามารถซึมซับได้ ดังเช่นที่ปรากฏการณ์ขึ้นในประเทศญี่ปุ่น และเยอรมัน เป็นต้น

3) การเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรม เนื่องจากเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อค้นหาความรู้ ผสมผสานและออกแบบความรู้ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย/ชุมชน ทั้งที่เป็นความรู้ที่ซ่อนเร้นในตัวบุคคล และความรู้ที่ชัดแจ้ง เพื่อใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงกลุ่ม/องค์กร/ชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของ การเรียนรู้ร่วมกันว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ได้มีการจัดรูปแบบล่วงหน้า ถ้ามีการจัดรูปแบบล่วงหน้าก็จะเป็นในลักษณะรูปแบบหลวมๆ (ill – Structure Task) วัตถุประสงค์เพื่อให้ได้คำตอบที่ยืดหยุ่นหลากหลาย และมีการเรียนรู้ในขอบข่ายความรู้และทักษะที่ไม่จำกัดตายตัว ซึ่ง Nagata and Ronkowski (1998) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ร่วมกันว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีรูปแบบหลากหลายไม่เฉพาะเจาะจง

Johnson and Johnson (1989) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ร่วมกันว่าเป็นเป็นการทำงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์ร่วมกัน ซึ่งผลจากการเรียนรู้ร่วมกันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน และทักษะในการใช้ชีวิต

Roberta Capello (1996) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการในการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและการบรรลุเป้าหมาย โดยการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้เกิดเกลียวความรู้ (Spiral) ซึ่งจะก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ได้ ทั้งนี้ บุคคลในองค์กรควรรักในการเรียนรู้ และมีโอกาสเข้าร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

Capello R. and Faggian A. (2005) เห็นว่า การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนานวัตกรรม เนื่องจากจะทำให้เกิดการกระจายและส่งผ่านความรู้ (Spillover and Transfer Knowledge) ไปในองค์กรที่มีลักษณะเหมือนและแตกต่างกัน ยังส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งทำให้สามารถผลิตผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยใช้ปัจจัยการผลิตเท่าเดิม เกิดองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ การพัฒนาเทคโนโลยี และการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้น การเรียนรู้ร่วมกันจึงถือเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลิตภาพการผลิตโดยรวม

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดทุนปัญญา คือการจัดการความรู้ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ ทั้งที่เรียนรู้ด้วยตนเองและร่วมเรียนรู้จากผู้อื่น แต่จากการทบทวนวรรณกรรม

จะเห็นว่าความรู้จะถูกพัฒนาขึ้นก็ต่อเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ปกติมนุษย์จะไม่เรียนรู้ร่วมกัน หากมีการเกลียดชังกัน ดังนั้น การที่จะเรียนรู้ร่วมกันต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน เปิดเผยต่อกัน มีความจริงใจ และไว้วางใจกัน ซึ่งเป็นหัวใจของการจัดการความรู้ ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่มคน กลุ่มคนกับกลุ่มคน ซึ่งจะทำให้เกิดโครงสร้างใหม่ขึ้นในองค์กรและสังคม ดังนั้น การศึกษานี้จะประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการความรู้เข้ากับพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาทุนมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมในการเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลเกิดความรู้ในระดับบุคคล จากความรู้ในระดับบุคคลขยายไปเป็นความรู้ระดับกลุ่ม จากความรู้ระดับกลุ่มขยายไปเป็นความรู้ในระดับองค์กร ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเมื่อเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ จะทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงาน เกิดรูปแบบการคิดแบบใหม่ มีการแตกแขนงความรู้ใหม่ๆ และเกิดนวัตกรรม นำไปสู่การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1.4 แนวคิดการดำเนินการร่วม

แนวคิดการดำเนินการร่วม (Collective Action) เริ่มได้รับความสนใจประมาณ 45 ปีที่แล้ว หลังจากงานเขียนของ Mancur Olson ในหนังสือ The Logic of Collective Action : Public Goods and the Theory of Groups ซึ่งได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกปี ค.ศ. 1965 โดยแนวคิดนี้ได้พัฒนามาจากทฤษฎีทางการเมืองและทางเศรษฐศาสตร์ในการจัดการผลประโยชน์ในสังคม การจัดการกับปัญหาสินค้าสาธารณะ (Public Goods) และทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพย์สินร่วม (Common Property) และพลังขับเคลื่อนของชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาร่วมกัน

1) การดำเนินการร่วมเพื่อการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

Olson (1965) ได้อธิบายถึงความล้มเหลวของกลไกตลาดในการจัดการกับทรัพย์สินร่วมหากยึดหลักของผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักจะนำไปสู่ปัญหาใหญ่ ซึ่งรู้จักในนามของ “โศกนาฏกรรมของสาธารณสมบัติ” (Tragedy of the Common) Garett Hardin (1968) ที่ได้เสนอบทความไว้ในวารสาร Science ในปี ค.ศ. 1968 โดย Hardin เสนอวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการจูงใจให้ต่างฝ่ายต่างกระทำร่วมกันภายใต้การเห็นพ้องต้องกันว่าสิ่งที่ทำจะเกิดผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ในขณะที่ Olson เสนอว่า แนวทางที่เหมาะสม คือ การหาทางออกโดยการจัดการร่วมกันในหมู่ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแต่ละขอบเขตพื้นที่ โดยต้องตั้งอยู่บนฐานของการเข้าใจปัญหาร่วมกัน และมีการร่วมแรงร่วมใจกันการจัดระบบการจัดการ เพื่อสร้างกฎเกณฑ์ ข้อตกลงและ

บรรทัดฐานร่วม ในการเชื่อมให้เกิดการดำเนินการจัดสรรการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปอย่างเสมอภาค และสอดคล้องกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนไปในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน

ต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาต่อยอดทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และรัฐศาสตร์ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์นั้น ต่างคนต่างมุ่งแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อตนเองเป็นสำคัญ ทั้งนี้ การดำเนินการร่วมในการจัดการกับปัญหา จำเป็นต้องอาศัยบรรทัดฐานและค่านิยมที่มาจากฐานของวัฒนธรรม ประเพณีปฏิบัติที่อยู่ในแต่ละกลุ่ม/ชุมชนมาประยุกต์ เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม จะส่งเสริมให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มาพบปะพูดคุยปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้งสามารถรวมพลังและทุนด้านต่างๆที่แต่ละคนมีเข้าด้วยกัน นำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาในสังคม การดำเนินการร่วมในลักษณะนี้อาจมองได้ว่า เป็นการเพิ่มอำนาจของกลุ่มคนให้สามารถต่อต้านหรือต่อรองกับอำนาจที่แทรกแซงมาจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งส่วนมากชุมชนมักจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อีกทั้งยังช่วยรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน และอาจจะพัฒนาไปสู่การเพิ่มปริมาณและมูลค่าของทรัพยากรกลุ่มของตนครอบครอง เพื่อลดการเสียเปรียบเพิ่มเติม และรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (Wrong, 1988)

Elinor Ostrom (2004) ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ซึ่งมีผลงานโดดเด่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่มีเจ้าของร่วมกันหลายราย (Common Property) Ostrom ได้อธิบายปัญหาการดำเนินการร่วม (Collective Action Problem) ว่าเกิดจากทรัพยากรมีเจ้าของร่วมกันหลายราย ผู้ใช้ทรัพยากรคำนึงถึงตัวเองเป็นหลักโดยไม่ได้คำนึงถึงสังคมโดยรวม ทำให้การใช้ทรัพยากรไม่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ทรัพยากรขาดแคลนหรือเสียหาย มลพิษในชุมชน เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ สามารถบรรเทาลงได้ ถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและร่วมมือกัน ทั้งนี้ ลักษณะของปัญหาการจัดการทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะถูกขจัดไปได้ คือ 1) ทรัพยากรสามารถกะประมาณปริมาณหรือจำนวนที่มีอยู่ได้ 2) แหล่งทรัพยากรมีจำกัด มีแนวโน้มขาดแคลนแต่ยังคงมีอยู่ 3) มีตัวชี้วัดสถานะของระบบทรัพยากรที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และมีต้นทุนต่ำ 4) ระบบทรัพยากรมีขนาดพอดี ไม่ใหญ่ไม่เล็กเกินไป เป็นต้น

นอกจากนี้ Ostrom ได้เสนอไว้ว่า การดำเนินการร่วมจะเกิดขึ้นได้ หลายฝ่ายต้องมีการตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่เพียงแต่การวางกฎเกณฑ์จากนโยบายภาครัฐเท่านั้น ภาคประชาชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เนื่องจากการดำเนินการร่วมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความต้องการของคนหลายคนในความพยายามที่จะบรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะพบเห็นได้ง่าย

ในสังคมชนบท ทั้งนี้ การดำเนินการร่วมอาจจะเกิดกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่มีการดำเนินการเป็นไปโดยความสมัครใจ ลักษณะการรวมกลุ่มอาจจะเป็นกลุ่มที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับเป้าหมายในการดำเนินงานหรือความสนใจร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดการดำเนินการร่วมมีความเชื่อมโยงกับศาสตร์หลายสาขา จึงสามารถอธิบายได้ในหลายมุมมอง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์หลากหลายตามจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างสาขาวิชา อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม มักจะเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันหลายๆคน และซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างสาขาวิชา เพื่อให้ผู้ที่ร่วมดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ในสิ่งที่ตนเองต้องการ การรวมกลุ่มกันนั้นมีความสำคัญต่อผู้เข้าร่วมแต่ละคน เพราะเป็นวิธีการที่สามารถระดมทรัพยากรและทุนด้านต่างๆ มาแปรเปลี่ยนให้เกิดพลังการขับเคลื่อนเพิ่มขึ้น เพื่อแก้ปัญหาและใช้อำนาจต่อรองกับคู่กรณีไม่ให้เกิดการเสียเปรียบ หากไม่ดำเนินการในลักษณะนี้แล้ว แต่ละคนไม่อาจจะทำได้ด้วยกำลังของตนเองโดยลำพัง เนื่องจากทรัพยากร ทุน และกำลังที่แต่ละคนมีหรือเข้าถึงได้มักจะมีน้อยจนไม่เพียงพอในการดำเนินการได้ดีกับปัญหาที่ใหญ่และซับซ้อน อีกทั้งอาจจะต้องใช้เวลานานกว่าจะบรรลุผลสำเร็จตามที่ต้องการ

การดำเนินการร่วมในสังคมอาจเกิดขึ้นได้หลายระดับต่างกัน ตั้งแต่ระดับกลุ่มเล็กที่มีความสนใจหรือมีปัญหาเฉพาะอย่างที่ต้องการแก้ไขร่วมกัน ระดับชุมชนที่มีสถาบันทางสังคมร่วมกัน จนถึงระดับเครือข่ายที่เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหลายกลุ่มหรือชุมชนหลายชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของปัญหาว่าใหญ่ขนาดไหนและมีความซับซ้อนเพียงใดเป็นสำคัญ การดำเนินการในระดับชุมชนจะสามารถพบเห็นได้มากในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบท เนื่องจากมีวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมที่เอื้อในเกิดการเข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมในชุมชน

Ostrom (2004) ให้ข้อสังเกตว่า คนในชนบทสามารถเกิดการดำเนินการร่วมได้ง่ายกว่า เนื่องจากมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ และลักษณะกิจกรรมต่างๆในชุมชนมักจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินการร่วม เช่น การหมุนเวียนแรงงานในการเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิตร่วมกัน การแบ่งปันเครื่องมือทำกินบางชนิดและสิ่งอำนวยความสะดวกของส่วนกลาง การรวมกลุ่มจำหน่ายสินค้าเกษตร และการจัดหาปัจจัยการผลิตร่วมกัน การดูแลระบบชลประทาน รวมทั้งการประชุมปรึกษาหารือ เพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและหาข้อตกลงหรือกำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีทั้งที่สำเร็จและล้มเหลวเช่นเดียวกันกับการจัดการทรัพยากรภายใต้ระบบอื่นๆ ทั้งนี้ ปัจจัยต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

ของชุมชน ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสภาพของทรัพยากร ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ข้อมูลค่าใช้จ่ายหรือต้นทุน ความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ที่ต่างยอมรับนับถือ ความไว้วางใจกันในการร่วมทำกิจกรรมมีมากน้อยเพียงใด และความมีเสถียรภาพของชุมชน เป็นต้น

2) การดำเนินการร่วมในสังคมไทย

วิถีชีวิตของคนชนบทในสังคมไทยมีการดำเนินการร่วมในระดับชุมชนมายาวนานในอดีตสามารถพบได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกับการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาชุมชน และกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติตามศาสนาและความเชื่อของกลุ่มหรือชาติพันธุ์ วัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งเพื่อลดภาระในงานที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินที่มากเกินกำลังแรงงานของคนๆเดียวหรือสมาชิกของแต่ละครอบครัวที่จะรับภาระได้ในเวลาที่จำกัด (ฉัตรทิพย์, 2527) เพื่อการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นทรัพย์สินร่วมให้กระจายไปยังผู้ใช้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เช่น การจัดการป่าชายเลน การทำฝายแม้ว เป็นต้น เพื่อสร้างระบบประกันด้านต่างๆในการดำเนินชีวิตตามวงจรชีวิตของสมาชิกในชุมชน เช่น ระบบการช่วยเหลือกันในการทำและซ่อมแซมที่อยู่อาศัย การจัดงานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น และเพื่อรักษาและสืบทอดประเพณีที่ดีงามของชุมชนที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจและควบคุมระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกเข้าด้วยกัน เช่น การจัดงานบุญต่างๆตามประเพณีต่าง ๆ การสนับสนุนโรงเรียนสอนศาสนา เป็นต้น (สุรเชษฐ์, 2533) แม้ว่าค่านิยมของการดำเนินการร่วมได้ลดลงไปบ้าง เนื่องจากเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากการรับเอาค่านิยมและวัฒนธรรมจากภายนอกที่ให้ความสำคัญของวัตถุและเงินตรา การตอบสนองต่อความต้องการส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม ค่านิยมและบรรทัดฐานต่างๆที่ฝังรากลึกอยู่ยาวนานในสังคม ทำให้การดำเนินการร่วมไม่ได้ขาดหายไปโดยสิ้นเชิง ยังคงเหลือไว้พอที่จะขยายต่อหรือฟื้นฟูได้อีกบ้างเมื่อยามจำเป็น อย่างเช่น ความพยายามรื้อฟื้นระบบความช่วยเหลือแบบพึ่งพากันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรโดยอิงวัฒนธรรมชุมชนและใช้สิทธิชุมชนเป็นฐาน การตั้งกลุ่มออมทรัพย์แบบเน้นสวัสดิการ การจัดงานหารายได้เพื่อการบำรุงศาสนสถานและโรงเรียนสอนศาสนาในชุมชนมุสลิม การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาการผลิตสินค้าท้องถิ่นให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้นพร้อมกับขยายตลาดสินค้าให้กว้างขึ้น เป็นต้น แม้ว่ารูปแบบและรายละเอียดในการทำกิจกรรมในปัจจุบันอาจจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไปบ้าง แต่ความหมายและวัตถุประสงค์หลักยังไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก สิ่งที่เพิ่มขึ้นจากเดิมค่อนข้างชัดคือการยกระดับการผลิตสินสินค้าและการจัดการการตลาดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อมุ่งตอบสนอง

ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในการต่อรองกับผู้อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการตลาดตามความจำเป็นของยุคสมัย ในขณะเดียวกัน ก็พยายามลดการเสียเปรียบที่มักจะพบได้ไม่ยากสำหรับผู้ประกอบการรายย่อย (Masae et al., 2008)

ลักษณะที่น่าสนใจประการหนึ่งของการดำเนินการร่วมในสังคมชนบทไทยปัจจุบัน คือกิจกรรมที่ทำมักจะมีมากกว่าหนึ่งกิจกรรมในชุมชนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ที่เชื่อมโยงกันและมีวิธีการดำเนินงานที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อสนองตอบความต้องการที่มีหลากหลายของคนในชุมชน ในทางเศรษฐศาสตร์อาจอธิบายได้ว่า กิจกรรมต่างๆเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสมาชิกของชุมชน เป็นความพยายามที่จะหาทางแก้ไขปัญหาด้วยกลุ่ม/ชุมชนของตนเอง โดยการรวมทรัพยากรที่มีแต่ละคน (Pool Resources) เพื่อสร้างสวัสดิการของภายในชุมชน เพราะสวัสดิการบางอย่างความช่วยเหลือจากภาครัฐอาจเข้าไม่ถึง ซึ่งรูปแบบการรวมกลุ่ม ได้แก่กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสวัสดิการ และกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้การรวมกลุ่มอาจได้รับอิทธิพลจากขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาในแต่ละชุมชน

จากการพิจารณาจะเห็นว่าทุนทางสังคมได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินการร่วมโดยตลอด ทั้งในเรื่องของความสัมพันธ์ในลักษณะช่วยเหลือแบบพึ่งพาอาศัยกัน ความไว้วางใจ ค่านิยม และบรรทัดฐานที่มีร่วมกันเอื้อให้เกิดการดำเนินการร่วมกัน ซึ่งระหว่างกระบวนการเกิดดำเนินการร่วมกันนั้น หากบุคคลได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก็จะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างทุนทางปัญญา/องค์ความรู้ ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง และต่อยอดองค์ความรู้ อีกทั้งยังช่วยในการแพร่กระจายความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้จะนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดนี้มองว่า ชุมชนน่าจะมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรได้ดีกว่า เนื่องจากมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ จึงย่อมมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเหล่านั้นมากกว่าบุคคลภายนอก การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรจะช่วยสร้างแรงจูงใจไม่ให้สมาชิกในชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ชุมชนย่อมต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อรักษาฐานทรัพยากรไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเอง อาจไม่ประสบความสำเร็จตามเหตุผลข้างต้น เนื่องจากมีปัจจัยอื่นๆที่ส่งผลกระทบ เช่น ความแตกต่างในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในชุมชน และระบบการจัดการทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น

สำหรับการศึกษานี้จะประยุกต์ใช้แนวคิดการดำเนินการร่วมที่เกิดจากกระบวนการของทุนทางสังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสามารถเพิ่มความสามารถของ

บุคคลให้มีความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยความปรารถนาอย่างแท้จริงของร่วมกันของคนในสังคม ความสมัครใจในการเข้าร่วมจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดนวัตกรรม นำไปสู่การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศ

การศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศควรทำความเข้าใจกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการอาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม การพึ่งพาอาศัยกันนำไปสู่การดูแลจัดการทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข ซึ่งวิวัฒนาการทำให้การติดต่อ ประสานงาน และการต่อสู้หรือการทำสงคราม สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ ดังนั้น จึงมีนักคิดและนักพัฒนาหลายท่านได้พยายามการเสนอแนวทางการพัฒนาหลายแนวทาง ดังนี้

1) ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

(1) ขั้นตอนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ Rostow (The Stages of Economic Growth Theory)

W.W. Rostow (1960) เสนอว่าการพัฒนาประเทศจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นลำดับ 5 ขั้นตอน เริ่มจาก 1) ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (The Traditional Society) เป็นขั้นเกษตรกรรมดั้งเดิมที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ มีขยายตัวทางเศรษฐกิจมีน้อยมาก 2) ขั้นเตรียมการพัฒนา (The Preconditions for Take-Off) เริ่มมีการติดต่อค้าขายกับภายนอกสังคมมากขึ้น มีการพัฒนากระบวนการผลิตเชื่อมโยงระหว่างภาคเกษตรกับอุตสาหกรรม 3) ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (The Take-Off) มีการลงทุนทุกสาขา มีการแพร่กระจายเทคโนโลยีไปในวงกว้าง และเกิดสังคมเมืองขึ้น 4) ขั้นทะยานเข้าสู่ภาวะของความอุดมสมบูรณ์ (The Drive to Maturity) เศรษฐกิจขยายตัวเต็มที่ มีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) ขั้นอุดมสมบูรณ์ (The Age of High Mass-Consumption) เป็นขั้นที่สมาชิกในสังคมมีรายได้สูง มีมาตรฐานการครองชีพสูง กระบวนการทางการเมืองมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร วิถีชีวิตส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการจ้างงานเต็มที่

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งให้ความสำคัญกับเงินทุนในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับกันมากในระยะแรก แต่ต่อมาถูกโต้แย้งว่าไม่สามารถใช้อธิบายกับสังคมอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือทวีปยุโรปได้ อีกทั้ง พบว่าในความเป็นจริงแต่ละประเทศมี

ขั้นตอนหลายขั้นรวมอยู่ในระยะเวลาเดียวกัน เช่น ความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและชนบท ทำให้ยากต่อการนำไปใช้พัฒนา

(2) แบบจำลองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ Harrod – Domar (The Harrod – Domar Growth Model)

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญของการออมและการสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจ เชื่อว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะสั้นขึ้นอยู่กับการออมของประเทศและอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต กล่าวคือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะขยายตัวสูงได้จะต้องอาศัยการออมและการลงทุนในประเทศที่สูง ในทางตรงข้ามต้องพยายามให้อัตราส่วนของทุนต่อผลผลิตลดลง อย่างไรก็ตาม แบบจำลองนี้พิจารณาเพียงเรื่องการออมและการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของปัจจัยทุนทางกายภาพ โดยไม่คำนึงความสำคัญของปัจจัยอื่นๆ เช่น แรงงาน สภาพแวดล้อม เป็นต้น แบบจำลองนี้จึงมักถูกนำไปประยุกต์ใช้มากกว่านำไปใช้โดยตรง

2) ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีนี้มีกรอบวิเคราะห์มาจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory) และทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกา เชื่อว่า สังคมที่ล้าหลังทุกสังคมสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นทันสมัยได้ โดยการพัฒนาความทันสมัยในแต่ละด้านขึ้นอยู่กับแนวทางการพัฒนาของแต่ละประเทศ ประเทศที่ร่ำรวยต้องช่วยประเทศยากจนทั้งด้านทุน เทคโนโลยี วิชาการด้วยการทำให้เป็นอุตสาหกรรม เพื่อจะได้หลุดพ้นจากความยากจน การพัฒนาจึงเน้นการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มบทบาทของรัฐในการวางแผน และการร่วมมือกับต่างประเทศ ทั้งนี้สามารถพัฒนาประเทศให้ทันสมัยได้ในหลายด้านดังนี้ 1) ความทันสมัยด้านเศรษฐกิจ เน้นการสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความทันสมัยในการผลิต โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม 2) ความทันสมัยด้านสังคม เน้นการศึกษาภาคพื้นฐาน ระบบสวัสดิการ เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง 3) ความทันสมัยด้านการเมือง ตั้งอยู่บนฐานของความมีเหตุมีผล ภาครัฐมีอำนาจและมีอิทธิพลเหนืออำนาจในระดับท้องถิ่น 4) ความทันสมัยด้านความรู้ เน้นการนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เชิงสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ทฤษฎีความทันสมัยนี้หลายประเทศได้นำไปประยุกต์ใช้โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสามารถทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน แต่จำต้องคำนึงถึงให้รอบคอบ เนื่องจากการยอมรับเทคโนโลยี วัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาหากไม่เหมาะสมก็อาจจะนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆได้ดังคำกล่าวที่ว่า เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน

3) **ทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า** (Trickle Down Effect Theory)

ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดว่า คนในสังคมแต่ละระดับมีความสามารถในการรับการพัฒนาได้ไม่เท่ากัน การจัดสรรให้เกิดผลประโยชน์ต่อทุกคนในปริมาณที่เท่ากัน อาจเกิดประโยชน์ในสังคมไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น งบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และคุณภาพของประชากร ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจจึงต้องให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่มีความพร้อมหรือได้เปรียบในสังคมก่อน แล้วค่อยกระจายลงมายังกลุ่มคนชั้นกลาง และคนชั้นล่างซึ่งเป็นคนยากจนในสังคม ตามลำดับ ในปัจจุบันทฤษฎีนี้ถูกโต้แย้งว่ามีจุดอ่อนมาก เพราะโดยธรรมชาติแล้วเป็นไปไม่ได้ที่คนรวยหรือคนที่ได้เปรียบในสังคมจะเป็นผู้ช่วยพัฒนากลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม ในทางกลับกันจะยิ่งพัฒนาคนรวยอยู่แล้วก็จะรวยยิ่งขึ้น ส่วนคนจนก็จะยากจนยิ่งขึ้นเช่นกัน ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย (สนธยา พลศรี, 2533)

4) **ทฤษฎีการกระจายรายได้ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ** (Redistribution with Economic Growth Theory)

ทฤษฎีนี้เห็นต่างจากทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า เนื่องจากการสนับสนุนการพัฒนาเฉพาะคนชั้นสูงซึ่งเป็นคนส่วนน้อยในสังคม แม้จะสามารถบรรลุผลทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว แต่จะก่อให้เกิดการกีดกันผู้ผลิตรายย่อย เพิ่มช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะเสียเปรียบทั้งในแง่ของเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างความเสมอภาค การกระจายรายได้เพื่อลดช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวย โดยการจัดสรรงบต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งการลงทุนภาครัฐ มุ่งกระจายรายได้กับกลุ่มคนจน หรือชนชั้นแรงงาน ให้สามารถเป็นเจ้าของการผลิตได้ ซึ่งภาครัฐอาจดำเนินการในรูปของมาตรการต่างๆ เช่น สนับสนุนภาคการเกษตร เน้นการพัฒนาชนบท การกระจายรายได้ และสร้างโอกาสให้กลุ่มคนยากจน เพื่อให้เข้าถึงการบริการจากภาครัฐ

5) **ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา** (Underdevelopment and Dependency Theory)

ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพาเป็นทฤษฎีที่มีความเชื่อพื้นฐานว่า การด้อยพัฒนาเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการพัฒนา กล่าวคือสาเหตุของการด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สาม เกิดจากลัทธิล่าอาณานิคม และการถือเอาประโยชน์ของประเทศพัฒนาแล้วจากประเทศโลกที่สาม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้ประเทศโลกที่สามอยู่ในลักษณะของประเทศบริวาร อยู่ภายใต้ขอบข่ายของอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม แหล่งขยายตัวของการลงทุน ผลประโยชน์และรายได้ และเป็นจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์ให้กับประเทศ

ทุนนิยมตะวันตก ซึ่งเรียกว่า การพึ่งพา (Dependence) ทั้งในด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ด้วยเหตุดังกล่าว ประเทศในโลกที่สามจึงมีลักษณะด้อยพัฒนาและต้องพึ่งพาประเทศทุนนิยมตะวันตกอย่างไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งมี 3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีนี้ ได้แก่

(1) **แนวคิดมาร์ซีสต์** (Marxist)

การด้อยพัฒนาเป็นผลมาจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์จากระบบทุนนิยม ประเทศบริวารต้องคอยพึ่งพาประเทศศูนย์หรือประเทศพัฒนาแล้วอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมักถูกเอารัดเอาเปรียบ มีการดูดซึมส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศบริวารเพื่อไปพัฒนาประเทศของตน อีกทั้ง ถูกแทรกแซงกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปต่างๆ ในประเทศบริวาร จนทำให้ประเทศบริวารไม่อาจมีแนวทางพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นอิสระ ทั้งนี้มาร์ซีสต์เสนอแนวทางพัฒนาโดยการปฏิบัติแบบสังคมนิยมและการตัดความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาที่เคยมีมาต่อประเทศศูนย์

(2) **แนวคิดทุนนิยม** (Capitalism)

แนวคิดนี้เห็นด้วยว่าประเทศด้อยพัฒนาถูกประเทศที่พัฒนาแล้วเอารัดเอาเปรียบ โดยการกอบโกยผลประโยชน์หรือมูลค่าส่วนเกินไปหมด อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้ยังเชื่อว่า การพัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยมสามารถดำเนินต่อไปได้หากมีการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศด้อยพัฒนากับประเทศพัฒนาเสียใหม่ ไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ เช่น การลดการพึ่งพาด้านการนำเข้าสำหรับสินค้าและบริการ เพิ่มสมรรถนะในการผลิต การกระจายรายได้

(3) **แนวคิดแบบผสม**

การพึ่งพาภายในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกนั้น มีลักษณะต่างกันอย่างไรแต่ละสังคม เพราะเชื่อว่า ในแต่ละประเทศนั้นมีลักษณะและความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ปัจจัยทางธรรมชาติต่างกันออกไปและเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเฉพาะตัวในสังคม หนึ่งย่อมเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศ

6) **แนวความคิดของการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง** (The Concept of Another Development)

แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดที่นักทฤษฎีประเทศสวีเดนกลุ่ม Dag Hammars Jold Foundation ได้รวบรวมจากทฤษฎีอื่นๆ แล้วนำมาปรับปรุงเป็นแนวความคิดของตนเอง โดยแนวความคิดได้เปลี่ยนจากการพัฒนาที่ยึดถือการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มาเป็นการ

ยึดถือคนเป็นหลัก โดยถือว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด การที่สามารถนำเอาศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของคนออกมาใช้ในการพัฒนา ได้ถือว่าเป็นทั้งวิถีทาง (Means) และเป้าหมาย (End) ของการพัฒนา ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน 5 ประการ คือ 1) การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การพัฒนาความเท่าเทียม 3) การจัดสรรทรัพยากรเพื่อระยะยาว 4) การพัฒนาต้องพัฒนาจากภายในประเทศไม่ใช่การลอกเลียนแบบ และ 5) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลง

7) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

ทฤษฎีเน้นการพัฒนาโดยยึดคนเป็นหลักในลักษณะของการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในสังคม โดยเชื่อว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้หรือขจัดปัญหาความยากจนได้ ทั้งนี้ ทฤษฎีได้ถูกพัฒนามาจาก 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดของ Galtung เน้นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ 4 ด้าน คือ ความมั่นคง ปลอดภัย (Security Needs) สวัสดิภาพของชีวิต (Welfare Needs) เอกลักษณ์ (Identity)และเสรีภาพ (Freedom) โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ส่วน 2) แนวคิดของ Streeten เน้นความจำเป็น 2 ส่วน คือทางกายภาพ และทางจิตภาพ กลยุทธ์ที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน ได้แก่ การลดอัตราการว่างงาน การเพิ่มผลผลิตให้ถึงระดับความต้องการพื้นฐาน สวัสดิการที่เพียงพอ แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานยังไม่มีตัววัดแบบสากล เพราะสภาพความแตกต่างกันของแต่ละสังคม รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่แตกต่างกัน ดังนั้นแต่ละประเทศจึงกำหนดเป้าหมายความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเอง ซึ่งในประเทศไทยมีการกำหนดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Minimum Needs Indicators) เรียกย่อว่า จปฐ. ที่เก็บข้อมูลครัวเรือนทั่วประเทศเพื่อใช้สำหรับวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาติ

8) การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาที่ได้รับการกล่าวถึงมากในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไกการตลาดในระบบทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนควรที่จะสามารถพัฒนาได้อย่างน้อย 3 ด้าน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ เน้นเศรษฐกิจภายในครอบครัว การผลิตสินค้าที่คนภายในประเทศ 2) ด้านสังคม สังคมมีความเข้มแข็ง มีความปลอดภัยทางสังคมและประชาชนมีส่วนร่วม 3) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการจัดระบบนิเวศให้มีความสมดุลกับความต้องการของคนในสังคม รวมทั้งสภาพของทรัพยากรและระบบนิเวศที่มีอยู่ การสร้างเสถียรภาพระบบนิเวศทั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้

(1) ทฤษฎีความสมดุลและนิเวศวิทยา (Equilibrium and Ecological Theory)

ทฤษฎีนี้ได้เสนอแนวการพัฒนาแบบสมดุล (Equilibrium) เน้นการจัดการทรัพยากรต่างให้สมดุล เพื่อการดำรงรักษาระบบนิเวศวิทยาที่เหมาะสม และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยให้มาตราการต่างๆ ทั้งด้าน กฎหมายและภาษีเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม เน้นแก้ปัญหาระยะสั้นๆ หรือแก้เพียงปัญหาเดียว ไปสู่รูปแบบการแก้ปัญหาในระยะยาว และเป็นปัญหาใหญ่ Duncan Odum (1956) ได้เสนอ POET Model สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม P คือ Population (ประชากร) O คือ Organization (องค์กรชุมชน/กลุ่ม) E คือ Environment (สิ่งแวดล้อม) และ T คือ Technology (วิทยาการต่างๆ) ดังนั้นประชากรในชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีรูปแบบใดจะมีผลต่อสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ชุมชนนั้นๆ ต่อมาได้เพิ่ม C คือ Culture (วัฒนธรรม) เข้าไปด้วยเป็น POET + C

งานเขียนของ Schumacher (1974) ชื่อ Small is Beautiful (เล็กๆแต่สวยงาม) เป็นแนวความคิดการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยนำเอาเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว มาปรับใช้ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและชนบทอย่างชาญฉลาด ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ เพื่อรักษาทรัพยากรไว้ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไปได้

2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ซึ่งให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ขณะเดียวกัน ก็ต้องเข้าใจคุณลักษณะว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดย 3 ห่วง คือ

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ส่วน 2 เงื่อนไข คือการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

(1) เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต (สศช, 2548)

อย่างไรก็ตาม พบว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วจะเน้นทางด้านการพัฒนาทางสังคมมากกว่าการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนในประเทศกลุ่มด้อยพัฒนาเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนภายในประเทศเป็นหลัก

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างสมบูรณ์ในทุกสังคม ดังนั้นในการนำทฤษฎีไปใช้ใน การดำเนินงานพัฒนา นักพัฒนาจำเป็นต้องมีการเลือกเฟ้นหรือประยุกต์ทฤษฎีต่างๆให้เหมาะสมกับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและ

ให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ เนื่องจากเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเน้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในสังคม มีฐานเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนได้ในที่สุด

2.1.6 **แนวคิดแบบจำลองสมการโครงสร้าง**

การวิจัยนี้ในส่วนของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา และเพื่อให้การวิเคราะห์สอดคล้องกับกรอบในการวิจัย จึงจำเป็นต้องใช้ในการวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model-SEM) ซึ่งเป็นแบบจำลองการวิจัยที่แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่นักวิจัยสร้างขึ้นตามทฤษฎีแทนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ เนื่องจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติมีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลายและซับซ้อน ซึ่งในการวิจัย นักวิจัยไม่สามารถศึกษาได้ครบทุกองค์ประกอบ เนื่องจากข้อจำกัดด้านต่างๆ ดังนั้นแบบจำลองการวิจัยที่สร้างขึ้นจึงเป็นการประยุกต์เข้ากับทฤษฎีหรือเข้ากับสภาพการณ์ที่เป็นจริง ตามระเบียบวิธีการอนุมานทำให้ได้เป็นแบบจำลองที่เป็นสมมติฐานการวิจัยหรือแบบจำลองการวิจัย แบบจำลองการวิจัยจึงเป็นแบบจำลองโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและชุดของข้อตกลงเบื้องต้นที่ยอมรับว่าเป็นจริง จากนั้นนักวิจัยจึงนำแบบจำลองการวิจัยไปตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (กรรณนิการ์ และสุชาติ, 2550)

โปรแกรมลิสเรลเป็นหนึ่งในโปรแกรมสำเร็จรูปที่สามารถวิเคราะห์สมการเชิงโครสร้างได้ดี ในการวิจัยนี้จึงในโปรแกรมลิสเรลในการวิเคราะห์ ซึ่งลักษณะของแบบจำลองสมการโครงสร้างประกอบด้วยแบบจำลองที่สำคัญ 2 แบบ คือ แบบจำลองการวัด (Measurement Model) และแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model)

1) แบบจำลองการวัด (Measurement Model) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้กับตัวแปรแฝง (Latent Variable) มี 2 รูปแบบ คือ แบบจำลองการวัดสำหรับตัวแปรภายนอกและแบบจำลองการวัดสำหรับตัวแปรภายใน โดย 2 รูปแบบ แสดงความสัมพันธ์

โครงสร้างเชิงเส้นระหว่างตัวแปรแฝง และตัวแปรสังเกตได้ (นงลักษณ์ , 2538) โมเดลการเขียนเป็นสมการในรูปเมทริกซ์พร้อมทั้งขนาดของเมทริกซ์ได้ดังนี้

$$\underset{(px1)}{x} = \underset{(pxm)}{\lambda_x} \underset{(mx1)}{\xi} + \underset{(px1)}{\delta}$$

$$\underset{(qx1)}{y} = \underset{(qxn)}{\lambda_y} \underset{(nx1)}{\eta} + \underset{(qx1)}{\varepsilon}$$

2) แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model) เป็นแบบจำลองที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลอง มีการระบุความสัมพันธ์ระหว่างตัวประกอบหรือตัวแปรแฝงกับตัวแปรแฝง η และ ξ มักมีความสัมพันธ์กันทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มตัวแปร โดย η เป็นตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรตาม (Latent Endogenous Variable) และ ξ เป็นตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรอิสระ (Latent Exogenous Variable) ดังสมการ

$$\underset{(nx1)}{\eta} = \underset{(nxn)}{\beta} \underset{(nx1)}{\eta} + \underset{(nxm)}{\Gamma} \underset{(mx1)}{\xi} + \underset{(nx1)}{\zeta}$$

เมื่อนำส่วนประกอบของแบบจำลองสมการโครงสร้างหรือแบบจำลองลิสเรลทั้งสองส่วน มาเขียนเป็นแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร จะเขียนได้ดังนี้

Measurement Model Structural Equation Model Measurement Model

$x = \lambda_x \xi + \delta$ $\eta = \beta\eta + \Gamma\xi + \zeta$ $y = \lambda_y \eta + \varepsilon$

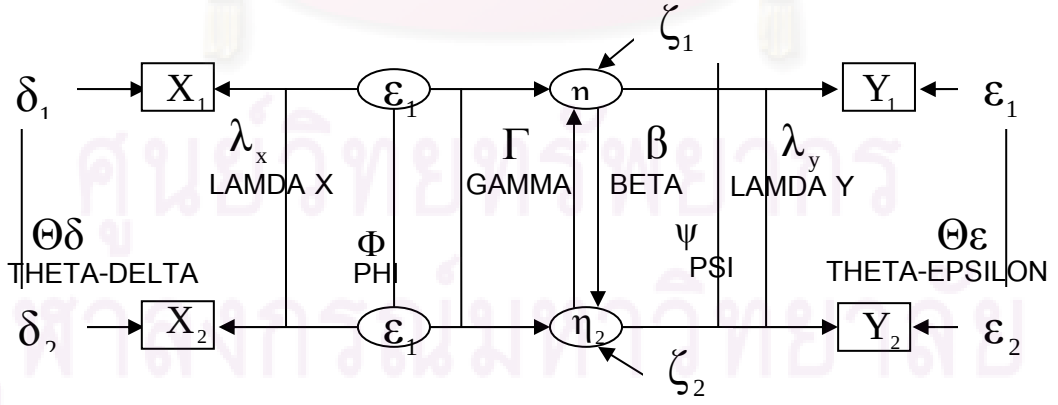

DELTA X KSI ETA ZETA Y EPSILON

Exogenous (Independent) Variable Endogenous (Dependent) Variable

ภาพที่ 2.4 **แบบจำลองในโปรแกรมลิสเรล**

ในที่นี้ NX = จำนวนตัวแปรภายนอกที่สังเกตได้

NY = จำนวนตัวแปรภายในสังเกตได้

NK = จำนวนตัวแปรแฝงภายนอก

NE = จำนวนจัวแปรแฝงภายใน

เวกเตอร์ของตัวแปรในแบบจำลองมีสัญลักษณ์อักษรกรีก คำอ่าน และความหมายดังต่อไปนี้

X = Eke = เวกเตอร์ตัวแปรภายนอกที่สังเกตได้ X ขนาด (NX x 1)

Y = Wi = เวกเตอร์ตัวแปรภายในสังเกตได้ Y ขนาด (NY x 1)

ξ = Xi = เวกเตอร์ตัวแปรแฝงภายนอก K ขนาด (NKx1)

η = Eta = เวกเตอร์ตัวแปรแฝงภายใน E ขนาด (NEx1)

δ = Delta = เวกเตอร์ความคลาดเคลื่อน d ในการวัดตัวแปร X ขนาด (NX x 1)

ε = Epsilon = เวกเตอร์ความคลาดเคลื่อน e ในการวัดตัวแปร Y ขนาด (NY x 1)

ζ = Zeta = เวกเตอร์ความคลาดเคลื่อน z ของตัวแปร e ขนาด (NE x 1)

เมทริกซ์พารามิเตอร์อิทธิพลเชิงสาเหตุ หรือสัมประสิทธิ์การถดถอย (Causal Effect) Regression Coefficient) รวม 4 เมทริกซ์ มีสัญลักษณ์อักษรกรีก คำอ่าน ตัวย่อภาษาอังกฤษ และความหมาย ดังนี้

λ_x = Lambda-X = LX = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์การถดถอยของ K บน X ขนาด (NX x NX)

λ_y = Lambda-Y = LY = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์การถดถอยของ E บน Y ขนาด (NY x NE)

Γ = Gamma = GA = เมทริกซ์อิทธิพลเชิงสาเหตุจาก K บน E ขนาด (NE x NK)

β = Beta = BE = เมทริกซ์อิทธิพลเชิงสาเหตุระหว่าง E ขนาด (NE x NE)

Φ = Phi = PH = เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปรแฝงภายนอก K ขนาด (NK x NK)

ψ = Psi = PS = เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปรแฝงภายใน z ขนาด (NE x NE)

$\Theta\delta$ = Theta-Delta = TD = เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปรแฝงภายนอก d ขนาด (NX x NX)

$\Theta\varepsilon$ = Theta-Epsilon = TE = เมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปรแฝงภายนอก e ขนาด (NY x NY)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรลสามารถมีตัวแปรได้ทั้งตัวแปรไม่ต่อเนื่องและตัวแปรต่อเนื่อง ซึ่งเป็นประการสำคัญที่ทำให้การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรลครอบคลุมการวิเคราะห์ทางสถิติแทบทุกชนิด การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรลจะผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคาดเคลื่อนให้มีความสัมพันธ์กันได้ การนำความคลาดเคลื่อนมาศึกษาด้วยจึงทำให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องมากกว่าการวิเคราะห์แบบเดิม นอกจากนี้โปรแกรมลิสเรลยังสามารถวิเคราะห์อิทธิพลร่วมกับวิเคราะห์องค์ประกอบ มีการคำนวณค่าดัชนีความกลมกลืนไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ ซึ่งต่างจากการวิเคราะห์เชิงสาเหตุแบบเดิม

สรุปได้ว่าลักษณะเด่นของโปรแกรมลิสเรลมี 4 ประการ ดังนี้

1) โปรแกรมลิสเรลสามารถประมาณค่าพารามิเตอร์ได้หลายวิธีได้แก่ วิธี Maximun Likelihood: ML วิธี Instrumental Variables: IV วิธี Two-Stage Least Squares:TSLS วิธี Generalized Weighted Least Squares วิธี Unweighted Least Squares:ULS วิธี Generalized Least Square: GLS วิธี Generalized Weighted Least Squares: WLS และวิธี Diagonal Weighted Least Squares: DLS

2) สามารถประมาณค่าของเทอมความคลาดเคลื่อนได้ จึงทำให้การประมาณค่าขนาดอิทธิพลมีความถูกต้องมากขึ้นและยอมให้เทอมของความคลาดเคลื่อนมีค่าไม่เท่ากับศูนย์ได้ ซึ่งเป็นการผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้น

3) โปรแกรมลิสเรลสามารถคำนวณความสอดคล้องได้พร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถตรวจสอบความตรงและดัชนีวัดความพอเหมาะของแบบจำลองการวิจัย รวมทั้งการปรับแบบจำลองการวิจัยให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ง่ายกว่าการวิเคราะห์เชิงสาเหตุแบบเดิม

4) การมีโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น (PRELIS: PREprocess for LISrel) เพื่อคัดเลือกข้อมูลและสรุปข้อมูลที่เป็นตัวแปรพหุนามเพื่อเตรียมข้อมูลให้เหมาะสมกับการวิเคราะห์ (นงลักษณ์, 2542)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในหัวข้อนี้จะนำเสนองานศึกษาในอดีตที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม โดยจะทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการวิเคราะห์ ลักษณะงานวิจัย รวมถึงผลที่ได้จากการศึกษา ส่วนด้านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ สามารถแบ่งเป็นงานวิจัยในต่างประเทศและงานวิจัยภายในประเทศ ซึ่งงานวิจัยในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในภาพรวมระดับประเทศ ส่วนงานศึกษาวิจัยในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทุนทางสังคมในเชิงพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยทั้งหมดนั้นได้แสดงให้เห็นผลประโยชน์จากการนำทุนทางสังคมไปใช้ โดยชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ใดที่มีทุนทางสังคมสูง จะเอื้อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากงานวิจัยที่ทบทวนมีจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอผลของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพียงบางส่วน เพื่อให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม ส่วนในรายละเอียดของงานวิจัยที่ทบทวนทั้งหมดจะแสดงดังในภาคผนวก ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมในต่างประเทศโดยเฉพาะในแถบตะวันตก ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังเช่น งานของ Sjoerd Beugelsdijk and Ton van Schaik (2005) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ ใน 54 พื้นที่ในทวีปยุโรป โดยใช้ข้อมูลในช่วงปี ค.ศ. 1950-1998 พบว่า การเข้าร่วมกลุ่มที่ทำกิจกรรมอาสาสมัครมีนัยสัมพันธ์เชิงบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทางสังคมในรูปความไว้วางใจและการเข้าร่วมกลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอาสาสมัครไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ขณะที่ Bryan R. Routledge and Joachim von Amberg (อ้างถึงใน วิลาวัลย์ ดำจุติ, 2550) ได้ทำการพัฒนาแบบจำลองการเจริญเติบโตอย่างง่าย (Simple Growth Model) จากทุนทางสังคมโดยเป็นการพิจารณาการทำการค้าระหว่างสมาชิกในชุมชน 2 คน โดยใช้แนวคิด Prisoner'Dilemma โดยแบบจำลองการค้าเป็นส่วนหนึ่งของแบบจำลองการเจริญเติบโต และมีสมมติฐานที่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และเกี่ยวข้อง

กับการจัดสรรแรงงานใหม่ซึ่งมีอิทธิพลต่อทุนทางสังคม ซึ่งจากแบบจำลองพบว่า การเพิ่มทุนทางสังคมจะทำให้เพิ่มโอกาสทางการค้าได้เล็กน้อย และการเพิ่มทุนทางสังคมทำให้ลดการเคลื่อนย้ายกำลังแรงงาน

ขณะที่ Helliwell and Putnam (2000) ศึกษาทุนทางสังคมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอิตาลี พบว่า ทุนทางสังคมที่สูงที่มีผลทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอิตาลีสูงขึ้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Guiso, Sapienza, and Zingales (2004) พบว่า ในประเทศอิตาลีทุนทางสังคมมีผลต่อการพัฒนาสถาบันต่างๆ โดยเห็นว่าถ้าพลเมืองมีทุนทางสังคมมาก มีผลต่อการลงทุนในตลาดหุ้นที่เพิ่มขึ้นและมีการเข้าถึงการบริการของสถาบันการเงินเพิ่มขึ้นอีกด้วย

Luca Crudeli (2006) ได้ทำการศึกษาทุนทางสังคมและโอกาสทางเศรษฐกิจ (Economic Opportunity) โดยสนใจทุนทางสังคมประเภทที่มีแรงจูงใจทางการเงิน(Rent Seeking) ในวิเคราะห์เชิงเนื้อหา พบว่า ทุนทางสังคมประเภทนี้เกิดจากความร่วมมือโดยธรรมชาติ(Natural Cooperation) และความร่วมมือที่เป็นส่วนเกิน (Excess Cooperation) ซึ่งความร่วมมือส่วนนี้จะก่อให้เกิดการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดความร่วมมือของบุคคลมากกว่าการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน เพราะว่าการมีค่าเช่า (Rents) สูงจะมีต้นทุนค่าเสียโอกาสสูงด้วย และเมื่อพิจารณาระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาพบว่า ประเทศพัฒนาแล้วมีความร่วมมือกันซึ่งก่อให้เกิดทุนทางสังคมสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนามีความร่วมมือในระดับต่ำกว่าระดับธรรมชาติ ซึ่งมีสาเหตุจากการไม่มีประสิทธิภาพ ทางสถาบันและพฤติกรรมต่างตอบแทนเชิงลบซึ่งนำไปสู่ความไม่มีประสิทธิภาพด้านข้อมูล

ขณะที่ Christian Bjørnskov (2006) เปรียบเทียบระหว่างตัวชี้วัดในการดำเนินงานภาครัฐกับความพึงพอใจในชีวิต โดยใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991-1991,1995-1997 และ 1999-2001 พบว่าองค์ประกอบด้านความไว้วางใจมีผลต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานภาครัฐในตัวแปรผลผลิต (ประชาชาติ) ต่อหัวประชากร (GDP per Capita) และความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (Income Inequality) และความไว้วางใจมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิต โดยจะเห็นว่า ความไว้วางใจที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้อัตราขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ขณะที่บรรทัดฐานไม่มีความสัมพันธ์ต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานภาครัฐและความพึงพอใจในชีวิต และกิจกรรมองค์กรมีนัยสัมพันธ์เชิงลบต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานภาครัฐและมีนัยสัมพันธ์เชิงลบที่สูงมากต่อความพึงพอใจในชีวิต

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงประเทศไทยด้วย ได้ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในลักษณะการรวมกลุ่ม/เครือข่ายในชุมชน จะช่วยลด

ความยากจน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน การจัดการทรัพยากรภายในชุมชน การสร้างรายได้ในชุมชนโดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม อย่างเช่นงานของ Burger,Collier and Gunning (1996) ศึกษาทุนทางสังคมกับความยากจนในประเทศเคนย่า พบว่า หัวหน้าครอบครัวในชนบทที่เป็นผู้หญิงไม่สามารถที่จะลอกเลียนแบบความสามารถของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชายได้ เนื่องจากมีการแบ่งความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้ผู้หญิงยากที่จะการเข้าร่วมกลุ่ม ส่งผลให้ได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย การลอกเลียนและพัฒนาความรู้ ความสามารถทำได้ยาก จึงทำให้รายได้ของผู้หญิง น้อยกว่าผู้ชาย และพบว่า เครือข่ายที่กว้างสามารถสร้างความเข้มแข็งได้ถ้ามีสมาชิกที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถของตน และเพิ่มศักยภาพของเครือข่าย

Grootaert (1999) ศึกษาการเป็นสมาชิกในสมาคมท้องถิ่น (ความหนาแน่นของสมาคม ความหลากหลายของสมาชิก เช่น เพศ อายุ เป็น รวมทั้งความตั้งใจในการเข้าประชุม) ในประเทศอินโดนีเซีย พบว่า ทุนทางสังคมช่วยลดปัญหาความยากจน และปรับปรุงสวัสดิการ ความหลากหลายในกลุ่มสมาชิกส่งผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงสวัสดิการ แต่ผลกระทบทางลบต่อความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Grootaert and Narayan (2000) ได้ศึกษาทุนทางสังคมในประเทศโบลีเวีย ทุนทางสังคมช่วยลดปัญหาความยากจนและปรับปรุงสวัสดิการ และผลตอบแทนของทุนทางสังคมจะสูงขึ้นอีก ถ้าคนในชุมชนได้รับการศึกษามากขึ้น ส่วนงานของ Cramb (2005) การใช้ทุนทางสังคมในประเทศฟิลิปปินส์ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของในชุมชน การร่วมมือร่วมใจที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรดินสูงขึ้น อย่างไรก็ตามการทำให้ทุนทางสังคมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ต้องมีรักษาสะสมทุนทางสังคมไว้ด้วย

เมื่อพิจารณางานวิจัยในประเทศไทยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในเชิงพื้นที่ชุมชนโดยเน้นการค้นหาและอธิบายทุนทางสังคมในแต่ละชุมชนว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง ทั้งมีการเชื่อมทุนทางสังคมเข้ากับเรื่องต่างๆ เช่น การสร้างความเข้มแข็งชุมชม การพัฒนาองค์กรธุรกิจชุมชน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น งานของ กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) ได้ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมของชุนชนเมือง ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ พบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกันนั้น จะเกิดการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถอยู่รอดได้ในสภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง นอกจากนี้ การมีค่านิยมร่วมกันในเรื่องการมีเครดิตที่ดีหรือการเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือนั้น มีส่วนสำคัญในการเกื้อหนุนการทุนสวัสดิการชุมชน แต่ให้ข้อสังเกตว่าความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากขึ้น อาจเกิดผลกระทบด้านลบต่อองค์กรหรือต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกได้เช่นเดียวกัน เช่น การแบ่งกลุ่มพวกพ้อง หรือความหวาดระแวงระหว่างสมาชิก

บัวพันธ์ พรหมพักพิง (2546) มองแนวคิดทุนทางสังคมในเรื่องการก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนทางสังคมในชนบทอีสานใน 3 ลักษณะ คือ 1) สินค้าสาธารณะ(Public Goods) สมาชิกของสังคมทุกสังคมต่างก็มีส่วนในการก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวของทุนทางสังคม 2) การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมเป็นเรื่องในระดับท้องถิ่น (locality) ซึ่งหากการสะสมทุนทางสังคมเกิดขึ้นกับกลุ่มผู้มีอิทธิพล พ่อค้า นายทุน มากกว่าผู้ด้อยโอกาสจะทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่อาศัยอิทธิพลนี้ สร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ 3) ทุนทางสังคมมีอยู่ในหลายระดับ และแต่ละระดับต่างก็ต้องใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่แตกต่างกันออกไป และได้ศึกษาหมู่บ้านในภาคอีสาน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านฝางน้อย บ้านเหล่าเกวียนหัก และบ้านกะพี้ พบว่า ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สถาบันอันเป็นรากฐานของทุนทางสังคมแบบดังเดิมของชาวบ้านในชุมชน ยังคงดำรงอยู่ อันได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเรื่องผี และวัด อย่างไรก็ดี สถาบันเหล่านี้ได้ลดความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมากทุกขณะ

วรรณ ประยุกต์วงศ์ (2547) ได้วิเคราะห์การสะสมทุนในวิสาหกิจชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP)จากมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษา ภาคใต้ตอนบน พบว่าพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสะสมทุนทางสังคมประกอบด้วย ระยะเวลาการเป็นสมาชิกกลุ่ม ระดับการศึกษา จำนวนบรรพบุรุษ ภูมิปัญญา นิยามความสุขในชีวิต และจำนวนบรรพบุรุษที่เป็นอดีตผู้นำชุมชน ขณะที่ผลการสะสมทุนทางสังคมคือ สมรรถนะผู้ทำผลิตภัณฑ์แต่กลับไม่ส่งผลต่อรายได้ผลิตภัณฑ์

นอกจากนี้ งานของ วิลาวัลย์ ดำจุติ (2550) ศึกษาทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย พบว่า ปัจจัยสัดส่วนครัวเรือนที่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีผลในทิศทางลบต่อจำนวนคนจนด้านรายได้อย่างมีนัยสำคัญ ในทางตรงกันข้าม พบว่าการมีสหภาพแรงงานที่เพิ่มขึ้นส่งผลในจำนวนคนจนด้านรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้พบว่า องค์กรที่มีแรงจูงใจทางการเงินมีแนวโน้มเกิดขึ้นในพื้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาที่ผ่านมาอย่างขาดความสมดุลเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เกิดการก่อตัวของทุนทางสังคม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างมากต่อประเทศในการสร้างความเจริญเติบโตที่มีคุณภาพ ทุนทางสังคมที่ผูกติดกับวิถีชีวิตของคนในสังคม จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการดำเนินกิจกรรมต่างๆที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นในบทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะในประเทศไทย จึงจะทำการศึกษาบทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศให้มีความชัดเจนมากขึ้นในบทที่ 3

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจ จุดมุ่งหมายสำคัญคือการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ดีขึ้นและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เน้นไปที่ความต้องการของมนุษย์และคุณภาพชีวิตมนุษย์ ได้แก่ มาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น การกระจายรายได้อย่างทั่วถึงเพื่อลดช่องว่างทางรายได้ ประชาชนมีงานทำ มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดปัญหาด้านมลพิษ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม และการให้เสรีภาพกับประชาชน (สุดใจ, 2547) ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคมอย่างสมดุล อย่างไรก็ดี เพื่อความชัดเจนในกรอบการวิจัย จึงทำการทบทวนปัจจัยของทุนด้านต่างๆที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

1) ทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคต้นๆของทฤษฎีการพัฒนาเน้นและให้ความสำคัญอย่างมากต่อทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพ อาทิ ทฤษฎีแบบจำลองการเจริญเติบโตของ Harrod -Domar ที่เน้นว่าประเทศจะเจริญเติบโตได้ต้องอาศัยทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพเป็นสำคัญ และควรมีการสะสมทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพที่เพียงพอ ซึ่งมาจากการออมเงินในประเทศ แต่ในประเทศที่ยากจนประสบปัญหาเงินออมที่ไม่เพียงพอ ซึ่งต้องพึ่งพาทุนทางการเงินจากต่างประเทศทั้งในรูปเงินกู้และเงินลงทุนทางตรง และเป็นที่ทราบกันดีจากการศึกษาของ Solow ว่าการเพิ่มทุนกายภาพเป็นเพียงการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตในระยะสั้นเท่านั้น ส่วนในระยะยาวการเจริญเติบโตทางเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยหลักในการผลักดันการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งหากไม่มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ และในระยะยาวเศรษฐกิจจะเข้าสู่สภาวการณ์หยุดนิ่ง (Steady State) อย่างไรก็ตาม ทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพก็ยังถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า

การศึกษาของ Valerio Crispolti and Daniela Marconi (2005) ซึ่งได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศและการเปิดประเทศต่อค่าผลิตภาพการผลิต ซึ่งเป็นสองช่องทางในการถ่ายทอดเทคโนโลยี ในประเทศกำลังพัฒนา 45 ประเทศ ช่วงปี 1980-2000 ผลการศึกษาพบว่าการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศและการเปิดประเทศช่วยเพิ่มการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศพัฒนาแล้วไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา

การศึกษาของ Mayer (2001) ซึ่งทำการศึกษาการถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ซึ่งการศึกษาเหล่านี้พบว่า การนำเข้าสินค้า โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งสินค้าทุนเช่น เครื่องจักรและอุปกรณ์ นำไปสู่การถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างประเทศ ทำให้ผลิตภาพการผลิตโดย (Total Factor Productivity : TFP) รวมเพิ่มขึ้น

McLean and Shrestha (2002) ศึกษาผลของเงินทุนไหลเวียนประเภทต่างๆกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศกำลังพัฒนา รวม 20 ประเทศ ในช่วงปี 1976-1995 พบว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ พบว่า เงินทุนไหลเข้าโดยรวมมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ แต่ไม่พบความสัมพันธ์ชัดเจนในประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น จะเห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้ปัจจัยทุน โดยเฉพาะการลงทุน ซึ่งมักจะอยู่ในรูปของทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพ

2) ทุนมนุษย์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาทุนมนุษย์ได้รับการกล่าวถึงมากในฐานะปัจจัยที่ก่อให้การพัฒนาเทคโนโลยี Robert Lucas ได้เชื่อมโยงทุนมนุษย์กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่า ทุนมนุษย์สามารถเพิ่มพูนได้โดยการเรียนรู้จากการทำงาน (Learning-by-doing) และเมื่อทุนมนุษย์เหล่านี้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ก็จะส่งผลให้การสะสมทุนมนุษย์ของระบบเศรษฐกิจโดยรวมมีมากขึ้น และมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกต่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ และงานวิจัยอีกหลายชิ้นได้แสดงถึงผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ ต่อมา Edmund S. Phelps ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ปี ค.ศ. 2006 เสนอทฤษฎีการเลือกระหว่างปัจจุบันและอนาคต (Capital Formation and Capital Theory) ซึ่งการจัดสรรการบริโภคในปัจจุบันและการบริโภคควรเป็นอนาคตอย่างไรเพื่อให้ประชาชนในทุก ๆ ยุคทุกสมัยมีความพอใจสูงสุด Phelps วิเคราะห์ให้เห็นว่า การสะสมทุนมนุษย์เป็นปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยี ด้วยเหตุผลที่ว่า กำลังแรงงานที่มีการศึกษาและมีความรู้จะทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีอยู่เสมอ ประเทศที่พัฒนาสามารถไล่ทันหรือปรับใช้นำเทคโนโลยีได้เร็วกว่าประเทศที่พัฒนาน้อย รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสำหรับประเทศที่มีกำลังแรงงานที่ได้รับการศึกษาดีกว่า

งานศึกษาในปัจจุบันได้ให้ความสนใจในการพัฒนาทุนมนุษย์กับการพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีจำนวนมากขึ้น เช่น ทุนมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ ส่งผ่านและซึมซับองค์ความรู้ (Creation, Transmission and Absorption of Knowledge) โดยมองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จากผลิตภาพการผลิต ที่เพิ่มขึ้น โดยใช้ปัจจัยการผลิตเท่าเดิม ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาเทคโนโลยี และการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งองค์ความรู้สามารถเกิดได้จากการลงทุนในด้าน

วิจัยและพัฒนา (Research and development: R&D) ทั้งของภาครัฐและเอกชน รวมถึงการลงทุนในการศึกษา นอกจากนั้น องค์ความรู้ยังสามารถถ่ายทอดผ่านทางการนำเข้าสินค้าและทุนที่มีเทคโนโลยีสูง ซึ่งทำให้การได้มาซึ่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสำหรับการผลิต (Know How) และผ่านทางการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ดังนั้น ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเปิด (Open Economy) จะสามารถได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศมากกว่าประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบปิด (Closed Economy)

Stephen M. Miller and Mukti P. Upadhyay (2000) ซึ่งศึกษาผลของการเปิดเสรีทางด้านการค้าและทุนมนุษย์ต่อการเจริญเติบโตของประสิทธิภาพการผลิตรวม (Total Factor Productivity Growth : TFPG) โดยใช้ข้อมูล 83 ประเทศ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 – 1989 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การเปิดเสรีทางด้านการค้า โดยวัดจากระดับการส่งออกรวมต่อ GDP (Level of exports to GDP) และทุนมนุษย์ส่งผลทางบวกต่อ TFPG อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ Stephen M. Miller and Mukti P. Upadhyay นั้น ยังพบอีกว่าผลของทุนมนุษย์ต่อ TFPG นั้นมีความแตกต่างกันตามระดับการพัฒนาของประเทศ โดยพบว่า ทุนมนุษย์ในประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำ (รายได้ต่อหัวประชากรต่ำ) จะส่งผลทางลบต่อผลิตภาพการผลิตโดยรวม ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว ทุนมนุษย์จะส่งผลทางบวกต่อผลิตภาพการผลิตโดยรวม เนื่องจากแรงงานที่มีทักษะและมีความรู้ ถือปัจจัยสำคัญที่ใช้ควบคู่ไปกับปัจจัยทุนและเทคโนโลยี ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสามารถในการใช้เทคโนโลยี นอกจากนั้น สุขภาพของแรงงาน (Health) ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อผลิตภาพการผลิตโดยรวม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพของแรงงานกับผลิตภาพการผลิตโดยรวมนั้น มีงานศึกษาของ Cole and Neumayer (2006) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพของแรงงานต่อผลิตภาพการผลิตโดยรวม ในประเทศกำลังพัฒนาและพัฒนาแล้วรวม 52 ประเทศ ช่วงปี ค.ศ. 1965-1996 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สุขภาพของแรงงานนั้น ส่งผลทางตรงต่อผลิตภาพของแรงงาน ทุนทางกายภาพ และทุนมนุษย์ โดยวัดสุขภาพของแรงงานจาก สัดส่วนการขาดอาหารของประชากร อายุเฉลี่ยของประชากร และอัตราการเกิดมาลาเรีย ซึ่งผลการศึกษาพบว่าประเทศที่มีปัญหาสุขภาพ จะส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตโดยรวมลดลง

3) ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากการทบทวนวรรณกรรมทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในข้างต้นแล้วในส่วนนี้จะเน้นทบทวนทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการจัดการความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว Collier อธิบายว่าทุนทางสังคม

ช่วยในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้อื่น ซึ่งจะช่วยลดปัญหาของผู้แสวงหาผลประโยชน์ (Free-rider) และช่วยเกื้อหนุนการกระทำเป็นหมู่คณะ ทุนทางสังคมช่วยในการถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีและการตลาด ช่วยลดปัญหาตลาดล้มเหลว (Market Failure) เนื่องจากปัญหาด้านข้อมูลที่ไม่เท่าเทียมกัน (Asymmetric Information) เป็นต้น งานวิจัยของ Keefer and Knack (1997) ได้แสดงผลกระทบของทุนทางสังคมต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ 29 ประเทศ ระหว่างปี 1981 ถึง1990 โดยวัดทุนทางสังคมจากความไว้วางใจกันของคนในสังคมและดัชนีที่แสดงถึงการต่างตอบแทนทั่วไป (Generalized Reciprocity) จากการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้เพิ่มปัจจัยการผลิตรวม และความสามารถในการรับนวัตกรรมใหม่ๆ

ส่วนงานของ Helena Yli-Renko (2000) ได้วิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการขยายตัวทางการค้าระหว่างประเทศ พบว่า ทุนทางสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์ทั้งภายในองค์กร ความสัมพันธ์กับลูกค้า การติดต่อสื่อสารระหว่างองค์กร เป็นช่วยในการรับและส่งต่อเทคโนโลยี นวัตกรรม ความรู้ระหว่างบริษัท และการถ่ายทอดค่านิยม วัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ทำให้เกิดความเข้มของความรู้ (Knowledge Intensity) การแลกเปลี่ยนความรู้ (Transfer Knowledge) ในตลาดความรู้ (Market Knowledge) ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวการค้าระหว่างประเทศ

Semih Akçomak and Bas ter Weel (2008) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม นวัตกรรม และอัตราการขยายตัวของรายได้ประชากรต่อหัวในสหภาพยุโรป ในช่วงปี ค.ศ. 1990 -2002 พบว่า นวัตกรรมที่สูงทำให้เกิดการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพส่งผลให้ขยายตัวของรายได้ประชากรต่อหัวเพิ่มสูงขึ้น และทุนทางสังคมมีผลกระทบทางอ้อมในการส่งผลให้เกิดนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Francesc Xavier Molina-Morales and María Teresa Martínez (2010) ศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมกับการสร้างนวัตกรรมในเมืองวาเลนเซีย ประเทศสเปน โดยศึกษาเปรียบเทียบ (Comparing Analysis) จากตัวอย่างธุรกิจที่มีอุตสาหกรรมการผลิต 220 บริษัท พบว่า ทุนทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ วัฒนธรรมขององค์กร ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบ่งปันวิสัยทัศน์ ซึ่งส่งผลต่อการนำหนดนโยบายขององค์กรและมีผลต่อการสร้างนวัตกรรม

จากแนวโน้มการวิจัยในปัจจุบันได้มีการนำทุนทางสังคมไปใช้ในการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ลดปัญหาในการดำเนินธุรกรรม ช่วยในการรับส่งข้อมูล ความรู้ ข่าวสาร เทคโนโลยี และค่านิยมและวัฒนธรรมส่งเสริมให้มีระบบสถาบันที่เข้มแข็งและธรรมาภิบาล ดังนั้น จะเห็นว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจไม่น้อยกว่าทุนอื่นทั้งในแง่ของการสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังจะช่วยให้เกิดความรู้หรือนวัตกรรมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

2.2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ในการศึกษานี้ ได้จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้างต้นแล้วประยุกต์เป็นแบบจำลองเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) กรอบแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้ว พบว่า ทุนต่างๆ นั้นมีความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งนักวิจัยในหลายสาขาวิชาเห็นว่า การพัฒนาประเทศนอกจากจะต้องลงทุนทั้งปัจจัยที่มองเห็น (Tangible Investment) เช่น ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนมนุษย์แล้วยังต้องลงทุนในปัจจัยที่มองไม่เห็น (Intangible Investment) ซึ่งก็คือทุนทางสังคมที่จะเอื้อต่อการบริหารจัดการองค์ความรู้/นวัตกรรม/ทุนทางปัญญา การเชื่อมโยงในทุกระดับตั้งแต่ระหว่างบุคคล ระหว่างองค์กร และระหว่างประเทศ จะช่วยให้เกิดการแพร่กระจายของนวัตกรรมจนทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอด และทำให้เกิดนวัตกรรมที่เอื้อต่อการสร้างผลิตภาพการผลิต

แนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ต่างก็ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ OECD พิจารณาว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดจากทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ซึ่งจากการประเมินประสิทธิภาพของปัจจัยทั้ง 4 ทุนดังกล่าว พบว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากปัจจัยด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคมถึง 4 ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินเพียง 2 ส่วนเท่านั้นในบริบทสังคมไทย ทุนทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริการและกระบวนการผลิตในภาคเศรษฐกิจ การบรรเทาความรุนแรงและแก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้นการศึกษานี้จึงทำการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย โดยมีกรอบแนวคิดที่ว่า ทุนทางสังคมจากระบบความคิด ค่านิยม บรรทัดฐาน และทัศนคติ ที่กลุ่มคนในสังคมหนึ่งเกิดความตระหนักหรือมีความต้องการที่จะแก้ไขหรือสร้างเงื่อนไขเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน ทำให้ทุกคนเกิดความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งเอื้อให้เกิดการเข้ามา

เรียนรู้ร่วมกันระหว่างทุนมนุษย์ในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และซึมซับความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายให้สามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นนวัตกรรม เทคโนโลยี ที่ใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เป็นการสร้างรายได้และลดความยากจนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ทิศทาง และกระบวนทรรศน์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และพิจารณาคนเป็นศูนย์กลางการของการพัฒนา เพราะคนเป็นผู้กระทำให้เกิดกิจกรรมทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำนั้นๆ ดังนั้น การที่จะผลักดันประเทศไทยไปสู่สังคมฐานความรู้ ที่สามารถพัฒนาคุณภาพเศรษฐกิจได้ จำเป็นต้องอาศัยทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคมในการพัฒนา ดังนั้น กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีดังนี้

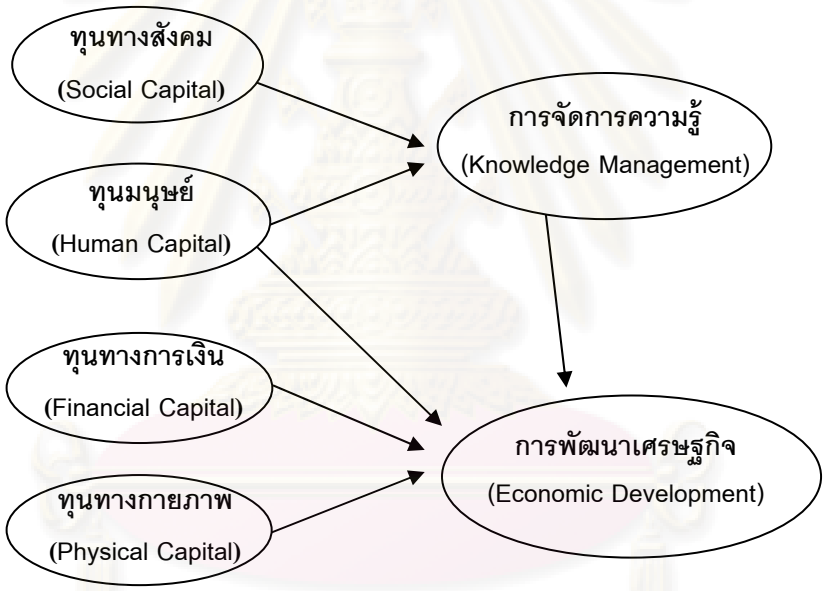

ภาพที่ 2.5 กรอบการวิเคราะห์ทุน ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

2) กรอบการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินงานร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

การศึกษากรอบแนวคิดทุนทางสังคมกับการดำเนินงานร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เพื่อทำการตรวจสอบแนวคิดความสัมพันธ์ของกระบวนการทุนทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่อิงกับบริบทเชิงพื้นที่ โดยซึ่งงานวิจัยในเชิงพื้นที่ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของทุนทางสังคมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การแก้ปัญหายาเสพติด สุขภาพ การพัฒนาองค์กรธุรกิจชุมชน ซึ่งได้มีการเชื่อมโยงกระบวนการของทุนทางสังคมว่าสามารถนำไปสู่การดำเนินการร่วมในการจัดการ

ปัญหาต่างๆในชุมชนได้ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนบทบาทของทุนทางสังคมมากขึ้น ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) ที่ได้เสนอวิธีการบริหารจัดการแบบกลุ่มหรือหมู่คณะ เพื่อสร้างการดำเนินการร่วม (Collective Action) ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรที่มีเจ้าของร่วมหลายราย ภายใต้ข้อกำหนดที่ว่าผู้ใช้จะคำนึงถึงตัวเองเป็นหลักไม่คำนึงถึงสังคมโดยรวม ซึ่งทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรไม่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา เช่น ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร ซึ่งปัญหานี้สามารถบรรเทาลงได้ ถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาร่วมกัน มีการร่วมมือกันในการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านการกำหนดกฎเกณฑ์ การเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้อง โดยแนวทางที่จะนำไปสู่การดำเนินการร่วมดังกล่าวได้นั้น คนในชุมชน/ผู้นำต้องมีความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) มีเครือข่ายทางสังคม (Network) โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในแนวราบ และมีสถาบันทางสังคม (Institution) ที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างความไว้วางใจในสังคม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่จะนำไปสู่การดำเนินการร่วม (Collective Action) ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ดังนั้น การศึกษานี้จึงประยุกต์ใช้แนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมในระดับกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ดังนี้

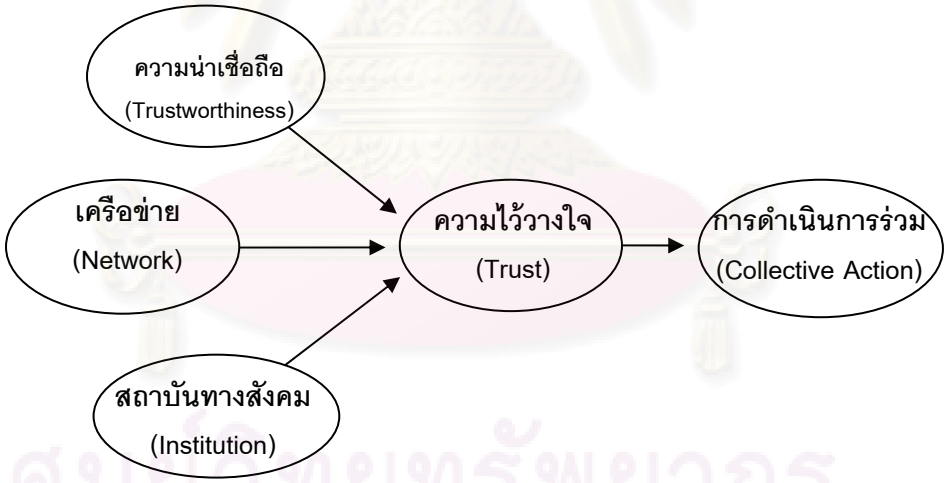

ภาพที่ 2.6 ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

นอกจากนี้ การศึกษานี้ได้เพิ่มเติมการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เพื่อตรวจสอบแนวคิดของ Putnam (2002) ดังที่ได้ทบทวนกรอบแนวคิดไว้ข้างต้น ซึ่งจำแนกประเภทของทุนทางสังคม (Type of Social Capital) ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) ทุนสะพาน

เชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) และทุนเชื่อมโยงทางสังคม (Linking Social Capital) ซึ่งกรอบแนวคิดนี้ได้ถูกประยุกต์ใช้ในงานของ Fabio Sabatini (2008) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงทุนทางสังคมประเภทต่างๆกับคุณภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ อาทิ คุณภาพของสังคม (Social Quality) การพัฒนามนุษย์ (Human Development) และระบบนิเวศเมือง (Urban Ecosystem)ในประเทศอิตาลี โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง (SEM) ซึ่งใช้ข้อมูลจากดัชนีทั้งหมดประมาณ 200 ดัชนี จากฐานข้อมูล Italian National Institute of Statistics(IStat) จากนั้นทำการคัดเลือกดัชนีตัวแทนจากวิธี Principal Component Analysis (PCA) ผลการวิเคราะห์พบว่า ความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยงของทุนทางสังคม(Bridging Social Capital) และการเชื่อมประสานของทุนทางสังคม (Linking social capital) มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับคุณภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ความสัมพันธ์แบบยึดโยง (Bonding Social Capital) กับมีความสัมพันธ์ในทิศทางลบกับคุณภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008) ที่ส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วม (Collective Action) ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยแสดงให้เห็นว่า ทุนผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของครอบครัวหรือคนใกล้ชิด สามารถก่อให้เกิดทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของมิตรภาพ สมาชิกที่ทำงานร่วมกัน และทุนเชื่อมโยงทางสังคม (Linking Social Capital) ที่เป็นการเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งทุนทางสังคมทั้ง 3 ประเภทส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วม (Collective Action) ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งมีการกรอบความสัมพันธ์ ดังนี้

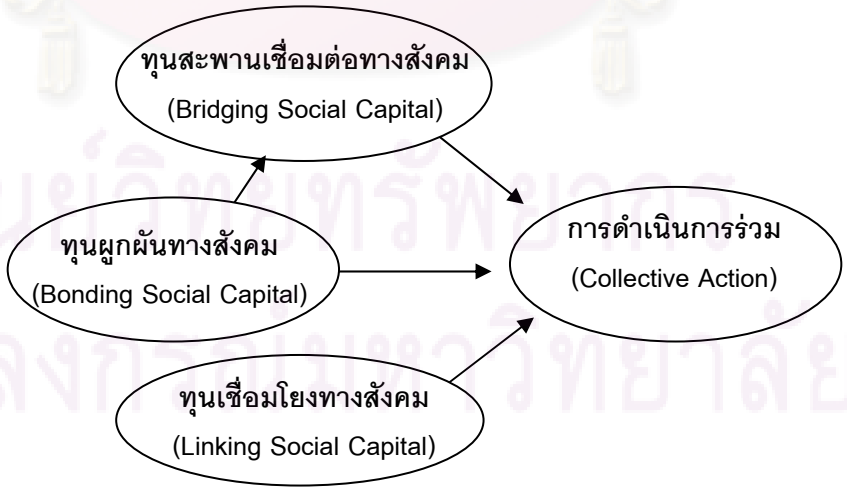

ภาพที่ 2.7 ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

บทที่ 3

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาในอดีตที่มุ่งสร้างประเทศไปสู่ภาวะทันสมัย (Modernization) เป็นการสร้างความเจริญเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมเมืองที่มีความทันสมัยทั้งทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว นั่นคือ การยึดหลักการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเน้นการลงทุนทางการเงินและทุนกายภาพเพื่อพัฒนาภาคอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก และให้กระจายความเจริญไปยังภาคส่วนต่างๆในสังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยละทิ้งการพัฒนาทางการเมือง สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ได้ก่อให้เกิดปัญหาสะสมด้านต่างๆ อาทิ ความเลื่อมล้ำทางรายได้ ความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม ปัญหามลพิษ เป็นต้น จากปัญหาดังกล่าวนักวิชาการต่างเห็นตรงกันว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์การพัฒนาและได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาทุนทางสังคม ควบคู่กับการพัฒนามนุษย์ให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพัฒนาประเทศ และการนำเอาแนวคิดทุนทางสังคมมาใช้ประยุกต์ในการพัฒนาประเทศ ในบทนี้จึงทำการศึกษาวิวัฒนาการการพัฒนาประเทศ บทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 วิวัฒนาการการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนนิยม ส่งผลให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตในอัตราที่รวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เรียกว่าโลกาภิวัฒน์ เพราะ 1) มีความเจริญก้าวหน้าด้านการขนส่งและโทรคมนาคมสูงมาก สามารถขนส่งสินค้าได้มาก รวดเร็วและราคาต่ำ 2) มีการเปิดเสรีทางด้านการเงิน การลงทุนและการค้าระหว่างประเทศสูงกว่ายุคก่อนมาก เช่นบริษัททุนนิยมข้ามชาติ ได้เติบโตและได้ขยายการผลิตการค้าอย่างซับซ้อน การตั้งโรงงานในประเทศต่างๆ และโรงงานหลายแห่งผลิตสินค้าชิ้นส่วนและสินค้าขั้นกลางในบางประเทศส่งไปประกอบในบางประเทศ และส่งไปขายทั่วโลกผ่านบริษัทในเครือข่าย รวมทั้งการลงทุนค้าขายแลกเปลี่ยนกันในด้านการศึกษา ข้อมูลข่าวสาร วัฒนธรรมด้วย ทำให้ประเทศต่างๆมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจสังคมอย่างใกล้ชิดมากขึ้น อย่างที่เรียกกันว่าโลกแคบลงหรือโลกที่ไร้พรมแดน

3.1.1 ผลกระทบจากการพัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนนิยม

ระบบทุนนิยมในปัจจุบันได้ก้าวมาถึงขั้นมีภาวะวิกฤต และเป็นวิกฤตที่มิได้กระทบแต่เฉพาะด้านในสังคมเท่านั้น แต่กระทบทั่วทุกด้านของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและศีลธรรม และเข้าสู่วิกฤตการณ์การลงทุนและการผลิตเกินขนาด ซึ่งมีกำลังผลิตส่วนเกินในระบบมาก เพราะกลไกตลาดล้มเหลว สาเหตุที่กลไกตลาดไร้ประสิทธิภาพ เพราะการวิเคราะห์พิจารณาเพียงแค่อำนาจซื้อในปัจจุบัน และไปกระตุ้นให้เกิดการผลิตในอนาคต อย่างไรก็ตาม แนวคิดการผลิตแบบเสรีนิยมได้กระจายไปตามภูมิภาคต่างๆ ของโลก

3.1.2 การเปิดการค้าเสรีเพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจสู่ระดับโลก

ระบบทุนนิยมเสรีอาศัยกลไกตลาดเป็นกรอบในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เพื่อรองรับการขยายฐานการผลิตของบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งส่วนใหญ่รัฐบาลจะมีบทบาทในการวางนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่ออำนวยความสะดวกและป้องกันความล้มเหลวของกลไกตลาด และเพื่อกระตุ้นให้ภาคเอกชนมีสิทธิเสรีภาพและใช้กลไกตลาดเป็นกรอบในการตัดสินใจลงทุนในภาคการผลิต ดังนั้นการวางแผนพัฒนาประเทศของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ รวมถึงประเทศไทย จึงมีลักษณะจากบนลงล่าง กล่าวคือ การพัฒนาภาคการผลิตโดยอาศัยการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศทั้งในด้านเทคโนโลยี การตลาด และการนำเข้าส่งออกสินค้า อย่างไรก็ตาม ประเทศกำลังพัฒนามีขีดความสามารถของเทคโนโลยีไม่สูง การพัฒนาองค์ความรู้/เทคโนโลยีจึงมีลักษณะวิศวกรรมย้อนกลับ คือเริ่มจากการลอกเลียนแบบ ไปจนถึงการพัฒนานวัตกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพภายในของประเทศ ปัจจุบันประเทศไทยเลื่อนจากระดับการผลิตแบบลอกเลียนแบบที่เน้นการใช้แรงงานและการผลิตเชิงปริมาณ ไปสู่ความสามารถในการออกแบบการผลิตที่ใช้องค์ความรู้ไม่สูงนัก

นอกจากนี้หลังจากสิ้นสุดสงครามเย็นประเทศสังคมนิยมได้ปรับตัวและมีนโยบายเปิดประเทศมากขึ้น เช่น ประเทศจีน และเวียดนาม เป็นต้น ทำให้บรรษัทข้ามชาติย้ายฐานการลงทุนภาคการผลิตไปประเทศเหล่านั้น เพราะการแข่งขันเชิงเปรียบเทียบ ประเทศเหล่านั้นเนื่องจากมีค่าแรงที่ถูกกว่าประเทศไทย ต้นทุนต่อหน่วยต่ำกว่าประเทศไทย และเช่นกันประเทศ กำลังพัฒนาที่เริ่มมีการผลิตแบบวิศวกรรมย้อนกลับ มีการลอกเลียนแบบเน้นการใช้แรงงานราคาถูก และการผลิตเชิงปริมาณทำให้เกิดการแข่งขันสูง

3.1.3 วิกฤตการณ์จากการลงทุนและการผลิตเกินขนาด

จากการให้ความเป็นอิสระในการบริโภค แม้ว่าจะส่งผลให้ระดับการบริโภคเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ และ/หรือเพิ่มจำนวนผู้บริโภค แต่ในสังคมปัจจุบันลักษณะของการบริโภคได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัฒน์ และระดับรายได้ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่คือ 1) การบริโภคบนพื้นฐานของความจำเป็นหรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ซึ่งในปัจจุบันภายใต้วัฒนธรรมการบริโภค สังคมพยายามสร้างความจำเป็นใหม่ๆของผู้บริโภคขึ้นมา ดังนั้นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของการบริโภคในชีวิตประจำวันในสังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมสมัยเก่าถูกแทนที่ด้วยยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัฒน์ ดังนั้นกลุ่มผู้บริโภคในส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยจนถึงระดับปานกลาง 2) การบริโภคเติมเต็ม ซึ่งไม่ใช่สิ่งจำเป็นธรรมดาๆ ของผู้บริโภค เป็นการบริโภคสินค้าที่คุณค่าทางสัญลักษณ์ กล่าวคือ การบริโภคหรือการเป็นเจ้าของสามารถบ่งบอกสถานะของผู้บริโภค เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมั่งมี และเป็นการสนองความพึงพอใจของมนุษย์ที่ไม่สิ้นสุด เพราะในทางจิตวิทยา มนุษย์มีความต้องการบริโภคไม่สิ้นสุด สิ่งต่างๆเหล่านี้เข้ามาเป็นบรรทัดฐานในการบริโภค โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้สูง

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้นแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการผลิตและการบริโภคไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดวิกฤตการณ์การลงทุนและการผลิตเกินขนาด สาเหตุของวิกฤติการณ์คือ นักลงทุนในภาคการผลิตทั่วโลกมีการวางแผนการผลิตในอนาคตจากอำนาจการซื้อ ซึ่งไม่สอดรับกับลักษณะของการบริโภคหรืออุปสงค์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัฒน์ ไม่มีการวางแผนว่าสังคมเปลี่ยนไปอย่างไร ต้องการอะไร จำนวนเท่าไร และจะผลิตกันอย่างไร ทุกอย่างในกระบวนการผลิตของระบบทุนนิยมถูกกำหนดโดยกลไกตลาด และวิกฤตการณ์การลงทุนและการผลิตเกินขนาดยังได้กระจายไปทั่วโลก เพราะการแพร่กระจายแนวคิดระบบทุนนิยม ผ่านองค์กรระหว่างประเทศ และการลงทุนข้ามชาติของบรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ จึงนำมาสู่ปัญหาผลผลิตที่ล้นเกินความต้องการ กำไรก็ลดลงไปเรื่อยๆ จนนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจระบบทุนนิยม กำไรในภาคอุตสาหกรรมของสหรัฐฯไม่เพิ่มขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 เนื่องจากมีกำลังผลิตส่วนเกินอยู่มหาศาลทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ ซึ่งการสะสมขยายตัวในช่วงทศวรรษ 1990 โครงสร้างพื้นฐานทางด้านโทรคมนาคมที่มีอยู่ทั่วโลกในปัจจุบันนี้มีการใช้งานจริงเพียงร้อยละ 2.5 การมีกำลังผลิตส่วนเกินที่มากมาย ทำให้นักลงทุนหันเหการลงทุนจากภาคการผลิตที่แท้จริงไปลงทุนในภาคเก็งกำไรในภาคการเงินแทน ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดฟองสบู่ในตลาดหุ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหุ้นในภาคเทคโนโลยี

ดังนั้นระบบทุนนิยมโลกในปัจจุบันไม่สามารถจะชักจูงให้ผู้คนเชื่อถือว่าระบบการผลิต การแลกเปลี่ยน และการแจกจ่าย ผ่านกลไกตลาดเสรี เป็นระบบที่จำเป็นและใช้การได้ดีอีกต่อไป ความเสียหายที่เกิดจากการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจในทวีปแอฟริกาและลาตินอเมริกา ปฏิกิริยาลูกโซ่จากวิกฤตการเงินในเม็กซิโก ในเอเชีย บราซิล และรัสเซีย ความอลหม่านในตลาดเสรีของอาร์เจนตินา และผลรวมของความฉ้อฉลและความปั่นป่วนในตลาดหุ้น ทำให้ทรัพย์สินของนักลงทุนสูญหายไปเป็นจำนวนเกือบเท่ากับผลิตภัณฑ์มวลรวมในแต่ละปีของสหรัฐ เหตุการณ์เหล่านี้ทำลายความน่าเชื่อถือของระบบทุนนิยม และสถาบันของระบบทุนนิยมที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของโลก คือ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ธนาคารโลก และองค์กรการค้าโลก

3.1.4 วิกฤตการณ์ทางการเมือง

วิกฤตอีกด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นคู่ขนานและคาบเกี่ยวกับวิกฤตด้านที่กล่าวมาแล้ว คือ วิกฤตของระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครองหลักของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในประเทศต่าง ๆ ซึ่งเจตนารมณ์ของระบบคือการมีรัฐบาลเป็นผู้คอยดูแลผลประโยชน์ของคนทั้งประเทศ โดยแทรกแซงตลาดและออกกฎหมายต่างๆ ถ้าจำเป็นสำหรับการปกป้องผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ อาจเรียกว่าเป็นกลไกที่พยายามคานอำนาจของนายทุน แต่แนวโน้มที่เกิดขึ้นคือ อำนาจรัฐ กลับกลายเป็น เครื่องมือของนายทุน ในการรักษาและขยายผลประโยชน์ของตัวเองให้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ในประเทศ ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศไม่มีสิทธิมีเสียงอะไรมากนัก เช่น ฟิลิปปินส์ และปากีสถาน ประชาชนระดับล่างและกลางเสื่อมศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยโดยชนชั้นสูง แม้แต่ในสหรัฐอเมริกา ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นร่วมกันว่าประธานาธิบดี George W. Bush เป็นประธานาธิบดีของภาคการเงินวอลล์สตรีทมากกว่าเป็นประธานาธิบดีของทั้งประเทศ

3.1.5 การใช้กลไกตลาดเสรีและการแทรกแซงกลไกตลาด

ดร.ศุภวุฒิ สายเชื้อ กล่าวว่า โดยแก่นแท้ของระบบทุนนิยมแล้ว เป็นปรัชญาที่ให้สิทธิเสรีภาพทางเศรษฐกิจ แก่ประชาชนทุกคนอย่างเต็มที่ เพราะ Adam Smith สรุปให้เห็นว่า การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของทุกคนในสังคมนั้น ส่งผลให้การเกื้อกูลให้สังคมดังกล่าวเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้า ซึ่งทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สมัยก่อน ค.ศ.1936 นั้น ไม่ได้คิดว่า รัฐบาลต้องมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพให้กับเศรษฐกิจมากนัก เว้นแต่การควบคุมนโยบายการเงิน ไม่ให้ปริมาณเงินขยายตัวมากเกินไปจนเกิดภาวะเงินเฟ้อ และประเทศต่างๆ ได้ผูกค่าเงินไว้กับทองคำเป็นหลัก ในส่วนภาคการผลิตจริงยึดหลักตลาดเสรี ย่อมปรับราคาเพื่อให้อุปสงค์เท่ากับอุปทาน

แม้ว่าเศรษฐกิจมีวัฏจักรขึ้นลง แต่หากปล่อยให้ราคาสินค้า และเงินเดือน (ค่าจ้างแรงงาน) สามารถปรับขึ้นลงได้โดยเสรี ก็จะรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้ดีที่สุด

อย่างไรก็ตาม ระบบทุนนิยมก็มีจุดบกพร่องหลักๆ ที่ต้องอาศัยการเข้ามาแทรกแซงของรัฐบาล เช่น บทบาทในการจัดการกับการผูกขาด และสินค้าสาธารณะ ความล้มเหลวของตลาด John Maynard Keynes ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจมหภาค อาจจะตกอยู่ในสภาวะตกต่ำอย่างต่อเนื่องได้ โดยกลไกตลาดเสรีจะไม่ผลักดันให้เศรษฐกิจฟื้นตัวด้วยตัวเอง การลดดอกเบี้ย และราคาสินค้าอาจไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นให้เศรษฐกิจกลับไปสู่ดุลยภาพที่มีการจ้างงานเต็มกำลังได้ เพราะเศรษฐกิจนั้น ถูกขับเคลื่อนโดยนักลงทุนเอกชน ที่อาศัยสัญชาตญาน (Animal Instincts) และความมั่นใจ ซึ่งคาดหวังไม่ได้ว่าจะมีความแกร่งกล้าพอที่จะผลักดันให้เกิดการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจได้ Keynes มองว่าเศรษฐกิจโดยรวมนั้น อุปสงค์มักจะไม่เพียงพอ จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องใช้จ่ายเงิน โดยใช้นโยบายขาดดุลเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้หลุดออกจากสภาวะชะงักงัน

อย่างไรก็ตาม นักสังคมศาสตร์กล่าวว่า กระบวนทัศน์ทางเศรษฐกิจสำนักเคนส์ ก็เป็นเพียงการประนีประนอมด้านสังคมระหว่างชนชั้นที่แข่งขันกันโดยการจำกัดการทำงานของระบบตลาด และสร้างฐานสังคมที่มั่นคงเพื่อที่จะยับยั้งกระแสปฏิวัติทางสังคมทั่วโลก แต่ในภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเอื้อและปกป้องนายทุนและคนที่รวยอยู่แล้วให้ร่ำรวยยิ่งขึ้น ทำให้ทรัยพสินส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่กับคนส่วนน้อย ซึ่งคนส่วนน้อยนี้จะรวยขึ้น สังคมโลกมีความยากจนเพิ่มขึ้น ความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น

3.1.6 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา

ผลกระทบและปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆในโลกเปลี่ยนไปจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีทิศทางชัดเจน ไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ไร้ทิศทาง กล่าวคือในอดีตประเทศต่างๆในโลกจะแบ่งการพัฒนาเศรษฐกิจตามลัทธิหรือระบบเศรษฐกิจที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยอมรับ จึงทำให้ประเทศต่างๆ ถูกแบ่งตามลักษณะของระบบเศรษฐกิจ คือ กลุ่มประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และกลุ่มประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้มีความแตกต่างกันสิ้นเชิง แต่ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกนี้ เช่นการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น ส่งผลให้ความเชื่อหรือศรัทธาต่อระบบเศรษฐกิจต่างๆที่กล่าวมาลดลง เพราะปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ทำให้หลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศใหม่

อย่างไรก็ตามนักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า แม้ว่าระบบทุนนิยมกำลังสูญเสียความน่าเชื่อถือ แต่ประสบการณ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจที่อิงกับกลไกตลาดเสรี ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ยังมั่นใจว่าในอนาคตระบบทุนนิยมก็ยังเป็นระบบที่สามารถจัดสรรทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นแรงงาน วัตถุดิบ หรือเงินทุน ไปสู่การผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ในเชิงของการทำให้เกิดผลผลิตมากที่สุด ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคตยังคงให้ความสำคัญกับระบบทุนนิยมเป็นหลัก แต่จะเป็นการประยุกต์ใช้ในเชิงผสมผสานกับระบบเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ระบบสังคมนิยม เป็นต้น มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทสังคมของแต่ละประเทศ ทำให้ในอนาคตระบบเศรษฐกิจจะมีหลายรูปแบบ ซึ่งประเทศหรือสังคมหนึ่งๆ ต่างก็มีลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบต่างๆ ปะปนอยู่รวมกันไป ไม่สามารถแยกออกได้ว่าในแต่ละประเทศของโลกมีระบบเศรษฐกิจแบบใด เนื่องจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแต่ละลักษณะล้วนผสมกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ที่อาศัยศาสนาวัฒนธรรมประเพณีหรือแบบบังคับที่อำนาจการตัดสินใจต่างๆ ขึ้นอยู่กับรัฐบาลของแต่ละประเทศ

3.2 แนวคิดทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศไทย

จากวิวัฒนาการการพัฒนาประเทศ ในอดีตประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่รับเอาการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แผนการพัฒนาประเทศจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาโคร้างสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการผลิตภาคอุตสาหกรรม โดยให้ความสำคัญในการลงทุนทางการเงิน และทุนทางกายภาพ และมักละเลยทุนทางสังคมทำให้ขาดการเชื่อมโยงให้เกิดความสมดุลเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาสังคม ทั้งปัญหาในเชิงโครงสร้าง ปัญหาที่สั่งสมมา และปัญหาที่เกิดจากผลกระทบโลกาภิวัตน์ที่มีผลกว้างขวางและรุนแรงต่อประเทศ อย่างไรก็ตาม แนวคิดทุนทางสังคมได้มีการเริ่มพูดถึงก่อนที่จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงของวิกฤติประชาธิปไตยในประเทศไทย มีการคอรัปชั่นในหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนอย่างมาก การเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เกิดการวิพากษ์การเมืองจากภาคประชาสังคมที่เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันกำลังเดินไปสู่การเกิดอำนาจเผด็จการคดโกง จากการได้เห็นความบอช้ำในเรื่องประชาธิปไตยของประเทศไทย ทำให้ได้มีการรวมตัวของกลุ่มบุคคลภายใต้ชื่อ “กลุ่มการเกด” ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ในยุค 14 ตุลา ซึ่งมีแนวคิดว่าเรื่องของรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องของประชาชน ไม่ใช่แค่นักการเมือ จากจุดนี้ทำให้เริ่มสนใจวิธีคิดที่มาจากตะวันตกคือเรื่อง “ประชาสังคม” โดยมีการผลักดันกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเมื่อรวมตัวกันก็ได้มาทำประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยทุนเดิมจากการร่วมทำงานกลุ่มนักพัฒนาเอกชน มีการจัด

เวทีสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวสีเขียว ซึ่งนำไปสู่การร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ.2540 หลักจากนั้นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ก็เกิดขึ้น โดยการผลักดันของอาจารย์ ประเวศ วะสี โดยมีกลุ่มการะเกดทำงานเป็นตัวเคลื่อนประสาน และได้นำเวทีสิ่งแวดล้อมไปเชื่อมกับเรื่องของคนชั้นกลางในเมือง เครือข่ายป่า เครือข่ายเกษตร และได้เริ่มเอาความคิดของกลุ่มเรื่องประชาสังคม (Civil Society) มาใช้ โดยอาจารย์อนุชาติได้ตั้งกลุ่มศึกษาทฤษฎีเรื่อง ภาคประชาสังคม โดยความร่วมมือกับกลุ่มศาลายาฟอรั่ม มหาวิทยาลัยมหิดล และได้มีการร่วมมือกับมูลนิธิ Kettering ของสหรัฐอเมริกาด้วย จากการพูดถึงคำว่า “ภาคประชาสังคม” ก็นำไปสู่การพูดเรื่องทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งนำมาจากทฤษฎีตะวันตก โดยมี อนุชาติ พวงสำลี กล่าวถึงเป็นคนแรกๆ แต่การรวมตัวนั้นอยู่เป็นกลุ่มเคลื่อนไหวได้ในนามของเวทีสิ่งแวดล้อมไทยในปี 2538 และสืบเนื่องไปถึงการจัดเวทีสิ่งแวดล้อมในต้นปี พ.ศ. 2540 จากนั้นกลางปี พ.ศ. 2540 ได้เกิด “ข่ายการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม” (Civicnet) ภายใต้สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) เพื่อทำหน้าที่ประสาน เชื่อมโยงองค์กรต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างหลวมๆ ซึ่งนำไปสู่ความคิดที่ต้องการผลักดันให้เกิดภาคประชาสังคมเรียก “ประชาคมเมือง” จึงทำให้กลุ่มนี้สนใจหาทุนทางสังคมในแต่ละเมืองว่ามีอะไรบ้าง และในขณะที่กำลังจะทำเรื่องแผนที่สังคม (Social Map) ก็เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2547)

จากที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีแรกของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 นับว่าวิกฤตครั้งนี้มีความรุนแรงและส่งผลกระทบทั้งในเมืองโดยเฉพาะภาคธุรกิจการเงินแล้ว ยังส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อไปยังภูมิภาคและชนบทโดยเฉพาะด้านแรงงานและรายได้ ซึ่งทำให้ผู้ที่เป็นแรงงานซึ่งเคยอพยพจากชนบทจำนวนมากจำเป็นต้องอพยพกลับคืนสู่ถิ่นฐานในชนบทอีกครั้ง และภายใต้ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ ที่กระทบต่อประชาชนในชนบทหลายประการ ดังนั้น คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้คณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) ซึ่ง สศช. เป็นฝ่ายเลขานุการ รับผิดชอบการวางแผนเพื่อบรรเทาผลกระทบด้านคนและสังคม โดยกำหนดให้จัดทำ "แผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท" เพื่อเป็นกรอบดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าจากความเดือดร้อนของการว่างงาน 2) เพื่อใช้วิกฤตให้เป็นโอกาสในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชนบทให้แข็งแกร่ง 3) เพื่อระดมทุนทางสังคมในการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและเป็นรากฐานของสังคม

ผลจากการศึกษาทบทวนถึงทิศทางการพัฒนาประเทศและผลกระทบที่เกิดขึ้น พบว่า ผู้ที่อยู่ในชนบทได้รับผลกระทบค่อนข้างน้อย เพราะในชนบทยังมีการรวมกลุ่ม มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือดร้อนของกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคมที่อยู่ในสังคมไทยมาช้านาน แต่ระยะหลังเริ่มลดน้อยถอยลง ในช่วงการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงได้รื้อฟื้นเรื่องนี้ขึ้นมาให้เป็นพลังในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพคน แก้ปัญหาความยากจน เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชน พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง

อย่างไรก็ตาม การกำหนดนโยบายระดับประเทศนั้นมีลักษณะแบบบนลงล่าง(Top down) ทำให้เกิดช่องว่างการพัฒนาในหลายประเด็น ไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในระดับล่าง ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งแนวโน้มในปัจจุบัน การกำหนดนโยบายได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีความพยายามหลายทาง ตั้งแต่การกระจายอำนาจบางอย่างให้แก่ท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดนโยบายเอง รวมทั้งการพยายามศึกษาเพื่อนำเอาปัญหาความต้องการของท้องถิ่นมาประกอบการพิจารณาในการกำหนดนโยบาย โดยจะเห็นได้ว่า นโยบายที่เหมาะสมนั้น เป็นปัจจัยภายนอกที่สามารถส่งผลกระทบต่อระบบคิดของกระบวนการทุนทางสังคมที่จะเอื้อให้ประชาชนในท้องถิ่น สามารถใช้ภูมิปัญญาในการพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ นโยบายที่เหมาะสมนั้นต้องคำนึงถึงปัญหาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไปได้ของแผนงานหรือโครงการต่างๆ เป็นสำคัญ นอกจากนั้น นโยบายที่เหมาะสมยังมีส่วนที่จะส่งเสริมในเรื่องของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อมูลข่าวสารที่จะให้ความรู้ที่จำเป็น รวมทั้งยังอาจจะมีการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกมาร่วมสนับสนุนการจัดการสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่นต่างๆด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีนโยบายที่เหมาะสมถือเป็นองค์ประกอบจากภายนอกที่มีความสำคัญต่อระบบคิดในกระบวนการทุนทางสังคมที่จะเอื้อให้การจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และได้ทำการวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์สถานภาพทุนทางสังคม ที่มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของทุนทางสังคมเพื่อปรับสมดุล การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักหรือตัวนำในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความสมดุลอย่างยั่งยืน ดังนั้น แนวทางพัฒนาที่เกี่ยวข้องชุมชนชนบทและเมือง จึงกระจายตามยุทธศาสตร์ต่างๆ เช่น ยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์

การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้ในช่วงศตวรรษแห่งเอเชีย ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเพื่อไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนนั้น มีพื้นฐานแนวคิดมาจาก "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้ง 3 มิติ จะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้ จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ทั้งนี้ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป และต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยบริหารจัดการทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการปลูกฝังค่านิยมของคนไทยให้มีความพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันส่งเสริมการนำภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทยที่ดำเนินวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล สามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงบนฐานของสังคมแห่งความรู้ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้น ได้นำทุนทางสังคมขึ้นมาในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ดังปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ด้านต่างๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะเห็นว่า ทุนทางสังคมนั้นมิได้เป็นปัจจัยการผลิตโดยตรง หากแต่เป็นตัวกลางในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือทุนอื่น เช่น ข่าวสารข้อมูล ทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ เป็นต้น ในราคาที่ถูกลง โดยผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมดังนั้น เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นจึงทำการศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมว่ามีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร

3.3 บทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การสร้างสมดุลของการพัฒนาประเทศ จะต้องเชื่อมโยงกันระหว่างเศรษฐกิจระดับชุมชนจนถึงเศรษฐกิจระดับมหภาค ซึ่งทุนทางสังคมเป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 การพัฒนาคุณภาพคนและแรงงาน

คนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คนที่มีคุณภาพ มีความรู้คู่คุณธรรม ถือเป็นหลักประกันในการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งการผลิตคนที่มีความรู้ ทักษะ และ

สมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน การเพิ่มผลิตภาพของกำลังแรงงาน การเพิ่มผลผลิตทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และส่งผลดีต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคม เพราะทุนทางสังคมจะมีบทบาทช่วยให้เกิดการดำเนินการร่วมกันในการบริหารจัดการความรู้ ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถของบุคคล ดังนี้

1) การพัฒนาความรู้ หลายครั้งที่บุคคลเกิดปัญหาและมิอาจแก้ได้เพียงลำพัง อาทิ การว่างงาน ปัญหาหนี้สิน ซึ่งถ้าปล่อยให้ปัญหาลุกลามไปก็จะนำไปสู่ปัญหาทางสังคม ดังนั้น จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคม ซึ่งจะมีบทบาทในการเอื้อให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การให้ความช่วยเหลือกัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของตัวบุคคล เกิดความรู้ความสามารถ อีกทั้งทุนทางสังคมยังช่วยการสืบทอดฟื้นฟู ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้เกิดการศูนย์หายไป เนื่องจากหากปล่อยให้ต่างคนต่างทำก็จะฟื้นฟูยาก การเข้ามาร่วมกันดำเนินการรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญาที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูลความรู้ในการพัฒนาบุคคล และเอื้อต่อการต่อยอดความรู้

2) การพัฒนาคุณธรรม วัฒนธรรมที่ดีงามถือเป็นทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจ ให้เป็นคนมีวินัย มีความรักและมุ่งประโยชน์ขององค์กร มุ่งมั่นทำงาน และสามารถร่วมดำเนินการหรือทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นการหนุนเสริมประสิทธิภาพในการผลิต ลดความขัดแย้งภายในองค์กรนำไปสู่ความมั่นคงขององค์กรในระยะยาว

3.3.2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ

ทุนทางสังคมที่เกิดจากความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ มีค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ ดังนี้

1) การลดต้นทุนทางธุรกรรม (Transaction Cost) การลดต้นทุนการตรวจสอบดูแล (Monitoring Cost) เช่น นักธุรกิจสองคนที่มีความเชื่อถือไว้วางใจกัน ทำให้ขั้นตอนในการทำธุรกรรมบางอย่างลดลง ส่งผลให้ต้นทุนของธุรกรรมในเรื่องดังกล่าวลดลง อีกทั้งเมื่อมีการตกลงทำสัญญาหรือทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ยังช่วยลดต้นทุนในการกำกับดูแลผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น หากสมาชิกของกลุ่ม/องค์กรมีความไว้วางใจกันได้แล้ว การเข้าถึงข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มสามารถทำได้ดีกว่าตัวกลางภายนอก ส่งผลให้ลดความไม่แน่นอนของข้อมูล ทำให้การตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดต้นทุนในการตรวจสอบเนื่องจากสมาชิกช่วยกันตรวจสอบดูแล

2) การจัดการด้านแรงงาน ทุนทางสังคมมีบทบาทในการจัดการแรงงานภายในชุมชนเพื่อประโยชน์ร่วมกันมาช้านาน ตัวอย่างที่ชัดเจนคือประเพณีการลงแขก ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะผลัดกันช่วยทำงานในลักษณะกลุ่ม ซึ่งในทางเศรษฐกิจถือเป็นการจัดการบริหารแรงงานที่

เหมาะกับยุคสมัยและสภาพแวดล้อมในขณะนั้น การบริหารจัดการอยู่บนพื้นฐานการเชื่อใจระหว่างกันว่าจะไม่มีการเบี้ยวเกิดขึ้น หรือถ้าเกิดขึ้นจริงก็จะมีกระบวนการลงโทษทางสังคม เช่น การชุบชิบนินทา การไม่ร่วมสังฆกรรมในโอกาสอื่นๆ ปัจจุบันการลงแขกมีน้อยลงมาก แต่อย่างไรก็ตามสามารถประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเข้ากับองค์กรได้ โดยการสร้างการทำงานในรูปแบบเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร กำลังแรงงานเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความแข็งแข็งให้กลับกลุ่มและองค์กร

3) การดำเนินธุรกิจตามหลักบรรษัทภิบาล การใช้ทุนทางสังคมในการบริหารจัดการธุรกิจที่เป็นธรรม โปร่งใส ผู้มีอำนาจบริหารและอำนาจในการตัดสินใจมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และผลของการกระทำของตนต่อผู้มีส่วนได้เสีย มีการดูแลพนักงานของบริษัทให้มีความมั่นคงทั้งในเรื่องสวัสดิการและการพัฒนาตนเอง เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ลดข้อขัดแย้งภายในบริษัท มีความรักในองค์กร มีการทำงานเป็นทีม ส่งผลให้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับธุรกิจ เนื่องจากเกิดรูปแบบกิจการที่ได้มาตรฐานสากลอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในหลายประเทศได้กำหนดมาตรฐานเรื่องบรรษัทภิบาล เช่น มาตรฐานแรงงาน มาตรฐานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ไว้ชัดเจนในเงื่อนไขการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

3.3.3 การเพิ่มมูลค่าสินค้าและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

การผลิตควบคู่กับวิถีชีวิตในสังคมมาช้านาน ในยุคแรกการผลิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย อาศัยวัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญ การผลิตเมื่อดำเนินอย่างต่อเนื่องเกิดการลองผิดลองถูกจนสั่งสมเป็นความรู้ ถ่ายทอดและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น นำไปสู่เอกลักษณ์ในกระบวนการผลิตหรือสินค้าและบริการที่ผลิตในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในยุคปัจจุบันภายใต้กระแสโลกาภิภัตน์ การค้าเสรีทำให้การแข่งขันทางเศรษฐกิจสูงขึ้น มีการแลกเปลี่ยนสินค้า การส่งผ่านเทคนิคและกระบวนการผลิต การลอกเลียนสินค้าและเทคนิคการผลิต การต่อยอดหรือปรับปรุงเทคนิคการผลิต อย่างไรก็ตาม แม้การผลิตจะผ่านกระบวนการดังกล่าว แต่สิ่งที่สำคัญคือการคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าและบริการ โดยผสมผสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไว้ในการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการทั้งในและนอกประเทศขณะที่เกิดกระแสความนิยมวัฒนธรรมตะวันออก ทำให้มีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและระดับชาติเชื่อมโยงสู่สากล อาทิ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยทั้งการนวดและสปาที่ใช้สมุนไพรไทย นอกจากนี้ การใช้คุณลักษณะที่ดีเป็นเอกลักษณ์ไทย เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใส ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจไมตรี ซึ่งเป็นหัวใจของการบริการและถือเป็นสมรรถนะ/ค่านิยมร่วมของประเทศ สามารถใช้เชื่อมโยงกับธุรกิจบริการด้าน

การโรงแรม ท่องเที่ยว ภัตตาคาร สุขภาพ และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการตัดสินใจของนักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย รวมทั้งนำมาใช้ในการเจรจาต่อรองทางการค้าในเวทีระหว่างประเทศ

3.3.4 การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน

การรวมกลุ่มหลายครั้งมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมทุนระหว่างกันแล้วนำเงินมาสนับสนุนสมาชิก ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งแพร่หลายทั้งในเขตเมืองและชนบท บทบาทของทุนทางสังคมในเรื่องนี้อยู่ที่รูปแบบการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งหลายที่จะใช้การจัดการร่วมกัน มีการประชุมมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนพื้นฐานของผลประโยชน์ส่วนรวมและบนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ซึ่งเปรียบเทียบกับการจัดการสถาบันการเงินทั่วไป (ซึ่งทำหน้าที่ระดมเงินและให้กู้เช่นเดียวกัน แต่มักกระทำกับคนที่ไม่รู้จักเป็นการส่วนตัว) จะมีข้อดีอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) ต้นทุนการบริหารจัดการต่ำกว่า เพราะเป็นการร่วมจัดการ ผู้เข้าร่วมจัดการมักไม่เรียกร้องค่าตอบแทนสูง หรือไม่เรียกร้องเลย

2) การบริหารความเสี่ยงของการให้กู้ทำได้ง่ายกว่า เพราะการรู้จักกันทำให้สามารถประเมินความเสี่ยงได้แม่นยำ ซึ่งมีผลต่อเนื่องไปถึงการคิดดอกเบี้ยให้กู้ต่ำกว่าได้

3) การให้เงินกู้เพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ซึ่งสถาบันการเงินทั่วไปมักไม่ให้เพราะไม่ได้กำไร

ข้อดีข้างต้นสองประการแรกมีส่วนช่วยทุนทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่า ส่วนข้อดีสุดท้ายเป็น ประโยชน์ทางสังคม ซึ่งระบบทุนนนิยมมักละเลยหรือทำอย่างประปราย

3.3.5 การสร้างกลไกตลาด

การรวมกลุ่มสามารถเพิ่มอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิกกลุ่มในการต่อรองกับผู้ซื้อหรือผู้ขาย พ่อค้าคนกลาง เป็นต้น มีผลทำให้สามารถขายพืชผลได้ราคาดีขึ้น ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบแล้ว นอกจากยังการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพ เพื่อนพ้อง พันธมิตรที่เกี่ยวข้องกัน และการสานเครือข่ายกับบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลระหว่างกลุ่มสมาชิกเครือข่าย มีความไว้วางใจกันส่งผลให้เกิดการส่งผ่านข้อมูลให้ระหว่างกัน ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ลดความไม่แน่นอนของตลาด และเมื่อเครือข่ายขยายไปในวงที่กว้างขึ้น ก็จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างอุปสงค์และอุปทานซึ่งเป็นการสร้างกลไกตลาดที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.4 บทบาททุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคม

จากการพยายามแก้ไขปัญหาสังคมด้านต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน ยาเสพติด สุขภาพ อาชญากรรม เป็นต้น นักวิจัยหลายท่านพยายามเสนอ ทุนทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัว/ชุมชน/องค์กรภายใต้ความไว้วางใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การต่างตอบแทนกัน คุณค่าและค่านิยมร่วมกันในสังคมจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกันในการต้องการที่จะสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีเกิดเป็นพลังร่วมในการจัดการกับปัญหาทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปลักษณะและบทบาทของทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาสังคม ดังนี้

3.4.1 การใช้คุณค่าที่ดีในสังคมบรรเทาปัญหาสังคม

ปัจจุบันปัญหาสังคมได้สั่งสมทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น คนไทยมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในการใช้ชีวิตที่มุ่งสู่ความสุขแบบฉาบฉวย มีความว้าเหว่ ขาดที่พึ่งทางใจ ส่งผลให้หันไปใช้ยาเสพติดเป็นทางออก ขณะที่การบริโภคเน้นวัตถุนิยมเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มัวเมาในอบายมุข ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ส่วนในเรื่องเพศก็นิยมมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรนำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการเบี่ยงเบนทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์ ดังนั้น การใช้สัมพันธภาพของคนทุกเพศและวัย โดยเฉพาะในระดับครอบครัวเป็นแนวทางหลักที่จะสามารถเสริมสร้างความอบอุ่น ความเอื้ออาทร ความรักที่มีต่อกันและกันให้เป็นภูมิคุ้มกันที่ดีสำหรับทุกคน ลดความรุนแรงและบรรเทาปัญหาสังคมลงได้

3.4.2 การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันมีส่วนในการลดความขัดแย้งในสังคม

การยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคมไทย ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นทุนทางสังคมที่เสริมสร้างให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สามารถประสาน/ประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างให้เกิดฉันทานุมัติและนำไปปฏิบัติ ขณะเดียวกัน การกำหนดกติกาของการอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับมีการยึดถือและปฏิบัติมายาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมในชุมชนเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น การเสียผีของชาวเขาเผ่าต่างๆ และฮีทสิบสองครองสิบสี่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ปรึกษาหารือหาแนวทางการแก้ไขผ่านการประชาคม การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างให้คนในชุมชนรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ มีคุณค่าทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการช่วยกันดูแลคนในชุมชน ร่วมกันดำเนินงาน

โดยความสัมพันธ์กันที่ดีต่อกัน ความไว้วางใจกัน เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้คนในชุมชนอยากเข้ามามีส่วนร่วม รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีสิทธิ มีเสียงในการร่วมกันสร้างสังคมที่เป็นสุข

3.4.3 **ทุนทางสังคมเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งได้**

ชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น ต้องสามารถพึ่งตนเองได้แม้เผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการบูรณาการหลายๆด้านเข้าด้วยกัน ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการบริหารจัดการ เพราะเนื่องจากปัญหาหนึ่งปัญหามักเชื่อมโยงในหลายมิติ การที่จะรู้เท่าทันและพร้อมรับกับปัญหาได้นั้น บุคคลเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียวนั้นคงจะไม่สามารถพร้อมรับกับสถานการณ์ได้ทัน จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมในการเชื่อมโยงทุกฝ่ายให้มารวมตัวกัน ร่วมกันสร้าง ร่วมกันแก้ปัญหา อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้บางชุมชนต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอกมาก เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อย แต่ในชุมชนที่มีระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความผูกพัน มีลักษณะการทำมาหากินที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศน์ สามารถสร้างธุรกิจภายในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเกิดการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ และสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจภายนอกชุมชนได้ เกิดความเข้มแข็งและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

1) **การจัดสวัสดิการสังคม** ภาครัฐมีแนวโน้มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรตาม การบริการจัดการโดยรัฐบาลก็มีจุดอ่อนหลักอยู่ 3 ประการคือ

(1) ความไม่ยืดหยุ่น เพราะมักกำหนดขนาดความช่วยเหลือหรือสวัสดิการที่คงที่และใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ซึ่งไม่ตรงกับความเดือดร้อนที่แตกต่างกันระหว่างเหตุการณ์ ระหว่างท้องถิ่น เป็นต้น

(2) ปัญหาประสิทธิภาพในการจัดการ ทำให้ต้นทุนการจัดการสูง หรือมีการรั่วไหล

(3) งบประมาณภาครัฐบาล หากมีน้อยก็อาจทำได้ไม่ทั่วถึง

ดังนั้น ทุนทางสังคมในรูปแบบการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มหรือคนในชุมชน จึงช่วยในการดูแลคนในชุมชน และครอบคลุมคนในส่วนที่ความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลเข้าไม่ถึงได้

2) **การให้การศึกษาและฝึกอบรม** เพื่อสามารถนำไปประกอบอาชีพเพื่อให้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยจะเห็นว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้นจะมีการให้การศึกษาและฝึกอบรมคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เป็นการสร้างเศรษฐกิจฐานชุมชนพึ่งพาตนเอง

3.5 บทบาททุนทางสังคมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน มีความเกี่ยวข้องทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่สำเร็จ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ไม่ยึดหลักทางสายกลาง ขาดความพอเพียง ใช้ธรรมชาติเกินความจำเป็น และนำมาซึ่งมลพิษต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า หากยังไม่ปรับเปลี่ยนระบบคิดและวิธีการดำเนินดังกล่าว ก็จะต้องเผชิญกับปัญหามลพิษอย่างไม่จบสิ้น ดังนั้น การคิดค้นเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อนำมาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ จึงไม่น่าจะเป็นทางออกเดียวในปัจจุบัน แต่ควรปลุกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของประชาชน การกระจายอำนาจที่เท่าเทียม การจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม ซึ่งทุนทางสังคมถือว่ามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหานี้ (วรวุฒิ, 2551) เพราะระบบคิดในกระบวนการทุนทางสังคม การเชื่อมโยงด้านต่างๆเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นอาทิ กฎหมาย เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมในสังคม ซึ่งเอื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้ดังนี้

3.5.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในอดีตการดูแล จัดการ คุ้มครองและพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของประเทศถือเป็นหน้าที่ของภาครัฐแต่ฝ่ายเดียว ทำให้ยากต่อการบริหารจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม สิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่จำนวนบุคคลากรที่รับผิดชอบโดยตรงไม่เพียงพอ จึงเกิดแนวความคิดขึ้นมาใหม่ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นของทุกคนในสังคม ทุกคนมีหน้าที่ในการดูแลปกป้องมิให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ปัจจุบันรัฐบาลได้มีการกระจายอำนาจในการดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมไปสู่หน่วยงานระดับท้องถิ่นมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการสร้างกฎเกณฑ์ กติกา ของการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนร่วมกัน เช่น การจัดการป่าชุมชน ระบบเหมืองฝาย การจัดเก็บสิ่งปฏิกูล ฯลฯ ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1) การสร้างเครือข่ายในการประสานงาน เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ไม่สามารถที่จะกำจัดเขตได้ เมื่อเกิดปัญหาที่ใดที่หนึ่งแล้ว มักจะขยายอาณาบริเวณของปัญหา

ไกลออกไป ดังนั้น การสร้างความร่วมมือจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวของกลุ่มตัวแทนประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม การรวมตัวในรูปแบบกลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย เช่น เครือข่ายฝายต้นน้ำ เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาค ฯลฯ

2) การประชาพิจารณ์ กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางด้านนโยบาย หรือโครงการที่อาจส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่อประชาชนในท้องถิ่น เช่น โครงการสร้างเขื่อน โครงการสร้างท่อก๊าซ โครงการสร้างโรงงานไฟฟ้าถ่านหิน ฯลฯ เนื่องจากมีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนในพื้นที่โครงการ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นที่เรียกว่า เวทีประชาพิจารณ์ ทั้งนี้การประชาพิจารณ์ควรมีความเป็นกลางและมีเหตุผล มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ มีความโปร่งใส

ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทุนทางสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยพบว่า

1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ ซึ่งอาจเกิดจากเงื่อนไขการทำงานของภาครัฐที่มีข้อจำกัดหรืออาจเกิดจากความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ภาครัฐต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ภาครัฐอาจเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่การเข้าร่วมของประชาชนมิได้เกิดจากความต้องการของประชาเอง หากแต่เกิดจากรัฐเป็นผู้ริเริ่ม วางแผน และตัดสินใจในกิจกรรมนั้นๆ แล้วดึงเอาภาคประชาชนมาร่วมรับรู้และร่วมรับมอบหมายให้ดำเนินการ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ จะพบเห็นได้ในกิจกรรมต่างๆในอดีต ซึ่งทำให้การดำเนินงานไม่เกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร และไม่เกิดความยั่งยืน โดยมากจะพบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะดังกล่าวจะล้มเลิกไป เมื่อรัฐยุติโครงการ

2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง โดยที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจและเข้าร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่คิดค้นหากิจกรรมที่จะทำร่วมกัน ตัดสินใจทำกิจกรรมนั้นๆ และปฏิบัติตามกิจกรรมนั้นๆ โดยเล็งเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์จากการดำเนินการ จนกระทั่งเกิดความรู้สึกว่ากิจกรรมนั้นๆเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวันเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ การมีส่วนร่วมในระดับนี้นับว่ามีคุณค่ามากเพราะทำให้กิจกรรมนั้นๆ มีความยั่งยืน

การสร้างการมีส่วนร่วมจำเป็นความสอดคล้องกับปัญหาความต้องการ และกลมกลืนต่อการวิถีชีวิตในท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้สึกหวงแหนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น นำไปสู่การกำหนดกฎระเบียบ กติการ่วมกันในการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ สถาบันทาง

สังคมควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า การมีกระบวนการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนำประเด็นผลกระทบของกระบวนการผลิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขสำคัญทางการค้า ทำให้การรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหน้าที่ของธุรกิจเอกชนที่ต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่วนสถาบันชุมชนและสถาบัน ศาสนาก็มีบทบาทเช่นกันในการดูแลและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนหลายแห่งปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ขณะที่วัดจำนวนมากมีแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติ เช่น การปลูกป่าในพื้นที่ของวัดและใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรม

3.5.2 การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

กรอบการพัฒนาทุนนิยมที่เน้นการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งหากสังคมขาดทุนทางสังคมจะนำไปสู่การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว เนื่องจากทุกคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นสินค้า การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงสามารถทำได้ 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับรัฐบาล ซึ่งเป็นตัวแทนปวงชน เป็นผู้วางแผนและกำกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแทนประชาชน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลมักมิได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนปวงชนอย่างแท้จริง แต่ถูกกลุ่มผลประโยชน์ความคุมหรือแทรกแซง และนำไปสู่การจัดสรรทรัพยกรธรรมชาติเพื่อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งส่งผลกระทบความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีชีวิตผูกผันกับธรรมชาติ จนหลายคนต้องกลายเป็นคนจน และถูกผลักดันออกจากพื้นที่

2) ระดับท้องถิ่น คือให้คนในท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลการใช้ประโยชน์ ซึ่งแน่นอนว่าเนื่องจากไม่มีใครควรเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว การจัดการจึงต้องทำโดยกลุ่มบุคคลหรือแนวร่วมในท้องถิ่นนั้นๆ การจะบริหารจัดการได้ดีเพียงใดก็ขึ้นกับว่ากลุ่มหรือแนวร่วมในท้องถิ่นนั้นๆ มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งหรือไม่ เพราะหากไม่เข้มแข็งก็ไม่สามารถจัดการได้ดี และจะประสบปัญหาว่ามีการเอื้อประโยชน์ให้กับเฉพาะกลุ่ม

ทุนทางสังคมอันเข้มแข็งที่ช่วยให้ท้องถิ่นจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ดี มีความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า จึงเกิดการรวมตัวกันที่จะร่วมคิด ร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนให้อยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหาร แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งรักษาระบบนิเวศน์ให้สมดุล นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยทุนทางเศรษฐกิจ เพราะทำให้ทรัพยากรถูกใช้เพื่อประโยชน์ของคนในท้องถิ่น

3.5.3 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นเอง ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ หรือในระดับโลก รากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เริ่มมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีขนาดเล็ก ดังนั้น หากการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นสามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบในระดับภูมิภาคหรือในระดับโลกบางปัญหาอาจลดความรุนแรงลง ดังนั้น การมุ่งส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาในแต่ละท้องที่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ส่วนข้อด้อยของการนำภูมิปัญญามาใช้นั้น อาจจะเกิดขึ้นได้ในกรณีที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือหน่วยงานในวงกว้างหรือแต่ละชุมชนอาจจะมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเองที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม อาจจำเป็นต้องเชื่อมกับกฎหมายเพื่อให้เกิดบังคับใช้และมีความสอดคล้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ซึ่งถ้าชุมชนใดมีทุนทางสังคมสูงก็จะเอื้อให้สามารถใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่มาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองได้ เกิดการจัดการสิ่งแวเล้อมที่ดี ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้

โดยภาพรวมพบว่า ทุนทางสังคมสามารถเชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์ต่อกัน โดยการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานที่มีความรู้ มีคุณธรรม การใช้คุณค่าและเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้าและบริการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสู่ตลาดโลก และช่วยเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า และการบริการ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรในระยะยาว การรวมกลุ่มโดยอาศัยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า รวมทั้งสถาบันทางสังคมต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนควรมีส่วนร่วมในการช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และที่สำคัญทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยคุณค่าที่ดี การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่บรรเทาหรือขจัดปัญหา/ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งสังคมไทยจะสามารถพัฒนาให้เข้มแข็งได้ด้วยพลังของทุนทางสังคม

การนำทุนทางสังคมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศนั้น จะพบว่า ทุนทางสังคมสามารถนำไปประยุกต์ใช้โดยการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมกัน โดยเฉพาะการร่วมดำเนินการในกิจกรรมที่ถูกต้องดีงามเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหา เช่น การร่วมกันจัดการความรู้ การจัดสรร

ทรัพยากรที่เป็นธรรม การช่วยเหลือดูแลในสังคม การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 และการศึกษาเพิ่มเติมในบทที่ 3 ทำให้สามารถจำแนกการพัฒนาประเทศได้ 2 ระดับ ดังนี้

การพัฒนาระดับจุลภาค จะเน้นมิติของชุมชนเป็นสำคัญ เนื่องจากทิศทางการพัฒนาในปัจจุบันที่เน้นให้ชุมชนมีการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก มีภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมในการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกๆฝ่ายในการร่วมดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการดำเนินการร่วมจะเกิดขึ้นได้นั้น ทุกคนในชุมชนต้องมีความไว้วางใจกัน และความไว้วางใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในชุมชน/ผู้นำมีความน่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีการร่วมกลุ่มเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีสถาบันทางสังคมที่ดีงาม

การพัฒนาระดับมหภาค โดยเฉพาะในระดับนโยบายจำเป็นต้องส่งเสริมการใช้ทุนต่างๆ โดยเฉพาะทุนสำคัญ 4 ทุน ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน และทุนทางกายภาพ อย่างสมดุล กล่าวคือ มีการส่งเสริมทุนทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงคน/เครือข่าย/องค์กร มีการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่ง 2 ทุนนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ รวมทั้ง ภาครัฐควรสนับสนุนทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างศักยภาพในการแข่งขัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปกรอบการพัฒนาประเทศได้ดังนี้

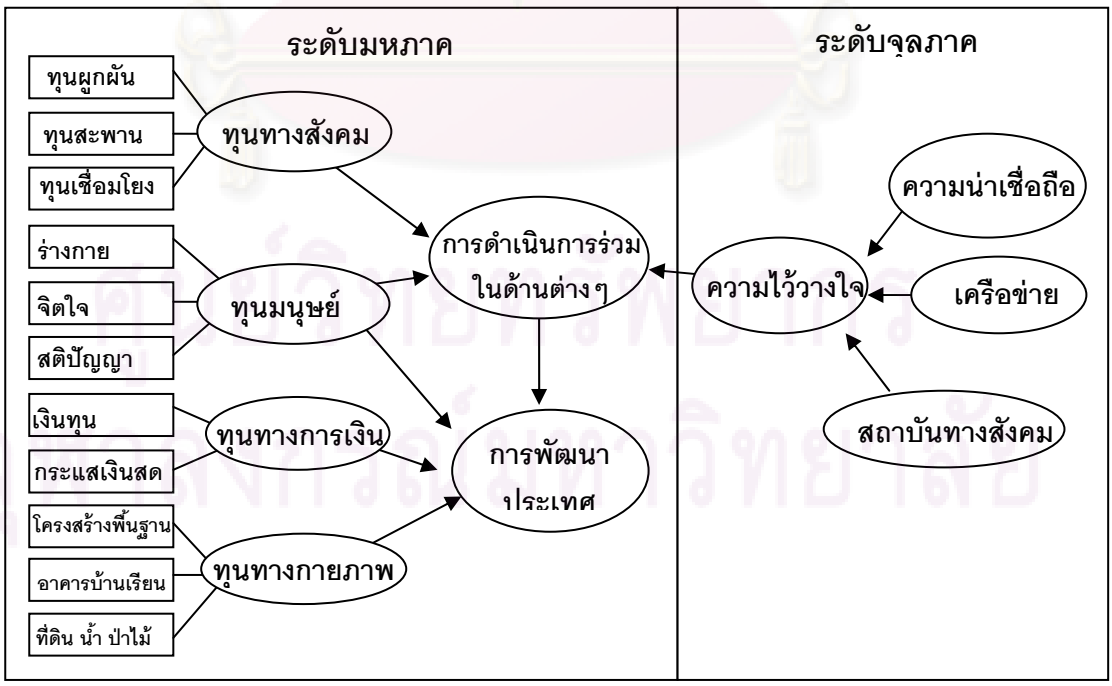

ภาพที่ 3.1 บทบาทของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาประเทศ

บทที่ 4
การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม

การพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องอาศัยทุนต่างๆ ได้แก่ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม จากการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การจัดการความรู้และนวัตกรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผลเอื้อให้เกิดการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนของแนวคิดทุนทางสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ผ่านแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (Lisrel Program Version 8.72) และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

4.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์นี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยใช้กรอบแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 และเพื่อให้การนำเสนอผลการวิเคราะห์มีความสะดวกและง่ายต่อการเข้าใจ จึงได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติและตัวแปรต่างๆ ในการนำเสนอดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติ

Mean	หมายถึง	ค่าเฉลี่ย
S.D.	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
Max	หมายถึง	คะแนนสูงสุด
Min	หมายถึง	คะแนนต่ำสุด
Chi-Square	หมายถึง	ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค-สแควร์
df	หมายถึง	ขั้นแห่งความเป็นอิสระ
t-Value	หมายถึง	ค่าสถิติที่ที่ใช้ทดสอบระดับนัยสำคัญทางสถิติ
RMR	หมายถึง	ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ
GFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน
AGFI	หมายถึง	ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว
RMSEA	หมายถึง	ดัชนีค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า
SE	หมายถึง	ค่ารบกวนมาตรฐาน

DE หมายถึง อิทธิพลทางตรง

IE หมายถึง อิทธิพลทางอ้อม

TE หมายถึง อิทธิพลรวม

4.1.1 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

กรอบการวิเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจมีปัจจัยทุนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน และทุนทางกายภาพ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จำเป็นต้องอาศัยการจัดการความรู้ โดยทุกคนเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำความรู้ที่มีมาแลกเปลี่ยนกัน อันจะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่สามารถใช้ในการสร้างรายได้ให้กับตนเอง พัฒนาปรับปรุงองค์กรทั้งในด้านการผลิตและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น สามารถที่จะแข่งขันในตลาดได้ ซึ่งการจัดการความรู้นั้นต้องอาศัยทุนทางสังคม จากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเครือข่ายสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ความไว้วางใจ และการทำงานแบบมีความร่วมมือร่วมใจต่อกัน ทำให้เกิดพลังร่วมในการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่หลากหลาย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาความรู้/ปัญญาขององค์กร จนทำให้เกิดการสร้างและปรับปรุงนวัตกรรม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจได้ดังนี้ ดังภาพที่ 4.1

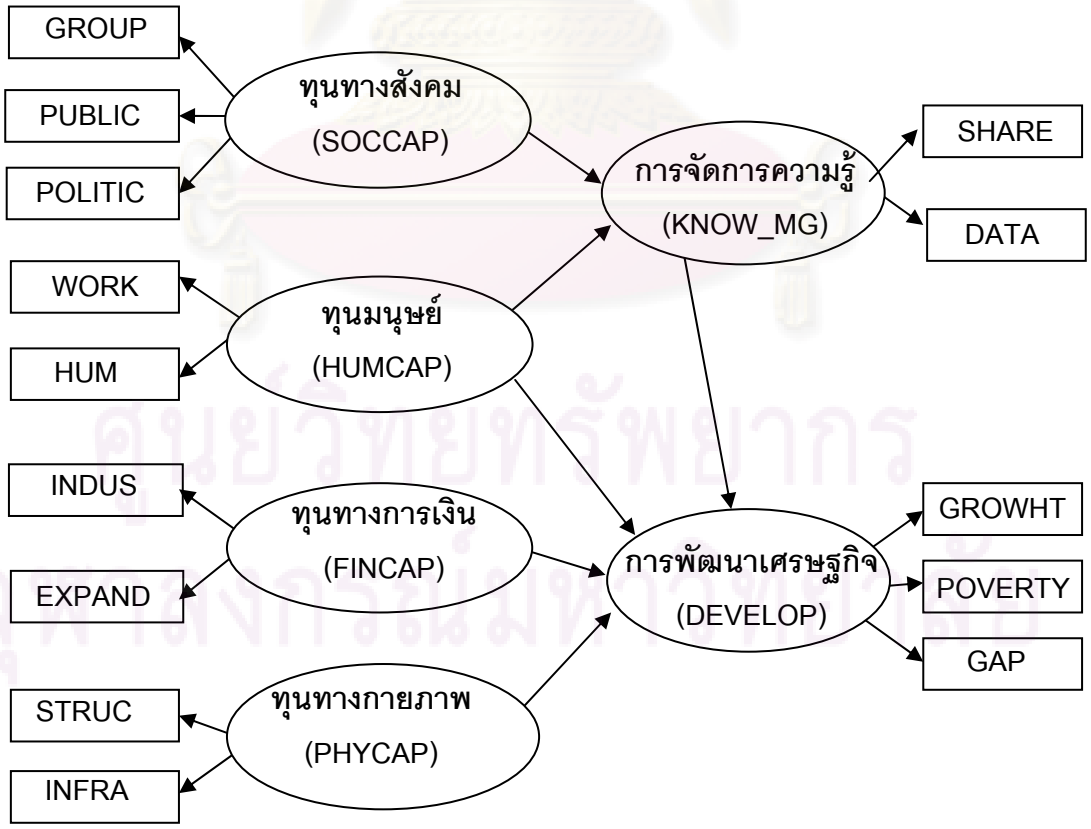

ภาพที่ 4.1 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากภาพที่ 4.1 จะเห็นว่า ทุนมนุษย์ (HUMCAP) ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน ได้ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาจึงจำเป็นต้องใช้คนที่เป็นทุนมนุษย์มาร่วมกันแก้ไขปัญหา เนื่องจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะทำให้นวัตกรรมใหม่ๆในการผลิตสินค้า บริการ หรือการบริหารจัดการ ทั้งนี้ ได้กำหนดตัวแปรที่สะท้อนถึง ทุนมนุษย์ ได้แก่ ตัวแปรสัดส่วนผู้มีงานทำที่จบสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น (WORK) สะท้อนถึงบุคคลที่มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพ สร้างรายได้ ตัวแปรสัดส่วนของคนอายุ 15-60 ปีเต็ม อ่านเขียนไทยได้ (HUM) สะท้อนถึง บุคคลที่มีความรู้เบื้องต้น สามารถสื่อสาร อ่านและเขียนหนังสือได้ ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้และทักษะได้ หากได้รับการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

ทุนทางสังคม (SOCCAP) จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนม การมีความไว้วางใจ ค่านิยม และบรรทัดฐานร่วมกันเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเต็มที่ และในวงกว้างเป็นการนำความรู้ทั้งที่อยู่ในตัวบุคคลออกมานำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเกิดเป็นความรู้ในกลุ่ม/องค์กร/ชุมชน นอกจากนี้ทุนทางสังคมเอื้อให้การรวบรวมข้อมูล/ความรู้/ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในบุคคล/กลุ่ม/องค์กร สามารถทำได้ง่ายขึ้น และสามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยตัวแปรแทนทุนทางสังคมนั้นได้จาก ตัวแปรสัดส่วนครัวเรือนที่มีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล (GROUP) สะท้อนถึง การเข้าร่วมทำกิจกรรมภายในกลุ่ม/องค์กรในชุมชน เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม/ชุมชน การช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม ตัวแปรสัดส่วนคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน (PUBLIC) สะท้อนถึงความเสียสละของคนในชุมชน และการมีจิตอาสา และตัวแปรสัดส่วนคนอายุ 18 ปีขึ้นไปที่มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกในชุมชนของตน (POLITIC) สะท้อนการมีส่วนร่วมในสังคมของประชาชนซึ่งสำนึกในหน้าที่ของตนตามระบอบวิถีประชาธิปไตย

ทุนทางการเงิน (FINCAP) เป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาเนื่องจากมีความสะดวกและรวดเร็วในการแลกเปลี่ยน สินค้าและบริการ ดังนั้น ทุนทางการเงินในการวิเคราะห์นี้ ประกอบด้วย ตัวแปรเงินทุนจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรม (INDUS) ซึ่งสะท้อนถึงระดับการลงทุนของภาคเอกชนในแต่ละจังหวัดที่ก่อให้เกิดการผลิตสินค้าและการจ้างงาน และตัวแปรงบประมาณรายจ่ายภาครัฐ (EXPAND) สะท้อนถึงการลงทุนของภาครัฐที่ใช้จ่ายทั้งในด้านการบริหารจัดการในพื้นที่ต่างๆ

ทุนทางกายภาพ (PHYCAP) ปรากฏอยู่ในรูปของสินทรัพย์ทั้งที่สิ่งก่อก้าง โครงสร้างพื้นฐานซึ่งเอื้อต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สะดวก รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ปัจจัยทุนทางกายภาพประกอบด้วย ตัวแปรอัตราการขยายตัวของพื้นที่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (STRUC) สะท้อนถึง สิ่งก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน โรงงานที่เกิดขึ้นให้ในพื้นที่เป็นการสร้าง

งานและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และตัวแปรอัตราการขยายตัวของพื้นที่สิ่งก่อสร้างที่ไม่ใช่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (INFRA) สะท้อนถึงสิ่งก่อสร้างที่อำนวยความสะดวก รวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

การจัดการความรู้ (KNOW_MG) เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในยุคที่มีการแข่งขันสูง และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะต้องใช้ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ที่หลากหลายในการสร้างความแตกต่าง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ดังนั้น การเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้เกิดแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและความรู้ ทำให้สามารถนำไปพัฒนาปรับปรุงกลุ่ม/องค์กร/ชุมชนให้มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ลดต้นทุน สร้างรายได้ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงวัดมาจาก ตัวแปรสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น (SHARE) สะท้อนถึง การเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ที่เป็นประโยชน์ เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด และตัวแปรคนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (DATA) สะท้อนถึง การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนา ถ้ามีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP) มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาด้านต่างๆในสังคม ดังนั้น ตัวแปรที่สังเกตได้ที่ใช้วัดการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงประกอบด้วย ตัวแปรอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (GROWHT) ซึ่งสะท้อนถึงการขยายตัวของกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการซึ่งเป็นตัวชี้วัดภาวะของเศรษฐกิจ ส่วนตัวแปรสัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย (POVERTY) สะท้อนถึงระดับฐานะของประชาชน และตัวแปรความเหลื่อมล้ำของรายได้ครัวเรือน(GAP) สะท้อนถึงช่องว่างของรายได้ของประชาชนระหว่าง ซึ่งเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาคือการลดช่องว่างระหว่างเมืองและชนบท ทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแบบจำลองที่ประกอบด้วยตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้แทนข้อมูลตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรที่สังเกตได้
ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	สัดส่วนผู้มีงานทำที่จบสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น (WORK) สัดส่วนของคนอายุ 15-60 ปีเต็ม อ่านเขียนไทยได้ (HUM)
ทุนทางสังคม (SOCCAP)	สัดส่วนครัวเรือนที่มีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล (GROUP) สัดส่วนคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน (PUBLIC) สัดส่วนคนอายุ 18 ปีขึ้นไปที่มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกในชุมชนของตน (POLITIC)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรที่สังเกตได้
ทุนทางการเงิน (FINCAP)	เงินทุนจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรม (INDUS) งบประมาณรายจ่ายภาครัฐ (EXPAND)
ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)	อัตราการขยายตัวของพื้นที่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (STRUC) อัตราการขยายตัวของพื้นที่สิ่งก่อสร้างที่ไม่ใช่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (INFRA)
การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	สัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น (SHARE) สัดส่วนคนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (DATA)
การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP)	อัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (GROWHT) สัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย (POVERTY) ความเหลื่อมล้ำของรายได้ครัวเรือน (GAP)

1) ลักษณะของข้อมูลในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลรายจังหวัดในปี 2550 ได้มาจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศสถิติ) สำนักงบประมาณ และกระทรวงมหาดไทย (ฐานข้อมูล จปฐ.) ซึ่งลักษณะข้อมูลเบื้องต้นของตัวแปรที่ในการวิเคราะห์ ส่วนใหญ่มีค่าอยู่ในช่วง 0 - 1 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 0.24 – 0.99 และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.55 – 9.20 ดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตัวแปรที่สังเกตได้	Mean	S.D.	Min	Max
WORK	0.24	0.07	0.10	0.55
HUM	0.99	0.016	0.89	1.00
GROUP	0.94	0.05	0.72	1.00
PUBLIC	0.95	0.04	0.82	1.00
POLITIC	0.99	0.02	0.98	1.00
INDUS	0.06	0.14	0.00	0.94
EXPAND	0.25	0.19	0.06	0.95

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ตัวแปรที่สังเกตได้	Mean	S.D.	Min	Max
STRUC	0.29	1.18	-0.79	9.20
INFRA	0.03	0.12	-0.01	0.92
SHARE	0.97	0.04	0.79	1.00
DATA	0.99	0.02	0.92	1.00
GROWTH	0.47	0.38	-0.11	2.96
POVERTY	0.86	0.95	0.00	6.52
GAP	0.34	0.08	0.00	0.45

2) สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากตารางที่ 4.3 แสดงสมมติฐานว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP) จำเป็นต้องอาศัยทุนต่างๆ ดังนี้ ทุนทางสังคม (SOCCAP) เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมสูงจะเอื้อให้เกิดการจัดการความรู้ (KNOW_MG) ที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผูกพันกันจะทำให้เกิดการรวบรวมและแลกเปลี่ยนข้อมูล/ข่าวสาร/ความรู้ได้ง่ายขึ้น การส่งผ่านและกระจายความรู้ระหว่างบุคคล/กลุ่ม/องค์กรมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเอื้อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เช่น การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ เพิ่มช่องทางการกระจายสินค้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ต้องอาศัยปัจจัยทุนมนุษย์ (HUMCAP) ซึ่งคนหรือบุคลากรถือเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเนื่องจากเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ทุนมนุษย์สูง แสดงว่ามีจำนวนบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาก ซึ่งทุนมนุษย์ที่เพิ่มขึ้น หากผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะเอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เพิ่มประสิทธิภาพกลุ่ม/องค์กร ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจดีขึ้น ส่วนทางด้านทุนทางการเงิน (FINCAP) และทุนทางกายภาพ (PHYCAP) มีสมมติฐานว่า ถ้ามีการลงทุนทางด้านทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพสูงจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น กล่าวคือ พื้นที่ที่มีการลงทุนทางกายภาพสูง มีก่อการสร้างอาคารโรงเรือน โครงสร้างพื้นฐานทำให้เอื้อต่อการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เศรษฐกิจการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ส่วนพื้นที่ใดที่มีการลงทุนทางการเงินสูง แสดงว่าถึงการจัดสรรงบประมาณลงในพื้นที่เพื่อการพัฒนา ทำให้เกิดการจ้างงาน การจัดจ้าง จัดซื้อ ส่งผลประชาชนมีรายได้ที่สูงขึ้น ความยากจนลดต่ำลง

ตารางที่ 4.3 สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตัวแปรแฝง	การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	การพัฒนาเศรษฐกิจ (DELVELOP)
ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	(+)	(+)
ทุนทางสังคม (SOCCAP)	(+)	(+)
ทุนทางการเงิน (FINCAP)		(+)
ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)		(+)
การจัดการความรู้ (KNOW_MG)		(+)

หมายเหตุ : (+) ความสัมพันธ์ในทางบวก

4.1.2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์แบบจำลองทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ วิเคราะห์โดยวิธี Maximum Likelihood ซึ่งจากการประเมินความพอเหมาะพอดีของแบบจำลองสมการโครงสร้าง(Model Fit) โดยพิจารณาจากมาตรวัดหรือตัวชี้วัดต่างๆ ได้แก่ ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-Square) เท่ากับ 94.89 ขั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 66 ดัชนีค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ 0.077 ซึ่งมากกว่า 0.05 ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (RMR) เท่ากับ 0.19 ซึ่งอยู่ในช่วง ±2.58 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GIF) เท่ากับ 0.85 และดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGIF) เท่ากับ 0.75 ดังนั้นทำให้สรุปได้ว่า ข้อมูลตัวแปรที่สังเกตได้สามารถเข้ากับแบบจำลองได้เล็กน้อย

1) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่สังเกตได้กับตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากภาพที่ 4.2 ตัวแปรที่สังเกตได้ที่เป็นองค์ประกอบหรือมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนทางสังคมในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ได้แก่ ตัวแปรสัดส่วนครัวเรือนที่มีคนเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล (GROUP) และตัวแปรสัดส่วนคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน (PUBLIC) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 1.21 และ 1.58 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนที่เพิ่มขึ้น แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในชุมชน มีค่านิยม และบรรทัดฐานร่วมกันทำให้เข้ามารวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน และการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านที่เพิ่มขึ้นแสดงถึง ค่านิยม บรรทัดฐานของคนในชุมชนที่มีความเสียสละ และการมีจิตอาสา ในทางตรงกันข้าม ตัวแปรสัดส่วนคนอายุ 18 ปีขึ้นไปที่มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกในชุมชนของตน (POLITIC) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนทางสังคมในทิศทางลบ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 มีค่า

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -0.04 หมายความว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มขึ้น กับเป็นปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคมลดลง ทั้งนี้ให้ข้อสังเกตว่าอาจเป็นเพราะความขัดแย้งทางด้านความคิดและทัศนคติทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง

ตัวแปรที่สังเกตได้ที่เป็นองค์ประกอบหรือมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดเป็นปัจจัยทุนมนุษย์ ได้แก่ ตัวแปรสัดส่วนผู้มีงานทำที่จบสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น (WORK) และตัวแปรสัดส่วนของคนอายุ 15-60 ปีเต็ม และอ่านเขียนไทยได้ (HUM) ซึ่งจากผลการวิเคราะห์พบว่าทั้ง 2 ตัวแปรมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับทุนมนุษย์ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 แต่ละตัวแปรมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.66 และ 0.20 ตามลำดับ หมายความว่า การกำหนดลักษณะของทุนมนุษย์จาการศึกษานี้วัดจากบุคคลที่ได้รับการศึกษา มีความรู้ ความสามารถในอ่านออกเขียนได้ เป็นต้น

ตัวแปรงบประมาณรายจ่ายภาครัฐ (EXPAND) และตัวแปรเงินทุนจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรม (INDUS) เป็นตัวแปรที่สังเกตได้ที่มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกในการกำหนดทุนทางการเงิน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งแต่ละตัวแปรมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.91 และ 0.08 ตามลำดับ หมายความว่า การลงทุนในภาคอุตสากรรมและการลงทุนจากภาครัฐเป็นตัวแปรที่กำหนดให้เกิดทุนทางการเงินในทิศทางบวก

ตัวแปรอัตราการขยายตัวของพื้นที่สิ่งก่อสร้างที่ไม่ใช่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (INFRA) เป็นตัวแปรที่สังเกตได้ที่มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางลบในการกำหนดตัวทุนทางกายภาพ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -0.16 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า การขยายตัวโครงสร้างพื้นฐาน เป็นตัวกำหนดทุนทางกายภาพในทิศทางลบ ทั้งนี้ให้อาจเป็นเพราะการชะลอตัวของการลงทุนในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานใหม่ๆ ส่วนอัตราการขยายตัวของพื้นที่อาคารโรงเรือนที่ได้รับอนุญาตก่อสร้างใหม่ (STRUC) มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางลบในการกำหนดตัวทุนทางกายภาพ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -0.42 ซึ่งหมายความว่า การสร้างอาคารโรงเรือนที่ขยายตัวมากขึ้นไม่ได้เป็นตัวกำหนดทุนทางกายภาพอย่างชัดเจน

ตัวแปรที่สังเกตได้ที่เป็นองค์ประกอบหรือมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการจัดการความรู้ (KNOW_MG) ในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 คือ ตัวแปรคนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (DATA) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 1.02 ซึ่งหมายความว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้ ส่วนตัวแปรสัดส่วนครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น (SHARE) เป็นตัวแปรอ้างอิงที่มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการ

จัดการความรู้ (KNOW_MG) ในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.46 ซึ่งแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดการถ่ายโอนความรู้จากตัวบุคคลหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ซึ่งถ้าจำนวนคนที่เข้าร่วมในการเข้าร่วมเรียนรู้มากก็จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและกระจายความรู้ไปในวงที่กว้างขึ้น

ตัวแปรที่สังเกตได้ที่เป็นองค์ประกอบหรือมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ ตัวแปรอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (GROWHT) ตัวแปรสัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย (POVERTY) และตัวแปรความเหลื่อมล้ำของรายได้ครัวเรือน (GAP) ซึ่งตัวแปรสัดส่วนคนจนด้านรายจ่าย (POVERTY) และตัวแปรความเหลื่อมล้ำของรายได้ครัวเรือน (GAP) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการพัฒนาเศรษฐกิจในทิศทางลบ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -0.69 และ –0.43 ตามลำดับ หมายความว่าการลดลงของจำนวนคนจน และการลดช่องว่างระหว่างคนในชุมชนแสดงถึงผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ส่วนตัวแปรอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (GROWHT) เป็นตัวแปรอ้างอิงที่กำหนดการพัฒนาเศรษฐกิจในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.05 ซึ่งหมายถึง การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นแสดงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

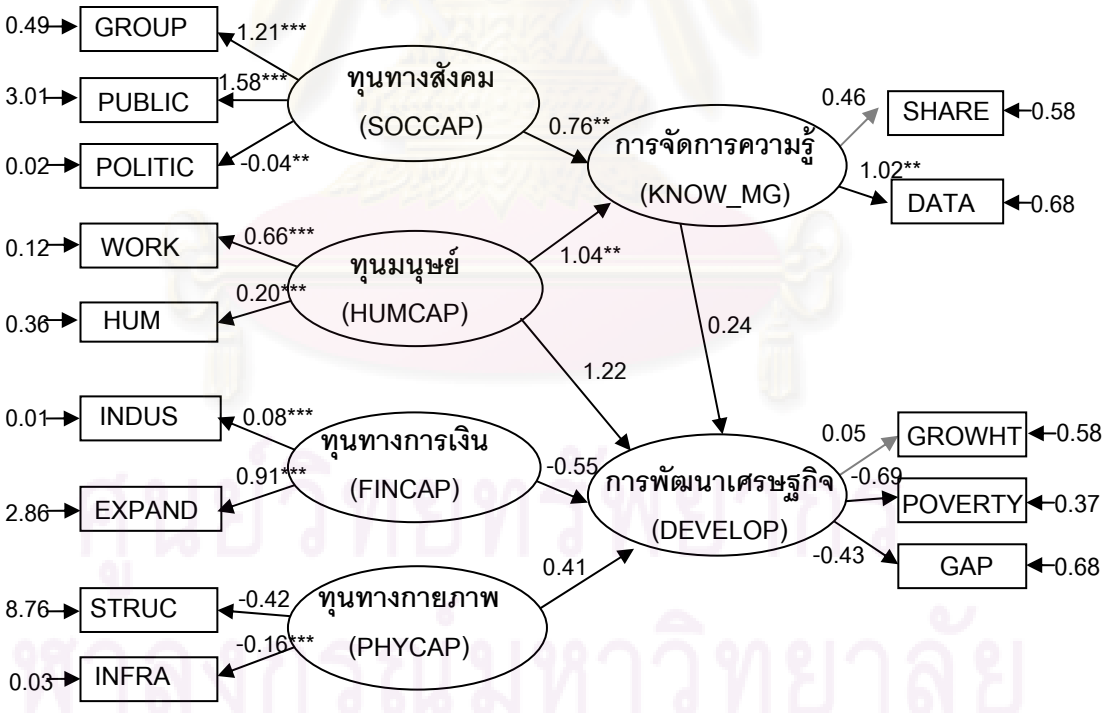

Chi-square=94.89, df=66, RMSEA=0.077, RMR=0.19, GFI=0.85, AGFI=0.75

ภาพที่ 4.2 **ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยวิธี** Maximum Likelihood

2) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ยังไม่พบความสัมพันธ์ของทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP) อย่างชัดเจน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยอยู่ในภาวะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจชะลอตัว มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีไม่มาก การลงทุนของภาครัฐและภาคเอกชนที่ไม่สูงมากนักและ/หรือมีการกระจุกตัวของทุนต่างๆ โดยเฉพาะทุนมนุษย์ ทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพในเขตเมืองใหญ่ๆที่มีการผลิตในภาคอุตสาหกรรมสูง ซึ่งส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความยากจน และความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม พบว่า ทุนทางสังคม (SOCCAP) และทุนมนุษย์ (HUMCAP) มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับการจัดการความรู้ (KNOW_MG) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.76 และ 1.04 ตามลำดับ หมายความว่า การจัดการความรู้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพสูงขึ้นได้ ถ้ามีทุนมนุษย์และทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น กล่าวคือ การจัดการความรู้จะทำให้คนสามารถนำเอาความรู้ที่มีอยู่ภายในและภายนอกกลุ่ม/องค์คร/ชุมชน ซึ่งการจัดการความรู้จะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นได้ ถ้ามีทุนมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาร่วมกันเรียนรู้มากขึ้น ส่งผลให้การเรียนรู้ร่วมกันมีการแลกเปลี่ยนความรู้ที่หลากหลาย อีกทั้ง ทุนทางสังคมจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในกลุ่ม/ชุมชน การมีจิตอาสา การมีกลุ่มเครือข่ายที่กว้างขวาง ได้เอื้อให้เกิดการเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น การแพร่กระจายความรู้ไปได้รวดเร็วขึ้น และถ้ามีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องก็จะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เป็นนวัตกรรมได้ อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่พบความสัมพันธ์ที่ชัดเจนในการพัฒนาเศรษฐกิจ อาจเป็นเพราะว่าการจัดการความรู้ยังไม่ได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ หรือความรู้ที่เกิดขึ้นยังไม่ได้นำไปใช้ในวงที่กว้าง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าข้อสังเกตว่า ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนทางกายภาพนั้น มีแนวโน้มความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งถ้ามีการพัฒนาไปเรื่อยๆน่าจะส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว

ตารางที่ 4.4 **ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยวิธี** Maximum Likelihood

ตัวแปรแฝง		**การจัดการความรู้** (KNOW_MG)			**การพัฒนาเศรษฐกิจ** (DEVELOP)		
		DE	IE	TE	DE	IE	TE
ทุนทางสังคม (SOCCAP)	**ส.ป.ส.**	1.04**	-	1.04**	-	0.25	0.25
	SE	(0.43)	-	(0.43)	-	(0.30)	(0.30)
	t	2.40	-	2.40	-	0.82	0.82

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ตัวแปรแฝง		การจัดการความรู้ (KNOW_MG)			การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP)		
		DE	IE	TE	DE	IE	TE
ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	**ส.ป.ส.**	0.76**	-	0.76**	1.22	0.18	1.40
	SE	(0.34)	-	(0.34)	(1.34)	(0.22)	(1.51)
	t	2.23	-	2.23	0.91	0.82	0.93
ทุนทางการเงิน (FINCAP)	**ส.ป.ส.**	-	-	-	-0.55	-	-0.55
	SE	-	-	-	(0.94)	-	(0.94)
	t	-	-	-	-0.58	-	-0.58
ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)	**ส.ป.ส.**	-	-	-	0.41	-	0.41
	SE	-	-	-	(0.44)	-	(0.44)
	t	-	-	-	0.92	-	0.92
การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	**ส.ป.ส.**	-	-	-	0.24	-	0.24
	SE	-	-	-	(0.29)	-	(0.29)
	t	-	-	-	0.83	-	0.83

หมายเหตุ : DE = อิทธิพลทางตรง IE = อิทธิพลทางอ้อม TE = อิทธิพลรวม

*** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีทั้งบวกและลบ โดยคู่ของตัวแปรแฝงที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ทุนมนุษย์ (HUMCAP) กับการพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP) มีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.91 รองลงมาคือ ทุนมนุษย์ (HUMCAP) กับทุนทางการเงิน (FINCAP) มีค่าเท่ากับ 0.82 และ ทุนทางสังคม (SOCCAP) กับการจัดการความรู้ (KNOW_MG) มีค่าเท่ากับ 0.64 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.5 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตัวแปรแฝง	ทุนทางสังคม (SOCCAP)	ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	ทุนทางการเงิน (FINCAP)	ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)	การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP)
ทุนทางสังคม (SOCCAP)	1.00					
ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	-0.53	1.00				
ทุนทางการเงิน (FINCAP)	-0.38	0.82	1.00			
ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)	-0.11	0.21	0.27	1.00		

ตารางที่ 4.5 **(ต่อ)**

ตัวแปรแฝง	ทุนทางสังคม (SOCCAP)	ทุนมนุษย์ (HUMCAP)	ทุนทางการเงิน (FINCAP)	ทุนทางกายภาพ (PHYCAP)	การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP)
การจัดการความรู้ (KNOW_MG)	0.64	0.21	0.23	0.04	1.00	
การพัฒนาเศรษฐกิจ (DEVELOP)	-0.33	0.91	0.63	0.52	0.38	1.00

4.2 การวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

สาเหตุที่ต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เนื่องจากนักวิชาการที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้กล่าวถึงทุนทางสังคมในฐานะที่ก่อให้เกิดการดำเนินการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะการจัดการกับปัญหาทรัพย์สินสาธารณะ เนื่องจากความร่วมมือที่เกิดขึ้นเกิดจากความสมัครใจในการเข้าร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จึงทำให้การดำเนินการร่วมที่เกิดขึ้นมีการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม

4.2.1 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

กรอบแนวคิดความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้แบ่งเป็น 2 กรอบแนวคิด ดังนี้

1) แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

จากภาพที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่า การเข้ามาดำเนินการร่วม (COLLEC) เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือ (TRUSTW) ของสมาชิกภายในกลุ่มที่เข้าร่วม ว่าสมาชิกความน่าเชื่อมากน้อยแค่ไหน ความซื่อสัตย์ของผู้นำกลุ่มเป็นอย่างไร ซึ่งมีผลการเข้าร่วมเป็นสมาชิกและร่วมดำเนินการอย่างสมัครใจ ส่วนทางด้านเครือข่าย (NETWORK) จะส่งผลให้เกิดการติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และช่วยเหลือกันในการสอดส่องดูแล บริหารจัดการ เป็นการสร้างพลังร่วมในการดำเนินการ และสถาบันทางสังคม (INSTI) เป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการเข้ามาร่วมกลุ่มทำกิจกรรม เนื่องจากสถาบันทางสังคม อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันภาครัฐ มีผลต่อการกำหนดกฎระเบียบ บรรทัดฐาน ค่านิยม และทัศนคติในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจะเกิดขึ้นได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพได้

กระบวนการของปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ ความน่าเชื่อถือ เครือข่าย และสถาบันทางสังคมจะนำไปสู่ความไว้วางใจ (TRUST) ซึ่งกันและกัน ซึ่งความไว้วางใจนี้จะส่งผลให้การดำเนินการร่วมในกิจกรรมต่างๆประสบผลสำเร็จ

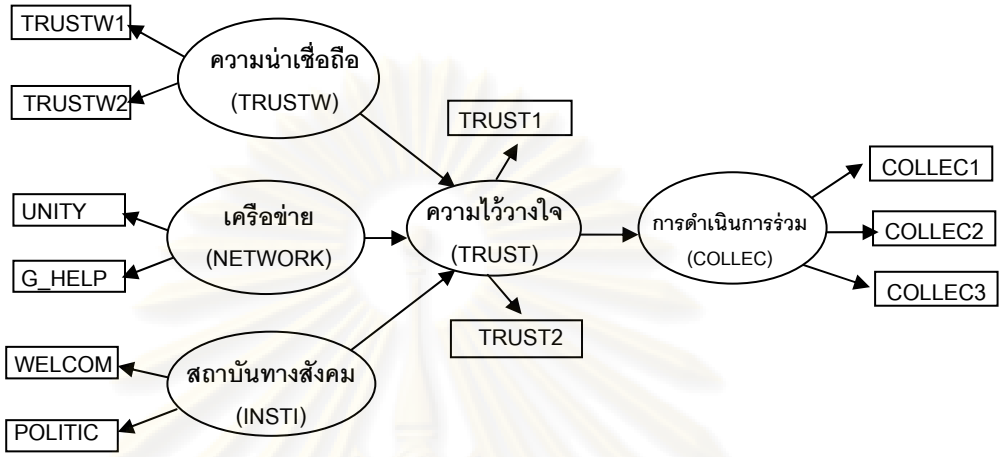

ภาพที่ 4.3 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูลในการวิเคราะห์ จากการใช้ข้อมูลดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในปี 2550 ซึ่งข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามพบว่า แต่ละดัชนีที่ใช้วัดทุนทางสังคมประกอบด้วยหลายตัวแปร ดังนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องและครอบคลุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกดัชนีโดยคำนึงถึงความหมายของดัชนีเป็นหลักก่อน เมื่อเลือกดัชนีได้แล้ว พบว่า ในแต่ละดัชนีประกอบด้วยตัวแปรหลายตัวจึงทำการคัดเลือกตัวแปรแทนในแต่ละดัชนี โดยการวิเคราะห์ Factor Analysis วิธี Principal Component Analysis (PCA) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมให้ในทางสถิติ ซึ่งขั้นตอนการคัดเลือกตัวแปรในแต่ละดัชนีแสดงในภาคผนวก ข

การคัดเลือกตัวแปรแทนในแต่ละดัชนี ทำให้ได้ตัวแปรที่เป็นตัวแปรแทนความน่าเชื่อถือ (TRUSTW) ได้แก่ ระดับความซื่อสัตย์ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน (TRUSTW1) และระดับความซื่อสัตย์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (TRUSTW2) ซึ่งแสดงถึงระดับความซื่อสัตย์ของผู้นำในชุมชนและในระดับจังหวัด ซึ่งมีผลต่อความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของคนในชุมชน ส่วนตัวแปรที่กำหนดลักษณะเครือข่าย (NETWORK) ได้แก่ ระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต (G_HELP) แสดงถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งแสดงถึงความเข้มแข็งของกลุ่ม และระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY) แสดงถึง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเครือข่ายที่มีความแตกต่างกัน ส่วนตัวแปรที่กำหนดสถาบันทางสังคม (INSTI) ได้แก่ ระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของ

ชุมชน (POLITIC) แสดงถึง บทบาทของสถาบันทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการแก้ไขปัญหาส่วนร่วม และระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน (WELCOM) แสดงถือ ค่านิยมที่แฝงอยู่ในชุมชน ความเอื้อเฟื้อ ความเป็นมิตรซึ่งเอื้อต่อการเข้าร่วมกลุ่มกัน ส่วนตัวแปรที่กำหนดความไว้วางใจ (TRUST) ได้แก่ ระดับความไว้วางใจบุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน (TRUST1) และระดับความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน (TRUST2) ทั้ง 2 ตัวแปรของความไว้วางใจ แสดงถึงระดับความไว้วางใจในชุมชนที่จะส่งผลต่อการดำเนินการร่วม และตัวแปรที่กำหนดการดำเนินการร่วม ได้แก่ ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) และระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3) ทั้ง 3 ตัวแปรของการดำเนินการร่วม แสดงถึงระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านต่างๆในชุมชน ดังแสดงในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 **สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ** Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้
ความน่าเชื่อถือ (TRUSTW)	ระดับความซื่อสัตย์ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน (TRUSTW1) ระดับความซื่อสัตย์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (TRUSTW2)
เครือข่าย (NETWORK)	ระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต (G_HELP) ระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY)
สถาบันทางสังคม (INSTI)	ระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน (POLITIC) ระดับความไม่ขัดแย้งทางสังคม (WELCOM)
ความไว้วางใจ (TRUST)	ระดับความไว้วางใจบุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน (TRUST1) ระดับความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน (TRUST2)
การดำเนินการร่วม (COLLEC)	ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3)

2) แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

จากภาพที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่า การดำเนินการร่วม (COLLEC) นั้นจำเป็นต้องอาศัยความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมทั้ง 3 ประเภท คือ ทุนผูกผันทางสังคม (BOND) ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE) และทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK) กล่าวคือ ทุนผูกผันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนม ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ และความเห็นอกเห็นใจกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การชักชวนคนที่ใกล้ชิดเข้ามาการทำกิจกรรมร่วมกัน หรือเข้าร่วมกลุ่มสมาชิกอื่นๆซึ่งก่อให้เกิดเป็นทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม ซึ่งทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเพื่อนร่วมงาน สมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร การประสานงานหรือทำงานร่วมกัน ส่งผลให้มีค่านิยมและทัศนคติร่วมกัน ซึ่งสามารถนำไปสู่การร่วมกันดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมได้ และทุนเชื่อมโยงทางสังคมการเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในวงกว้าง การร่วมกันภายใต้เจตนารมณ์หรือหลักการเดียวกัน ส่งผลให้การดำเนินการร่วมความเข้มแข็ง ทุนทางสังคมทั้ง 3 ประเภทส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วม (COLLEC) ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา นอกจากนี้

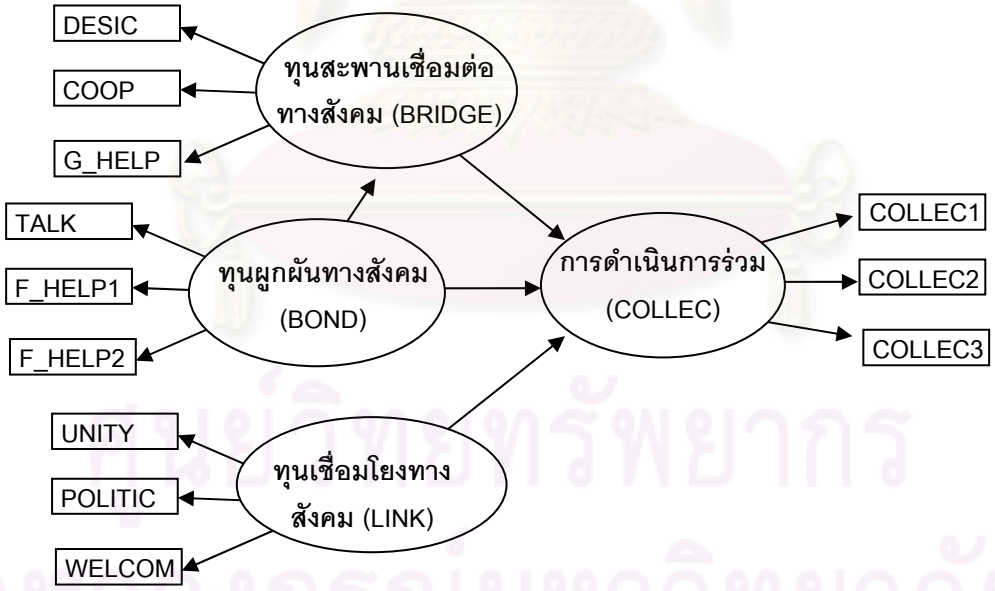

ภาพที่ 4.4 แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูลในการวิเคราะห์ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า จากการใช้ข้อมูลดัชนีชี้วัดทุนทางสังคม จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในปี 2550 ซึ่งข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามพบว่า แต่ละดัชนีที่ใช้วัดทุนทางสังคมประกอบด้วยหลายตัวแปร ดังนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องและครอบคลุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกดัชนีโดยคำนึงถึงความหมายของดัชนีเป็นหลักก่อน เมื่อเลือกดัชนีได้แล้ว พบว่า ในแต่ละดัชนีประกอบด้วยตัวแปรหลายตัวจึงทำการคัดเลือกตัวแปรแทนในแต่ละดัชนี โดยการวิเคราะห์ Factor Analysis วิธี Principal Component Analysis (PCA) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมให้ในทางสถิติ ซึ่งขั้นตอนการคัดเลือกตัวแปรในแต่ละดัชนีแสดงในภาคผนวก ข

การคัดเลือกตัวแปรแทนในแต่ละดัชนีที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ตัวแปรที่กำหนดทุนผูกผันทางสังคม (BOND) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้ที่ใกล้ชิดกัน ได้แก่ ระดับการสนทนากับกลุ่มเพื่อนที่สนิท (TALK) ระดับการให้ความช่วยเหลือเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน (F_HELP1) และระดับการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนในการดูแลครอบครัวของท่านเมื่อท่านไม่อยู่บ้าน (F_HELP2) ทั้ง 3 ตัวแปรของทุนผูกผันทางสังคม แสดงถึง ความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดในลักษณะของเพื่อนสนิทที่มีความไว้วางใจกัน และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ส่วนตัวแปรที่กำหนดทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในระดับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกัน ได้แก่ ระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต (G_HELP) แสดงถึง ความเสียสละภายในกลุ่มอันจะก่อให้การความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ระดับการประสานงานภายในกลุ่ม (COOP) แสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม จากการทำงานร่วมกัน และระดับความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (DECIS) แสดงถึง การความสัมพันธ์ที่ดีจากการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการได้รับการยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่ม ส่วนตัวแปรที่กำหนดทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK) ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ได้แก่ ระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน (POLITIC) แสดงถึง ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆในชุมชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY) แสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง และระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน (WELCOM) และตัวแปรที่กำหนดการดำเนินการร่วม ได้แก่ ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) และระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3) ทั้ง 3 ตัวแปรของการดำเนินการร่วม แสดงถึงระดับการเข้าร่วมทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ในชุมชน ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 สัญลักษณ์ที่ใช้แทนข้อมูลตัวแปรแฝงและตัวแปรที่สังเกตได้ในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้
ทุนผูกพันทางสังคม (BOND)	ระดับการสนทนากับกลุ่มเพื่อนที่สนิท (TALK) ระดับการให้ความช่วยเหลือเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน (F_HELP1) ระดับการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน (F_HELP2)
ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)	ระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต(G_HELP) ระดับการประสานงานภายนอกกลุ่ม (COOP) ระดับความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (DECIS)
ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)	ระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน (POLITIC) ระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY) ระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน (WELCOM)
การดำเนินการร่วม (COLLEC)	ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3)

3) ลักษณะของข้อมูลในการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

การวิเคราะห์นี้ใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในปี 2550 ซึ่งมีข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5,004 ตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม การจัดเตรียมข้อมูลเบื้องต้นพบว่า มีกลุ่มตัวอย่างจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งที่ตอบแบบสอบถามไม่ครบ และเพื่อการวิเคราะห์แบบจำลองมีความถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (ครัวเรือน) เฉพาะที่ตอบแบบสอบถามครบในทุกประเด็นที่จะทำการวิเคราะห์ ซึ่งคัดเลือกกลุ่ม

ตัวอย่างได้ 1,745 ตัวอย่าง โดยมีคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 50.7) อายุ 40-49 ปี (ร้อยละ 49.8) การศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 69.34) อาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 42.92) รายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท (ร้อยละ 70.37) สถานภาพสมรสและอยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 81.15) จำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน (ร้อยละ 40.51) เป็นหัวหน้าครอบครัว (ร้อยละ 59.77) และพักอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 82.52) แสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างระบุคุณลักษณะทั่วไปในที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

คุณลักษณะทั่วไป	ร้อยละ	จำนวน
เพศ		
ชาย	50.7	884
หญิง	49.3	861
รวม	100.00	1,745
อายุ		
18-19 ปี	0.17	3
20-29 ปี	3.50	61
30-39 ปี	16.39	286
40-49 ปี	28.42	496
50-59 ปี	28.08	490
60 ปีขึ้นไป	23.44	409
รวม	100.00	1,745
ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด		
ไม่ได้รับการศึกษา	3.04	53
ประถมศึกษา (ต้นและปลาย)	69.34	1,210
มัธยมศึกษาตอนต้น	10.20	178
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	11.58	202
ปวส. / อนุปริญญา	1.89	33
ปริญญาตรี	3.78	66
สูงกว่าปริญญาตรี	0.17	3
รวม	100.00	1,745

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	ร้อยละ	จำนวน
อาชีพปัจจุบัน		
เกษตรกร / ประมง	42.92	749
ข้าราชการ	4.13	72
รัฐวิสาหกิจ	0.17	3
เจ้าของธุรกิจส่วนตัว / ค้าขาย	21.03	367
ลูกจ้างประจำ / พนักงานบริษัทเอกชน	2.12	37
รับจ้าง	15.59	272
ไม่มีงานทำ	12.15	212
อื่นๆ	1.89	33
รวม	100.00	1,745
รายได้ส่วนตัวต่อเดือน		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	70.37	1,228
5,000-9,999 บาท	13.3	232
10,000-14,999 บาท	7.45	130
15,000-19,999 บาท	2.87	50
20,000-24,999 บาท	3.09	54
25,000 บาทขึ้นไป	2.92	51
รวม	100.00	1,745
สถานภาพสมรส		
โสด	4.24	74
สมรสและอยู่ด้วยกัน	81.15	1,416
สมรสแต่แยกกันอยู่ เพราะเหตุจำเป็น	1.60	28
แยกกันอยู่	1.60	28
ฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต	9.80	171
หย่าร้าง	1.60	28
รวม	100.00	1,745
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1-2 คน	10.89	190
3-4 คน	49.51	864

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	ร้อยละ	จำนวน
5-6 คน	30.54	533
7-8 คน	6.76	118
9-10 คน	1.43	25
มากกว่า 10 คนขึ้นไป	0.86	15
รวม	100.00	1,745
สถานภาพในครอบครัว		
หัวหน้าครอบครัว	59.77	1,043
คู่สมรสของหัวหน้าครอบครัว	33.75	589
ญาติพี่น้องทางคู่สมรสของหัวหน้าครอบครัว	4.64	81
บิดา มารดาของหัวหน้าครอบครัว	1.83	32
รวม	100.00	1,745
เขตที่พักอาศัย		
ในเขตเทศบาล	17.48	305
นอกเขตเทศบาล	82.52	1,440
รวม	100.00	1,745

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ลักษณะข้อมูลเบื้องต้นของตัวแปรที่ในในการวิเคราะห์ ส่วนใหญ่มีค่าอยู่ในช่วง 1 – 5 คะแนน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 1.32 – 3.77 คะแนน และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.46 – 1.44 คะแนน

ตารางที่ 4.9 ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรที่สังเกตได้ในการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

ตัวแปรที่สังเกตได้	Mean	S.D.	Min	Max
TRUST1	2.82	0.66	1.00	5.00
TRUST2	2.81	0.63	1.00	5.00
TRUSTW1	2.79	0.57	1.00	4.00
TRUSTW2	2.49	0.64	1.00	4.00
TALK	2.68	1.44	1.00	5.00
F_HELP1	2.19	1.19	1.00	5.00
F_HELP2	2.13	1.15	1.00	5.00

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ตัวแปรที่สังเกตได้	Mean	S.D.	Min	Max
G_HELP	2.68	0.87	1.00	5.00
COOP	3.65	0.69	1.00	5.00
DESIC	2.70	0.63	1.00	4.00
POLITIC	1.32	0.66	1.00	3.00
UNITY	3.77	0.61	1.00	5.00
WELCOM	1.77	0.46	1.00	3.00
COLLEC1	3.16	1.05	1.00	5.00
COLLEC2	3.43	1.01	1.00	5.00
COLLEC3	3.07	1.11	1.00	5.00

4) สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตาม

(1) สมมติฐานการศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

จากตารางที่ 4.10 สามารถอธิบายสมมติฐานความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) ได้ว่า การเข้าร่วมดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหามากขึ้น เกิดจากคนในกลุ่ม/ชุมชนมีความน่าเชื่อถือ และมีความซื่อสัตย์มากขึ้น ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจที่มีต่อผู้มีหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อการจัดการทรัพยากรในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเข้าร่วมดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ส่วนความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เพิ่มขึ้นช่วยให้การดำเนินการร่วมมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่แน่นแฟ้น ความไว้วางใจที่เกิดขึ้นจะส่งผลในเกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่มีประโยชน์ ส่งให้เกิดการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน ทำให้การดำเนินการร่วมมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสถาบันทางสังคมที่เหมาะสม เช่น สถาบันครอบครัวที่อบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สถาบันภาครัฐที่เปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วม เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่ค่านิยมและบรรทัดฐานที่ดีงามในสังคม อันจะเอื้อให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนเกิดการเข้ามาร่วมกลุ่มทำกิจกรรมกัน

ตารางที่ 4.10 สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

ตัวแปรแฝง	ความไว้วางใจ (TRUST)	การดำเนินการร่วม (COLLEC)
ความน่าเชื่อถือ (TRUSTW)	(+)	(+)
เครือข่าย (NETWORK)	(+)	(+)
สถาบันทางสังคม (INSTI)	(+)	(+)
ความไว้วางใจ (TRUST)		(+)

หมายเหตุ : (+) ความสัมพันธ์ในทางบวก

(2) **สมมติฐานการศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ** Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

จากตารางที่ 4.11 สามารถอธิบายสมมติฐานความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008) ได้ว่า การดำเนินการร่วม ได้รับอิทธิพลมาจากความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนม มิตรภาพภายในกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล/กลุ่มที่แตกต่างกัน ถ้าความสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะ มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น มีความเอื้อเฟื้อ และสามัคคีกันมากขึ้น ก็จะส่งผลให้เกิดพลังร่วมในการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

ตารางที่ 4.11 สมมติฐานการศึกษาในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

ตัวแปรแฝง	ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)	การดำเนินการร่วม (COLLEC)
ทุนผูกผันทางสังคม (BOND)	(+)	(+)
ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)		(+)
ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)		(+)

หมายเหตุ : (+) ความสัมพันธ์ในทางบวก

4.2.2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

1) ผลการวิเคราะห์ในแบบจำลองความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

การประเมินความเข้ากันได้ของข้อมูลกับแบบจำลองเบื้องต้น โดยพิจารณาจากมาตรวัดหรือตัวชี้วัดต่างๆ ได้แก่ ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-Square) เท่ากับ 101.41 ขั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 37 ดัชนีค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ 0.032 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (RMR) เท่ากับ 0.015 ซึ่งอยู่ในช่วง ±2.58 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GIF) เท่ากับ 0.99 และดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGIF) เท่ากับ 0.98 ทำให้สรุปได้ว่า ข้อมูลตัวแปรที่สังเกตได้สามารถเข้ากับแบบจำลองได้ดีมาก

จากภาพที่ 4.5 พบว่า ตัวแปรระดับความซื่อสัตย์ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (TRUSTW1) และตัวแปรระดับความซื่อสัตย์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (TRUSTW2) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดความน่าเชื่อถือ (TRUSTW) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.61 และ 0.59 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับความซื่อสัตย์ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และระดับความซื่อสัตย์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นตัวแปรที่กำหนดความน่าเชื่อถือของคนในชุมชน ถ้าระดับความซื่อสัตย์ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และระดับความซื่อสัตย์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสูงขึ้น แสดงว่าคนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำในการบริหารจัดการมากขึ้น ส่งผลให้มีความน่าเชื่อถือในตัวผู้นำสูงขึ้น

ตัวแปรระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต (G_HELP) และตัวแปรระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดเครือข่าย (NETWORK) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.67 และ 0.63 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกันที่เพิ่มสูงขึ้น แสดงถึงความสัมพันธ์ในเครือข่ายที่ดีขึ้น ส่งผลให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งขึ้น

ตัวแปรระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน (POLITIC) และตัวแปรระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน (WELCOM) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดสถาบันทางสังคม (INSTI) ในทิศ

ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.41 และ 0.24 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชนที่สูงขึ้น แสดงถึงสถาบันทางการเมือง สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน ส่งผลให้สถาบันทางสังคมเข้มแข็งขึ้น และระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันที่สูงขึ้น แสดงถึงการยอมรับความแตกต่างในสังคม ซึ่งสื่อถึงสถาบันทางสังคมที่ดี ในการเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน

ตัวแปรระดับความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน (TRUST2) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดความไว้วางใจ (TRUST) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.53 ส่วนตัวแปรระดับความไว้วางใจบุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน (TRUST1) เป็นตัวแปรอ้างอิง ซึ่งมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดสถาบันทางสังคม (INSTI) ในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.44 ซึ่งหมายความว่า ความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน และความไว้วางใจ บุคคลทั่วไปในอำเภอของท่านเป็นตัวแปรแทนระดับความไว้วางใจ ซึ่งถ้าความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน และความไว้วางใจ บุคคลทั่วไปในอำเภอของท่านสูงขึ้น แสดงถึงระดับความไว้วางใจ (TRUST) ของบุคคลที่เพิ่มสูงขึ้น

ตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) และตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการดำเนินการร่วม (COLLEC) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.54 และ 0.46 ตามลำดับ ส่วนตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) เป็นตัวแปรอ้างอิง ซึ่งมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดสถาบันทางสังคม (INSTI) ในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.53 ซึ่งหมายความว่า ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน ด้านความประพฤติของข้าราชการ ด้านอาชีพและรายได้ที่สูงขึ้นจะส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วมที่สูงขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

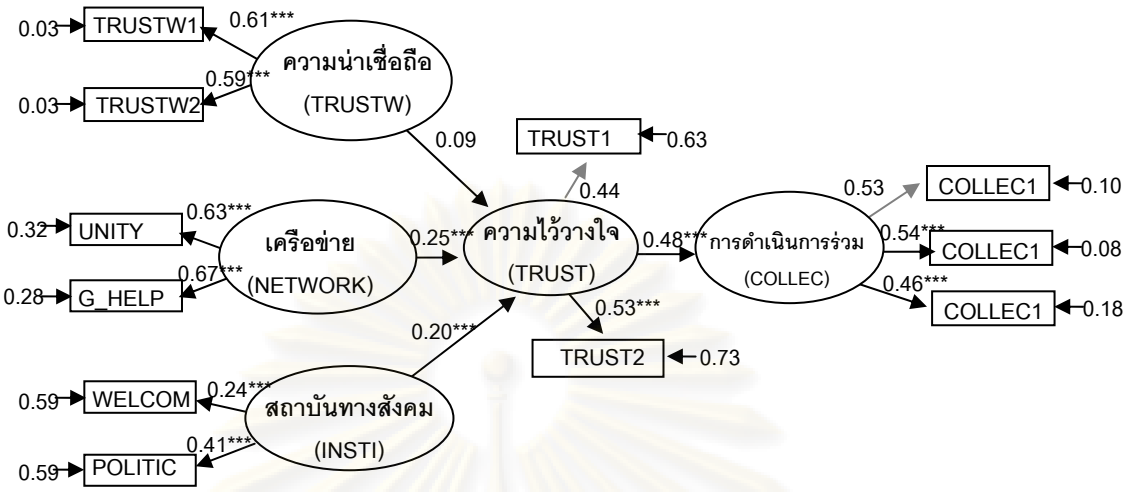

Chi-square=101.41, df=37, RMSEA=0.032, RMR=0.015, GFI=0.99, AGFI=0.98

ภาพที่ 4.5 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) **โดยวิธี** Maximum Likelihood

จากตารางที่ 4.12 ทำการตรวจสอบความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) พบว่า การดำเนินการร่วม (COLLEC) ได้รับอิทธิพลทางอ้อมมาจากเครือข่าย (NETWORK) และสถาบันทางสังคม (INSTI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.12 และ 0.09 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับการเข้าร่วมดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่สูงขึ้น เนื่องมาจากเครือข่ายมีความเข้มแข็ง จากความสัมพันธ์เหนียวแน่น มีความร่วมมือ และช่วยเหลือภายในกลุ่ม/เครือข่าย อีกทั้ง สถาบันทางทางสังคม เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน การยอมรับความแตกต่างในสังคมทำให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าร่วมดำเนินการได้

การดำเนินการร่วม (COLLEC) ได้รับอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับความไว้วางใจ (TRUST) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.48 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ความไว้วางใจที่เพิ่มขึ้นได้เอื้อให้คนเข้ามาร่วมกันในการดำเนินการร่วม เนื่องจากความไว้วางใจที่เกิดขึ้นจะทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่มีประสิทธิภาพ มีความแน่นอน ทำให้ง่ายต่อการเข้ามาพูดคุย สร้างทัศนคติที่ดี ซึ่งส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วม

นอกจากนี้ ความไว้วางใจ (TRUST) ได้รับอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกมาจากเครือข่าย (NETWORK) และสถาบันทางสังคม (INSTI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มี

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.25 และ 0.20 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ความสัมพันธ์ที่ดีในเครือข่าย และสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง ส่งผลให้คนในชุมชนมีความไว้วางใจเพิ่มสูงขึ้น

จากภาพรวมของแบบจำลองสามารถสรุปได้ว่า การเข้าร่วมดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่มากขึ้น เกิดจากคนในกลุ่ม/ชุมชนมีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็ง เปิดกว้างให้ทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนมีความไว้วางใจในการเข้าร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน

ตารางที่ 4.12 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007) **โดยวิธี** Maximum Likelihood

ตัวแปรแฝง		**ความไว้วางใจ (TRUST)**			**การดำเนินการร่วม (COLLEC)**		
		DE	IE	TE	DE	IE	TE
ความน่าเชื่อถือ (TRUSTW)	**ส.ป.ส.**	0.09	-	0.09	-	0.04	0.04
	SE	(0.06)	-	(0.06)	-	(0.03)	(0.03)
	t	1.51	-	1.51	-	1.51	1.51
เครือข่าย (NETWORK)	**ส.ป.ส.**	0.25***	-	0.25***	-	0.12***	0.12***
	SE	(0.04)	-	(0.04)	-	(0.02)	(0.02)
	t	5.85	-	5.85	-	5.77	5.77
สถาบันทางสังคม (INSTI)	**ส.ป.ส.**	0.20***	-	0.20***	-	0.09***	0.09***
	SE	(0.07)	-	(0.07)	-	(0.04)	(0.04)
	t	2.65	-	2.65	-	2.65	2.65
ความไว้วางใจ (TRUST)	**ส.ป.ส.**	-	-	-	0.48***	-	0.48***
	SE	-	-	-	(0.05)	-	(0.05)
	t	-	-	-	9.19	-	9.19

หมายเหตุ : DE = อิทธิพลทางตรง IE = อิทธิพลทางอ้อม TE = อิทธิพลรวม

*** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าเป็นบวกทั้งหมด โดยคู่ของตัวแปรแฝงที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ สถาบันทางสังคม (INSTI) กับความน่าเชื่อถือ (TRUSTW) มีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.67 รองลงมาคือ ความไว้วางใจ (TRUST) กับการดำเนินการร่วม (COLLEC) มีค่าเท่ากับ 0.48 ส่วนคู่ของตัวแปรความไว้วางใจ (TRUST) กับ

สถาบันทางสังคม (INSTI) และตัวแปรความไว้วางใจ (TRUST) กับเครือข่าย (NETWORK) มีค่าเท่ากับ 0.30

ตารางที่ 4.13 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

	ความน่าเชื่อถือ (TRUSTW)	เครือข่าย (NETWORK)	สถาบันทางสังคม (INSTI)	ความไว้วางใจ (TRUST)	การดำเนินการร่วม (COLLEC)
ความน่าเชื่อถือ (TRUSTW)	1.00				
เครือข่าย (NETWORK)	0.14	1.00			
สถาบันทางสังคม (INSTI)	0.67	0.18	1.00		
ความไว้วางใจ (TRUST)	0.26	0.30	0.30	1.00	
การดำเนินการร่วม (COLLEC)	0.12	0.14	0.15	0.48	1.00

2) **ผลการศึกษาแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ** Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

การประเมินความเข้ากันได้ของข้อมูลกับแบบจำลองเบื้องต้น โดยพิจารณาจากมาตรวัดหรือตัวชี้วัดต่างๆ ได้แก่ ดัชนีตรวจสอบความกลมกลืนประเภทค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-Square) เท่ากับ 134.33 ขั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 49 ดัชนีค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ 0.040 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (RMR) เท่ากับ 0.018 ซึ่งอยู่ในช่วง ±2.58 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GIF) เท่ากับ 0.98 และดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGIF) เท่ากับ 0.97 ทำให้สรุปได้ว่า ข้อมูลตัวแปรที่สังเกตได้สามารถเข้ากับแบบจำลองได้ดีมาก

จากภาพที่ 4.6 พบว่า ตัวแปรระดับการให้ความช่วยเหลือเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน (F_HELP1) ตัวแปรระดับการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน (F_HELP2) และตัวแปรระดับการสนทนากับกลุ่มเพื่อนที่สนิท (TALK) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนผูกพันทางสังคม (BOND) ในทิศ

ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.45 0.37 และ 0.21 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับการให้และรับความช่วยเหลือระหว่างเพื่อน รวมถึงการพบปะพูดคุยที่เพิ่มขึ้น แสดงถึงความสัมพันธ์ที่สนิทสนมมากระหว่างคนที่ใกล้ชิด มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนผูกพันทางสังคม

ตัวแปรระดับการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต (G_HELP) และตัวแปรระดับการประสานงานภายในกลุ่ม (COOP) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.33 และ 0.07 ตามลำดับ หมายความว่า การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกในด้านการเพิ่มผลผลิต และระดับการประสานงานภายในกลุ่มที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้กลุ่มมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เกิดเป็นทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม ที่มีค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกันภายในกลุ่ม ส่วนตัวแปรระดับความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (DECIS) เป็นตัวแปรอ้างอิง โดยมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคมในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.31 หมายความว่า ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและเพื่อนร่วมงานที่เพิ่มขึ้น เกิดจากการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคมในทิศทางบวก

ตัวแปรระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (UNITY) และตัวแปรระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน (WELCOM) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK) ในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.33 และ 0.14 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ระดับการต้อนรับและปฏิบัติของคนในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันที่สูงขึ้น แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน และความเป็นมิตรที่มีให้กับบุคคลที่แตกต่างกันในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นทุนเชื่อมโยงทางสังคม ส่วนตัวแปรระดับการเข้าร่วมชี้แจงร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน (POLITIC) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดทุนเชื่อมโยงทางสังคม ในทิศทางบวก แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปยังไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนในการก่อให้ทุนเชื่อมโยงทางสังคม

ตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน (COLLEC2) และตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของข้าราชการ (COLLEC3) มีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการดำเนินการร่วม (COLLEC) ในทิศทางบวก

อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.79 และ 0.77 ตามลำดับ ส่วนตัวแปรระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ (COLLEC1) เป็นตัวแปรอ้างอิง ซึ่งมีอิทธิพลทางตรงในการกำหนดการดำเนินการร่วม (COLLEC) ในทิศทางบวก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.73 ซึ่งหมายความว่า ระดับการร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน ด้านความประพฤติของข้าราชการ ด้านอาชีพและรายได้ที่สูงขึ้น แสดงถึงระดับความร่วมมือที่สูง ซึ่งเป็นการแสดงถึงการดำเนินการร่วมในกิจกรรมต่างๆ

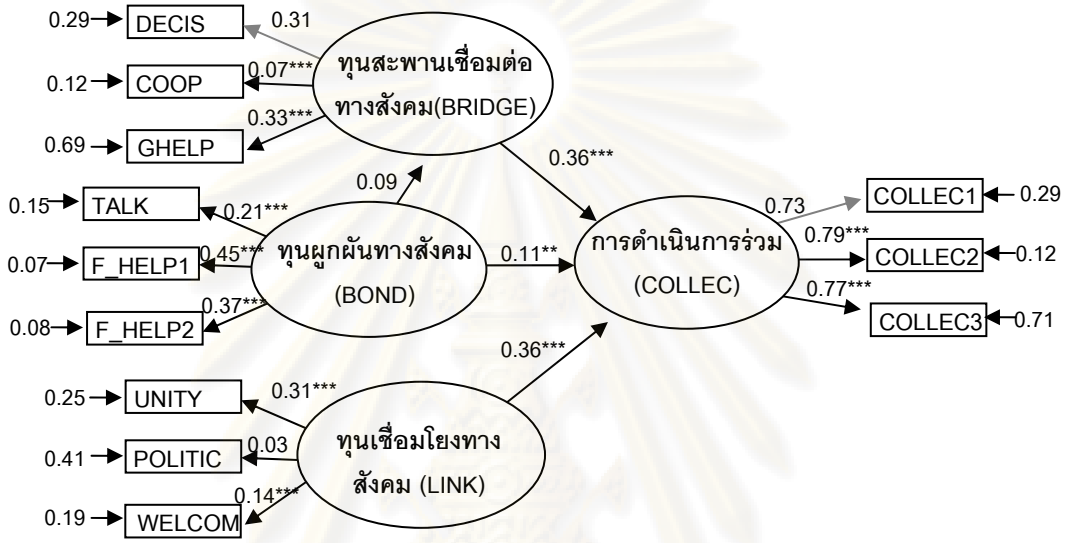

Chi-square=134.33, df=49, RMSEA=0.040, RMR=0.018, GFI=0.98, AGFI=0.97

ภาพที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008) **โดยวิธี** Maximum Likelihood

จากตารางที่ 4.14 ทำการตวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008) พบว่า ทุนผูกผันทางสังคม (BOND) มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับการดำเนินการร่วม (COLLEC) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.11 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ใกล้ชิดที่สนิทสนมกันมากขึ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้อให้เกิดการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ส่วนทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE) และทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK) มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับการดำเนินการร่วม (COLLEC) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.36 และ 0.36 ตามลำดับ หมายความว่า ความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรภาพภายในกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่างในชุมชนที่แน่นแฟ้น นำไปสู่ค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน ซึ่งเอื้อให้เกิดการดำเนินร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

ตารางที่ 4.14 **ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ** Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008) **โดยวิธี** Maximum Likelihood

ตัวแปรแฝง		ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)			การดำเนินการร่วม(COLLEC)		
		DE	IE	TE	DE	IE	TE
ทุนผูกผันทางสังคม (BOND)	ส.ป.ส.	0.09	-	0.09	0.11**	0.03	0.14***
	SE	(0.06)	-	(0.06)	(0.04)	(0.02)	(0.04)
	t	1.57	-	1.57	2.50	1.51	3.43
ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)	ส.ป.ส.	-	-	-	0.36***	-	0.36***
	SE	-	-	-	(0.09)	-	(0.09)
	t	-	-	-	4.01	-	4.01
ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)	ส.ป.ส.	-	-	-	0.36***	-	0.36**
	SE	-	-	-	(0.07)	-	(0.07)
	t	-	-	-	4.97	-	4.97

หมายเหตุ : DE = อิทธิพลทางตรง IE = อิทธิพลทางอ้อม TE = อิทธิพลรวม

*** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงเป็นบวกทั้งหมด โดยคู่ของตัวแปรแฝงที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม(BRIDGE) กับการดำเนินการร่วม (COLLEC) มีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.38 รองลงมาคือ ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)กับการดำเนินการร่วม (COLLEC) มีค่าเท่ากับ 0.37 ทุนผูกผันทางสังคม (BOND) กับการดำเนินการร่วม (COLLEC) มีค่าเท่ากับ 0.17 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15 **เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ** Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

ตัวแปรแฝง	ทุนความผูกผันทางสังคม (BOND)	ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)	ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)	การดำเนินการร่วม (COLLEC)
ทุนผูกผันทางสังคม (BOND)	1.00			
ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (BRIDGE)	0.09	1.00		
ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (LINK)	0.07	0.01	1.00	
การดำเนินการร่วม (COLLEC)	0.17	0.38	0.37	1.00

บทที่ 5
สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ทุนทางสังคมเกิดจากระบบความคิด ค่านิยม บรรทัดฐาน และทัศนคติ ที่กลุ่มคนในสังคมหนึ่งเกิดความตระหนักหรือมีความต้องการที่จะแก้ไขหรือสร้างเงื่อนไขเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะร่วมกัน ทำให้ทุกคนเกิดความร่วมมือร่วมใจ เกิดพลังร่วมจนในที่สุด ชุมชน กลุ่มคนจะได้ประโยชน์จากการร่วมมือร่วมใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างทางเลือกในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้ตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จจากการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเกิดขึ้นได้จากการเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีอยู่ หรือสร้างความรู้ใหม่ เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพชุมชน สังคม และประเทศให้ดีขึ้น

การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการดำเนินการร่วม ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นทั้งข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิที่รวบรวมจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

5.1.1 บทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ

การศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ พบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์ต่อกัน

1) **การพัฒนาเศรษฐกิจ** ทุนทางสังคมมีที่ดีงามจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานที่มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งคนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว อีกทั้งคุณค่า เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสามารถใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้าและบริการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสู่ตลาดโลก และช่วยเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า และการบริการ นอกจากนี้ การรวมกลุ่มโดยอาศัยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรในระยะยาว

2) **การพัฒนาสังคม** เนื่องจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยที่เป็นคุณค่าที่ดี การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่ บรรเทาหรือขจัดปัญหา/ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งสังคมไทยจะสามารถพัฒนาให้เข้มแข็งได้ด้วยพลังของทุนทางสังคม

3) **การจัดการสิ่งแวดล้อม** ทุนทางสังคมจะเอื้อให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างสมัครใจ นอกจากนี้ ยังเอื้อให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนควรมีส่วนร่วมในการช่วยอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

5.1.2 ผลการวิเคราะห์ทุนต่าง ๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การศึกษานี้ยังไม่พบความสัมพันธ์ของทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์และทุนทางกายภาพ มีแนวโน้มความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้สาเหตุที่ไม่พบความสัมพันธ์ที่ชัดเจน อาจเนื่องมาจากภาวะการชะลอตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจลดลง นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขตเมืองใหญ่ๆที่มีการผลิตในภาคอุตสาหกรรมสูง อย่างไรก็ตาม ทิศทางการพัฒนาประเทศสามารถสร้างเป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ได้ เนื่องจากพบว่า ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับการจัดการความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่า ถ้ามีการพัฒนาทุนมนุษย์และทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้เกิดการจัดการความรู้ที่ดีขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าถึงข้อมูลที่มีประโยชน์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดทุนทางปัญญา ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรม และองค์ความรู้ใหม่ๆได้

5.1.3 ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

การวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งวิเคราะห์แบบจำลองจากกรอบแนวคิด 2 แนวคิด ดังนี้

(1) **ผลการศึกษาความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ** Elinor Ostrom and T. K. Ahn (2007)

การดำเนินการร่วมจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพทุกคนต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการศึกษาความสัมพันธ์ในกรอบแนวนี้พบว่า เครือข่ายและสถาบันทางสังคมอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับระดับการไว้วางใจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม และบทบาทสถาบันทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมกันทั้งในกิจกรรมทางการเมือง ความเป็นมิตรของคนในชุมชนซึ่งเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมที่ดีงาม สิ่งผลให้ทุกคนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความ

ไว้วางใจที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้เกิดการดำเนินการร่วม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความไว้วางใจที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ระดับการเข้าร่วมและการร่วมมือกันในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาเพิ่มสูงขึ้น

(2) **ผลการศึกษาความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาจากการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ** Putnam (2002) and Fabio Sabatini (2008)

ประเภทของทุนทางสังคมทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม และทุนความผูกผันทางสังคม และทุนเชื่อมโยงทางสังคม มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับดำเนินการร่วม ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ ซึ่งหมายความว่า ระดับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนม ความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรภาพภายในและภายนอกกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่างในชุมชน รวมไปถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่แตกต่างกันในชุมชนที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ ค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน นำไปสู่การเข้าร่วมการดำเนินร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 เสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมในการพัฒนา

จากผลการวิจัยพบว่าทุนทางสังคมและทุนมนุษย์เป็นปัจจัยที่ชัดเจนในการสร้างการจัดการความรู้ แต่การจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่สามารถสร้างองค์ความรู้/นวัตกรรม เพื่อให้ในการพัฒนาเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคล/องค์กร/เครือข่ายที่แตกต่างในการสร้างองค์ความรู้/นวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่การเรียนรู้เพื่อที่จะเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่ภายในและภายนอกทั้งในระดับกลุ่ม องค์กร ชุมชน และประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ส่วนกลางในชุมชน อาทิ วัด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือพื้นที่ทางอินเตอร์เน็ตเพื่อให้ได้รับความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเกลียวความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนากลุ่ม องค์กร ชุมชน และประเทศได้

5.2.2 ส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่การดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

จากการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดการดำเนินการร่วม โดยเฉพาะปัจจัยทางด้านความไว้วางใจ สถาบันทางสังคม เครือข่ายทางสังคม รวมไปถึงความสัมพันธ์ทุนทางสังคมทั้งที่เป็นทุนความผูกผันทางสังคม ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม และ

ทุนเชื่อมโยงทางสังคม ทั้งนี้เสนอให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยทุกฝ่ายควรมีส่วนในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นการเสริมสร้างทุนทางสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

5.2.3 จัดงบประมาณลงทุนทางสังคมอย่างสร้างสรรค์

จากการศึกษาพบว่า ทุนทางการเงินและทุนทางกายภาพยังไม่พบความสัมพันธ์ที่ชัดเจน ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมการพัฒนา โดยผ่านช่องทางที่ชุมชนมีส่วนร่วม มีการลงทุนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ตรงต่อความต้องการในชุมชน นอกจากนี้ ภาครัฐควรสร้างความเชื่อมโยงกับชุมชน อาจจะเป็นในด้านการพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีความรู้ มีคุณธรรม และรักที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อการสร้างความเข้มแข็ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

5.2.4 ข้อจำกัดในการศึกษา

จากข้อจำกัดทางด้านข้อมูล เนื่องจากตัวแปรที่ใช้มีจำนวนมาก และฐานข้อมูลมาจากหลายหน่วยงาน การศึกษาครั้งนี้จึงรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนเพียงปีเดียว คือ ปี พ.ศ. 2550 ทำให้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยเฉพาะในแบบจำลองทุนต่างๆกับการพัฒนาเศรษฐกิจยังไม่พบความชัดเจนเท่าที่ควร ดังนั้น ในการศึกษาครั้งหน้าควรรวบรวมข้อมูลที่มากขึ้น และถ้าเป็นไปได้ฐานข้อมูลควรมาจากแหล่งเดียวกัน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิเคราะห์มากที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. 2543. การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง: ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรรณนิการ์ สุขเกษม และสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ. 2550. คู่มือการประยุกต์ใช้โปรแกรมลิสเรล. กรุงเทพฯ: สามลดา.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546. โครงการ การก่อเกิด การผลิตซ้ำ การขยายตัวทุนทางสังคม ในชนบทอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประเวศ วะสี. 2542. ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547. วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย(พ.ศ. 2540-2546). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2538. ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL) : สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2542. โมเดลลิสเรล : สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2539. สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการเผยแพร่และส่งเสริมการพัฒนา.

ณัฐนรี ศรีทอง. 2549. การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน : ศึกษากรณีบ้านหนองบัว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://lib.kru.ac.th/rOil//uploads/cccc/2.doc [2552, มิถุนายน].

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2542. ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.

วรรณ ประยุกต์วงศ์. 2547. การประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ (ครั้งที่1 : 2548 : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2551. ทุนทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

วิลาวัลย์ ดำจุติ. 2550. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนธยา พลศรี. 2533. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุทธาภา อมรวิวัฒน์ และเกียรติพงศ์ อริยปรัชญา. 2549. ปัจจัยทุนทางสังคมต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้าน. แผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) และมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ(มสช.).

สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. 2547. หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิค.

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. 2533. รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. เครื่อข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งและชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. สรุปผลการสัมมนา เรื่อง ทุนวัฒนธรรมและภูมปัญญากับการสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย. กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และจังหวัดพะเยา. 2548. ทุนทางสังคม: โครงการนำร่องการจัดทำแผนที่ทุนทางสังคมของจังหวัดพะเยา. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551. กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545- 2559). กรุงเทพฯ.

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2548. รายงานผลการศึกษาโครงการกำหนดดัชนีทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ.

อมรา พงศาพิชญ์. 2546. มุมมองเรื่อง ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ ในบริบทของวิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบทางสังคม. ใน บัวพันธ์ พหรมพักพิง และสุวิทย์ ธีรศาสวัต บรรณาธิการ. ทุนทางสังคม : มรดกเก่าจะไปรอดจริงหรือ. กรุงเทพฯ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2541. การระดมทุนเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544. ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

เอนก นาคะบุตร. 2545. ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

ภาษาอังกฤษ

Akçomak, I.S., and Ter Weel, B. 2008. Social Capital, Innovation and Growth: Evidence from Europe. IZA Discussion Paper 3341.

Bain and Hicks. 2003. Neighborhood Difference in Social Capital: a compositional artifact or a contextual construct?. Health & Place 9: 33-44.

Beugelsdijk, S. and Schaik T., v. 2005. Social capital and growth in European regions: an empirical test. European Journal of Political Economy 21: 301-324.

Bjørnskov C. 2006. The multiple facets of social capital. European Journal of Political Economy 22: 22-40.

Borensztein E. and Ostry J.D. 1996. Accounting for China's Growth Performance. American Economic Review 86: 224-228.

Bourdieu,Pierre. 1983. The Forms of Capital: Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. NewYork: Greenwood Press. 241-258

Brown, Thomas Ford. 2005. Theoretical Perspective on Social Capital from dingdings cd [Online]. Available from: http://www.beiwang.com/bbs/showtopic/-307.aspx [2009, May].

Burger, K. Collier, P. and Gunning, J.W. 1996. Social Learning: An Application to Kenyan Agriculture. Amsterdam: Free University.

Capello, R. 1999. Spatial Transfer of Knowledge in High Technology Milieux: Learning Versus Collective Learning Processes. Regional Studies 33: 353 – 365.

Capello, R. and Faggian, A. 2005. Collective Learning and Relational Capital in Local Innovation Processes. Regional Studies 39: 75 –87.

Chow, G. 1993. Capital Formation and Economic Growth in China. Quarterly Journal of Economics 108: 809-842.

Cole, Harold L., Mailath, George J. and Postlewaite, Andrew. 1992. Social Norms, Savings Behaviour, and Growth. Journal of Political Economy.

Coleman, James. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology 94: 95-120.

Coleman, James. 1994. Foundations of Social Theory. Cambridge: Harvard University Press.

Cramb, R.A. 2005. Social capital and soil conservation: evidence from the Philippines. Australian Journal of Agricultural and Resource Economics 49: 211-226.

Crudeli, Luca. 2006. Social Capital and economic opportunities. The Journal of Socio-Economics 35: 913-927.

Duncan, O. D. 1959. The Study of Population: An Inventory and Appraisal. Human ecology and population studies. Chicago: University of Chicago. 678-716

Edvinsson, L. and Malone, M.S. 1997. Intellectual capital: Realizing your company's true value by finding its hidden brainpower. New York: Harper- Collins Publishers.

Edward de Bono. 1992. Serious creativity : using the power of lateral thinking to create new ideas. New York: Harper Business.

Foley, Michael W. and Edwards, Bob. 1999. Is It Time to Disinvest in Social Capital? Journal of Public Policy 19: 199-231.

Fukuyama, Francis. 2002. Social capital and development: The coming agenda. SAIS Review 22.

Grootaert. 1999. Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia. Working Paper 2148.

Grootaert, Christiaan and Narayan, Deepa. 2000. Local Institutions, Poverty and Household Welfare in Bolivia. Local Level Institutions Working Paper 9.

Grootaert, Christiaan and Thierry van Bastelaer. 2002. The Role of Social Capital in Development. United Kingdom: Cambridge University Press.

Grootaert, Christiaan and Thierry van Bastelaer. 2002. Understandind and Measurement Social capital : A Multidisciplinary Tool for Practitioners. USA: World Bank.

Guiso, Luigi, Sapienza, Paola and Zingales, Luigi. 2004. The Role of Social Capital in Financial Development. The American Economic Review 94: 526-556.

Guthrie, J. 2001. The management, measurement and the reporting of intellectual capital. Journal of Intellectual capital 2: 27-41.

Hanifan. 1916. The Rural School Community Center. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 67: 130-138.

Hardin, G. 1968. The Tragedy of the Commons. Science 162: 1243–1248.

Harriss, John. 2001. Depoliticizing Development: The World Bank and Social Capital. LeftWord Books. Delhi.

Heckman James J. 2000. Policies to foster human capital. Research in Economics 54: 3-56.

Helliwell, J. and R. Putnum. 2000. Economic Growth and Social Capital in Italy. A Mutifaceted Perspective. USA: World Bank.

Hong, Harrison, Kubik, Jeffrey D. and Stein, Jeremy C. 2004. Social interaction and stock-market participation. The Journal of Finance 59: 137.

Howard Gardner. 2006. Five minds for the future. Boston: Harvard Business School Press.

Hu Z. and Mohsin S. K. 1997. Why is China Growing So Fast? IMF staff Papers. Washington DC: The International Monetary Fund.

James, D. 1997. The troubled language of accounting gets tongue-tied over intangibles. Business Review Weekly. 92-94.

Johnson, D. W. and Johnson, R. T. 1989. Cooperation and competition: Theory and research. Edina: Interaction Book Company.

Kanti Srikantaiah, T. and Michael E. D. Koenig. 1999. Knowledge management for the information professional. American Society for Information Science.

Kaplan, Robert S. and Norton, David, P. 2004. Strategy Mapping : Converting Intangible Assets to Tangible Outcomes. Cambridge: Harvard Business School Press.

Kim, L. 1997. Immitaiton to Innovaltion : The dynamics of Korea's Technological Learning. Cambridge: Harvard Business School Press.

Knack, S and Keefer P. 1997. Does Social Capital an Economic Payoff? : A Cross-Country Investigation. The Quarterly Journal of Economics.

Lundvall, B-A. 1992. National System of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Pinter Publishers.

Lotus and IBM. 2000. Lotus and IBM Knowledge Management Strategy. A Lotus Development Corporation White Paper.

Masae, A., S. Charernjiratragul and P. Bantito. 2008. From Traditional Practice to Modern Market : A Structural-functional Analysis of Handicraft Development for Sustainable Livelihoods in Khuan Khreng Peatlands, Southern Thailand. Paper for poster presentation presented at the 4th Asian Wetland Symposium.

Matthew Cole and Eric Neumayer. 2006. The impact of poor health on total factor productivity. Taylor and Francis Journals 42: 918-938.

Mayer,J. 2001. Technology diffusion human capital and economic growth in developing countries. UNCTAD Discussion. 154.

Mayer, M. 2003. The Onward Sweep of Social Capital: Causes and Consequences for Understanding Cities, Communities and Urban Movement. International Journal of Urban and Regional Research. 110-132.

McLean, B. and Shrestha, S. 2002. International Financial Liberalization and Economic Growth. Reserve Bank of Australia, Research Discussion Paper. 22-24.

Marquardt M. J. 1996. Building the learning organization : a systems approach to quantum improvement and global success. New York: Mcgraw-hill.

Miller, S.M. and M.P. Upadhyay. 2000. The Effects of Openness, Trade Orientation, and Human Capital on Total Factor Productivity. Journal of Development Economics 63: 399-423.

Molina - Morales, F.X. and Martínez - Fernández, M.T. 2010. Social Networks: Effects of Social Capital on Firm Innovation. Journal of Small Business Management 48: 258 - 279.

Nagata, K. and Ronkowsk, S. 1998. Collaborative Learning: Differences Between Collaborative and Cooperative Learning. The Office of Instructional Consultation. University of California.

Nan Lin. 2001. Social Capital : A Theory of Social Structure and Action. Cambridge: Cambridge University Press.

Novaczek, I., I. Harkes, J. Sopacua, M. Tatuhey. 2001. An Institutional Analysis of Sasi Laut in Maluku, Indonesia. Penang: ICLARM.

Olson, M. 1965. The Logic of Collective Action, Public Goods and the Theory of Groups. Cambridge: Harvard University Press.

Ostrom, E. 1990. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press.

Ostrom, E. 2004. Collective Action and Property Rights for Sustainable Development : Understanding Collective Action. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.

Ostrom, E. and Ahn, T.K. 2007. The Meaning of Social Capital and It's Link to Collective Action. The Handbook of Social Capital. Bloomington: Indiana University Press.

Portes, A. 1998. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. Annual Review of Sociology 24: 1–24.

Putnam, R. D. 1993. Making Democracy Work. Civic traditions in modern Italy. Princeton NJ: Princeton University Press.

Putnam, R.D. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. Journal of Democracy 6: 65-78.

Putnam, R.D. 2000. Bowling Alone : The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R.D. 2002. Democracies in Flux : The Evolution of Social Capital in Contemporary Society. New York: Oxford University Press.

Putnam, R.D., Leonardi, Robert and Nanetti, Raffaella Y. 1993. Making Democracy Work. New Jersey: Princeton University Press.

Roos, J., Roos, G., Edvinsson, L. and Dragonetti, N.C. 1998. Intellectual capital. Navigating in the new business landscape. New York: New York University Press.

Routledge, B., R. and Amsberg, J., V. Social capital and growth. Journal of Monetary Economics. 167-193.

Sabatini, Fabio. 2008. Social Capital and the Quality of Economic Development. Kyklos 61: 466- 499.

Schumacher, E.F. 1974. Small is Beautiful: Economics as if People Mattered. New York: Harper & Row.

Senge, P. et. al. 1994. The Fifth Discipline Fieldbook: Strategies and Tools for Building a Learning Organization. New York: Currency Doubleday.

Spencer, L.M. and Spencer, S.M. 1993. Competence at Work: Models for Superior Performance. New York: John Wiley & Sons.

Stewart, T. 1997. Intellectual capital: The new wealth of organizations. London: Nicholas Brealey.

Shigeki Yokoyama and Takeshi Sakurai. 2006. Potential of Social Capital for Community Development. Asian Productivity Organization. 22-26.

Teresa M. Amabile and Mukti Khaire. 2008. Creativity, Entrepreneurship, and Organizations of the Future. Cambridge: Harvard Business School Press.

Treevanchai, sinad. 2003. Social Capital and The Performances of savings Groups: A Case Study in Songkhla (ทุนทางสังคมกับการก่อรูปกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กรณี จ. สงขลา). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Valerio Crispolti and Daniela Marconi. 2005. Technology transfer and economic growth in developing countries: an econometric analysis. Economic working papers. 564.

W.W. Rostow. 1960. The Stages of Economic Growth : A Non-Communist Manifesto. The Five Stages of Growth-A Summary. 4-16.

Woolcock, M. 1998. Social capital and economic development: A critical review. Theory and Society 2: 151-208.

Woolcock, M. 2001. The place of social capital in understanding social and economic outcomes. Isuma : Canadian Journal of Policy Research 2: 1-17.

Woolcock, M. and Narayan, D. 2000. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. The World Bank Research observer and infrastructure 15: 2-20.

World Bank. 2004. Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire. Working Paper 18.

Wrong, D.H. 1988. Power : Its Forms, Bases and Uses. Oxford: Basil Blackwell.

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศในบทที่ 2 แสดงรายละเอียดได้ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ก.1 สรุปผลการทบทวนงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคม ที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่ง ข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Putnam (1995)	สหรัฐอเมริกา	จำนวนครั้งที่ทำสิ่งดีให้กับคนอื่น เช่น การให้เลือด ให้เงิน เป็นอาสาสมัคร จำนวนการพบปะคนในชุมชน ระดับความไว้วางใจ จำนวนองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ	Factor Analysis and Ordinary least squares	สำรวจครัวเรือนในสหรัฐอเมริกา	สหรัฐอเมริกามีทุนทางสังคมลดลง ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนลดลง
Helliwell and Putnam (2000)	อิตาลี	ความพึงพอใจของพลเมือง ความสัมพันธ์ในชุมชน (กิจกรรม การอ่านหนังสือพิมพ์ การเข้าร่วมกลุ่ม สมาคม) และการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง	Ordinary least Squares	สำรวจความพึงพอใจของพลเมือง1950-1990	ทุนทางสังคมที่สูงที่มีผลทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอิตาลีสูงขึ้น
Brehm and Rahn (1997)	สหรัฐอเมริกา	ระดับครัวเรือนหรือบุคคล การผูกมัดของพลเรือนด้วยสัญญา ความไว้วางใจระหว่างบุคคล ความเชื่อมั่นในรัฐบาล (Confidence in government)	Factor analysis and pooled cross-sectional analysis	ข้อมูลการสำรวจภาพรวมทางสังคม1972-1994	การไว้วางใจระหว่างบุคคลทำให้พลเรือนมาทำกิจกรรม และมีความเชื่อมั่นในสถาบันทางการเมืองมากขึ้น
Kawachi et (1997)	สหรัฐอเมริกา	สมาชิกในกลุ่มอาสาสมัคร และความไว้วางใจทางสังคม	Ordinary least Squares and Pass Analysis	การสำรวจภาพรวมทางสังคม จำนวนตัวอย่าง 7,654 คน ใน 39 รัฐ	ความไม่เท่าเทียมกันในรายได้นำไปสู่การไม่ลงทุนทุนทางสังคม และทำให้อัตราการตายสูง

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Kawachi et (1999)	สหรัฐอเมริกา	ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน และสมาชิกกลุ่ม	Contextual Analysis	ระบบควบคุมพฤติกรรมเสี่ยง และการสำรวจภาพรวมทางสังคม (ตัวอย่าง 16,259 คน ใน 39 รัฐ	ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพ
Fafchamps and Minten (1999)	มาดากาสก้า	เครือข่ายสังคม (Social Network)	Ordinary least squares and instrument variables method	สำรวจระดับบุคคล โดยมีตัวอย่าง 729 เป็นผู้ค้าขาย	เครือข่ายทางสังคมสามารถทำให้ผู้ค้าผลผลิตทางการเกษตรสามารถได้ค่าทางการตลาดสูงขึ้น
Narayan and Pritchett(1999)	แทนซาเนีย	การเป็นสมาชิกกลุ่ม (Group Membership) คุณลักษณะของกลุ่มและความไว้วางใจในสถาบัน/กฎระเบียบและบุคคล	Ordinary least squares and instrument variables method and Probit Model	การสำรวจข้อมูลครัวเรือน โดยมีตัวอย่างทั้งหมด 1,376 ครัวเรือน ใน 87 กลุ่ม Cluster	ทุนทางสังคมระดับหมู่บ้านส่งผลทางบวกต่อรายได้ของครัวเรือน
Krishna and Uphoff (1999)	อินเดีย	ทุนทางสังคมเชิงโครงสร้าง (เครือข่ายและบทบาท) และ ทุนทางสังคมที่เกี่ยวกับการรับรู้/ความรู้ความเข้าใจ (เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อ)	Correlation analysis (Pearson) and factor analysis	การสำรวจระดับบุคคล (มีตัวอย่าง 2,397) และสัมภาษณ์ในลักษณะประชุมกลุ่มย่อย กับผู้นำหมู่บ้าน	ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับรูปแบบของการปฏิบัติการของการทำกิจกรรมแบบร่วมมือร่วมใจ และ การพัฒนาที่ดินสาธารณะร่วมกัน

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Isham and Kahkonen (1999)	อินโดนีเซีย	การเป็นสมาชิกทั้งปริมาณและคุณภาพของกลุ่มในท้องถิ่น	Probit Model	การสำรวจข้อมูลครัวเรือนโดยมีตัวอย่างทั้งหมด 1,100 ครัวเรือน	ในหมู่บ้านที่มีทุนทางสังคมสูง การตอบสนองความต้องการบริการน้ำประปา มีประสิทธิภาพสูงมากกว่าหมู่ที่ทุนทางสังคมน้อย
Grootaert (1999)	อินโดนีเซีย	การเป็นสมาชิกในสมาคมท้องถิ่น (ความหนาแน่นของสมาคม ความหลากหลายของสมาชิก เช่น เพศ อายุ เป็น รวมทั้งความตั้งใจในการเข้าประชุม	Ordinary least squares and instrument variables method Probit Model and Quantile regression	การสำรวจข้อมูลครัวเรือนโดยมีตัวอย่างทั้งหมด 1,200 ครัวเรือน	ทุนทางสังคมช่วยลดปัญหาความยากจน และปรับปรุงสวัสดิการ ความหลากหลายในกลุ่มสมาชิกส่งผลกระทบทางบวกต่อการปรับปรุงสวัสดิการ แต่ผลกระทบทางลบต่อความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรม
Grootaert and Narayan (2000)	โบลิเวีย	สมาชิกในสมาคมท้องถิ่นและองค์กร	Ordinary least squares and instrument variables method Probit Model and instrumental viable Method	การสำรวจข้อมูลครัวเรือนโดยมีตัวอย่างทั้งหมด 1,000 ครัวเรือน	ทุนทางสังคมช่วยลดปัญหาความยากจนและปรับปรุงสวัสดิการ และผลตอบแทนของทุนทางสังคมจะสูงขึ้นได้อีกถ้ามีปัจจัยการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคม ที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่ง ข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Narayan and Cassidy (2001)	กานา และ อูกานดา	คุณลักษณะของกลุ่ม การสร้างบรรทัดฐาน ความสามารถในทางสังคมที่ให้คนในกลุ่มอยู่ร่วมกันโดยไม่มีข้อขัดแย้ง และสามารถในการเชื่อมโยงกับเพื่อนบ้านและมีกลุ่มอาสาสมัคร	Factor Analysis and Multivariate technique	การสำรวจข้อมูลครัวเรือน โดยมีตัวอย่างทั้งหมด 1,471 ครัวเรือน ในกาหน้า และ 950 บุคคลใน อูกานด้า	ยอมรับว่าการวัดทุนทางสังคมทุนทางสังคมเป็นมิติพื้นฐานของทุนทางสังคม
Sjoerd Beugelsdijk and Ton van Schaik (2001)	54 พื้นที่ในทวีปยุโรป	อัตราการจดทะเบียนลงเรียน อัตราการรวมตัวกันของประชาชน ความไว้วางใจ กลุ่มที่ไม่มีแรงจูงใจทางการเงิน กลุ่มที่มีแรงจูงใจทางการเงิน สมาชิกกลุ่มที่ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่ม	Factor Analysis and Descriptive Anaysis	European Values Study surveys ปี 1999-2000	การเป็นสมาชิกกลุ่มที่ทำกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อกลุ่มมีนัยสัมพันธ์เชิงบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
Reid and Salmen (2002)	มาลี	ความซื่อสัตย์ และสังคมที่มีความสามัคคี	การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (บรรยาย)	การสำรวจระดับบุคคล จำนวน 60 คนใน 6 หมู่บ้าน	ความสามัคคี ฝั่งอยู่ในชุมชน นำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพบริการส่งเสริมการเกษตร
Baiz et aL. (2002)	เปรู	การมีส่วนร่วม ความไว้วางใจ และการมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ในชุมชน	ANOVA, t-test and chi-square test	การสำรวจระดับบุคคล มีตัวอย่าง 789	ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจความมั่นคงในอาหารกับทุนทางสังคมในทิศทางเดียวกัน คือ ถ้าสูง การพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงในอาหารสูงด้วย

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Binam et al. (2004)	แคมมาลูน	สมาชิกสโมสร	Stochastic frontier production function analysis	การสำรวจครัวเรือนเกษตร มีจำนวนตัวอย่าง 450	ทุนทางสังคมมีบทบาทในการกระตุ้นให้มีการผลิตทางการเกษตรที่มีประสิทธิภาพสูง
Wu and Pretty (2004)	จีน	ความเชื่อมโยงทางสังคม	Descriptive analysis	การสำรวจครัวเรือน	ครัวเรือนที่มีความเชื่อมโยงทางสังคมสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เข้าและทำให้รายได้สูงขึ้นด้วย
Chavez et al (2004)	ออสเตรเลีย	ความเกี่ยวพันและผูกติดกันในกลุ่ม และความเกี่ยวพันกับเพื่อนบ้านที่อยู่บริเวณใกล้กัน เครือข่าย ความไว้วางใจ การแลกผลประโยชน์ระหว่างกัน และการปฏิสัมพันธ์กัน	Factor Analysis and Multiple regression analysis	การสำรวจครัวเรือน มีตัวอย่าง 521	ไม่มีทุนทางสังคมตัวใด นอกจากความไว้วางใจ และการแลกผลประโยชน์ระหว่างกันมีส่วนสำคัญต่อการช่วยอธิบายสาเหตุการทะเลาะกันระหว่างจำเลย
Martin et. al (2004)	สหรัฐอเมริกา	ความไว้วางใจ สังคม เครือข่าย และ การแลกผลประโยชน์ระหว่างกัน	Logistic regression	การสำรวจครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ตัวอย่าง 330 ครัวเรือน	ครัวเรือนที่มีระดับทุนทางสังคมสูงไม่มีทำให้คนไม่มีความโลภ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Cramb (2005)	ฟิลิปปินส์	การมีส่วนร่วมและสมาชิกกลุ่ม	Logistic Regression and qualitative analysis	การสัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่โครงการและบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่ให้ข่าวของชุมชน และการสำรวจครัวเรือนเกษตร (ประมาณ 104 ครัวเรือน) กรณีศึกษา 12 ชุมชน	ทุนทางสังคม ทำให้เกิดความพยายามที่ร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์ดินสูงขึ้น อย่างไรก็ตามการทำให้ทุนทางสังคมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ต้องมีรักษาสะสมทุนทางสังคมด้วย
Christian Bjørnskov (2006)	83 ประเทศทั่วโลก	ความซื่อสัตย์ในการค้า (Trade openness) การเข้าร่วมกิจกรรม (Association activity) บรรทัดฐานทางสังคม (Social norms) ความไว้วางใจทางสังคม (Social trust) และความไว้วางใจโดยทั่วไป (Generalized trust) และมีตัวแปรหุ่น คือ ช่วงเวลาหลังยุคคอมมิวนิสต์ (Post communist)	Principal Components Analysis (PCA). and two-stage least squares regressions	World Values Survey (WVS) ข้อมูลตั้งแต่ปี 1991-1991 1995-1997 และ 1999-2001	องค์ประกอบด้านความไว้วางใจมีผลต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาลในตัวแปร GDP per Capita และความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (Income Inequality) และความไว้วางใจมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิต ขณะที่บรรทัดฐานไม่มีความสัมพันธ์ต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาลและความพึงพอใจในชีวิต และกิจกรรมองค์กรมีนัยสัมพันธ์เชิงลบต่อตัวชี้วัดในการดำเนินงานรัฐบาลและมีนัยสัมพันธ์เชิงลบที่สูงมากต่อความพึงพอใจในชีวิต

ตารางที่ ก.1 (ต่อ)

ผู้วิจัย	ประเทศ	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
Fabio Sabatini (2008)	อิตาลี	ความสันพันธ์แบบเชื่อมโยงของทุนทางสังคม (Bridging Social Capital) การเชื่อมประสานของทุนทางสังคม (Linking social capital)	Principal Component Analysis(PCA) structural Equation Model (SEM)	Italian National Institute of Statistics (IStat)	ความสัมพันธ์แบบทุนสะพานเชื่อมโยงทางสังคม และทุนเชื่อมโยงทางสังคม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนผูกพันทางสังคมมีคาวมสัมพันธ์เชิงลบกับคุณภาพการพัฒนาเศรษฐกิจ

ที่มา : Shigeki Yokoyama and Takeshi Sakurai และจากการศึกษาเพิ่มเติม

ตารางที่ ก.2 สรุปผลการทบทวนงานวิจัยภายในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ผู้วิจัย	พื้นที่	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543)	เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบางซื่อ ครอบคลุม 14 ชุมชน	ทุนทางสังคมในเชิงโครงสร้างองค์กร (ลักษณะความเข้มแข็งของเครือข่าย) และโครงสร้างความสัมพันธ์	การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เอกสาร	สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง	เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงซ้อน ส่งผลให้เกิดการตอบแทนและ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทำให้เครือข่ายอยู่รอดได้ในสภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง
สินาด ตรีวรรณไชย (2546)	กลุ่มออมทรัพย์ กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา	ทุนทางสังคมระดับหมู่บ้าน เช่น จำนวนผู้นำ จำนวนครั้งการประชุม ความไว้วางใจของผู้นำ จำนวนองค์กร อายุองค์กร ทุนทางสังคมระดับกลุ่ม เช่น	Ordinary least Squares	แบบสอบถาม	อายุกลุ่มออมทรัพย์ จำนวนกลุ่มออมทรัพย์จำนวนสมาชิก ความไว้วางใจมีผลต่อการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ และอายุมีผลต่อการสะสมเงินกองทุนสูง

ผู้วิจัย	พื้นที่	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
		จำนวนกลุ่มออมทรัพย์ อายุกลุ่มออมทรัพย์ การจัดการ จำนวนสมาชิก			
บัวพันธ์ พรหมพักพิง (2546)	หมู่บ้านชนบทในภาคอีสาน 3 ได้แก่ บ้านฝางน้อย บ้านเหล่าเกวียนหัก และบ้านกะพี้	ทุนทางสังคมในหน่วยการกระทำทางสังคมในแต่ละระดับ ได้แก่หน่วยครัวเรือน ชุมชน และหน่วยที่อยู่เหนือชุมชน	การวิจัยเชิงคุณภาพ	การสำรวจครัวเรือน	ครัวเรือนมีการยังชีพหลากหลายขึ้นการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรส่วนมาก สลายตัวหรือไม่มีการดำเนินกิจกรรมมีการผลิตซ้ำและสืบทอดต่อมาธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อเรื่องผี และวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนา
วรรณประยุกต์ วงศ์ (2547)	ภาคใต้ตอนบน ได้แก่ สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต ตรัง และพัทลุง	ดัชนีทุนทางสังคมในแต่ละระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจก ระดับวิสาหกิจชุมชน และระดับชุมชน	Content Analysis and Factor Anlysis	แบบสอบถามบุคคลทำผลิตภัณฑ์ OTOP 377 คน และวิสาหกิจชุมชน 88 แห่ง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสะสมทุนทางสังคมประกอบด้วย ระยะเวลาการเป็นสมาชิกกลุ่ม ระดับการศึกษา จำนวนบรรพบุรุษ ภูมิปัญญา นิยามความสุขในชีวิต และจำนวนบรรพบุรุษที่เป็นอดีตผู้นำชุมชน
ณัฐนรี ศรีทอง (2549)	ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจน บุรี	ทุนทางสังคมในคน สถาบันสังคม วัฒนธรรม องค์ความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	Descirptive analysis(chi-square test)	แบบสอบถามผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านและประชาชน รวม 240 คน	ความเข้มแข็งขององค์ความรู้เป็นทุนทางสังคมที่ มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

ตารางที่ ก.2 (ต่อ)

ผู้วิจัย	พื้นที่	ทุนทางสังคมที่ใช้วัด	วิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล	สรุปผลการศึกษา
สุทธาภา อมรวิวัฒน์ และเกียรติพงศ์ อริยปรัชญา (2549)	กองทุนหมู่บ้านภายในประเทศ	ทุนทางสังคมระดับครัวเรือน หมู่บ้าน ตำบล ได้แก่ การชำระหนี้ล้าช้า ระยะเวลาของสินเชื่อ การกู้เงินเพื่อชำระเงินกองทุน จำนวนครั้งที่ขอสินเชื่อสำเร็จ	Logistic and Ordered Logistic regression	ข้อมูลภาคตัดขวางจากกรมพัฒนาชุมชน และข้อมูลจากการถามสอบครัวเรือนโดยตรง	ทุนทางสังคมมีบทบาทในการส่งเสริมความยั่งยืนของของทุนหมู่บ้าน แต่ในบางกรณีอาจเอื้อให้บางกลุ่มมีการชำระหนี้กองทุนล่าช้า
วิลาวัลย์ ดำจุติ (2550)	ประเทศไทย	สัดส่วนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จำนวนสหภาพแรงงาน สัดส่วนครัวเรือนที่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ชุมชน สัดส่วนคนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง	Structural equations Model Logit Model	ข้อมูลรายจังหวัด	ยังไม่พบผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ และพบว่าองค์กรชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่มีการก่อตัวขึ้นใหม่อย่างหลากหลาย

ที่มา : จากการศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย เพื่อให้ทราบถึงดัชนีชี้วัดทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. มิติกลุ่มและเครือข่าย
2. มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือ
4. มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม และด้านความขัดแย้งและรุนแรง
5. อำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

1. ข้อมูลพื้นฐาน

หมู่บ้าน (1.1)_____ ตำบล (1.2) _____

อำเภอ (1.3)_____จังหวัด (1.4)_____

อยู่ในเขตเทศบาล (1.5) .....อยู่ .....ไม่อยู่

2. ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในครอบครัว

2.1 สถานภาพในครอบครัว เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์กับหัวหน้าครอบครัว ท่านคือใคร

.....หัวหน้าครอบครัว .....ญาติพี่น้องทางคู่สมรสของหัวหน้าครอบครัว

.....คู่สมรสของหัวหน้าครอบครัว .....บิดา มารดา ของหัวหน้า

3. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

3.1 เพศ.....

3.2 อายุ.....

ปี.....เดือน

3.3 การศึกษา (ทั้งในและนอกระบบ)

.....1. ไม่ได้รับการศึกษา

.....2. ประถมศึกษา (ต้นและปลาย)

.....3. มัธยมศึกษาตอนต้น

.....4. มัธยมศึกษาตอนปลาย

.....5. อนุปริญญา (ปวส,)

.....6. ปริญญาตรี

.....7. สูงกว่าปริญญาตรี

3.4 อาชีพ

.....1. เกษตรกร

.....2. ข้าราชการ

.....3. รัฐวิสาหกิจ

.....4. เจ้าของกิจการส่วนตัว

.....5. ลูกจ้างประจำ

.....6. รับจ้าง

.....7. ไม่มีงานทำ

.....8. อื่นๆ ระบุ.....

3.5 รายได้

ประมาณ.....ต่อเดือน

3.6 สถานภาพสมรส

.....1. โสด

.....2. สมรสและอยู่ด้วยกัน

.....3. สมรสแต่แยกกันอยู่เพราะเหตุผลจำเป็น

.....4. แยกกันอยู่

.....5. ฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต

.....6. หย่าร้าง

3.7 จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

(รวมผู้ตอบแบบสอบถามด้วย)

4.1 ในชุมชนของท่านมีกลุ่มต่างๆ เหล่านี้บ้างหรือไม่ (มี = /, ไม่มี = ว่าง)	.....1. กลุ่มอาชีพทางการเกษตร .....2. กลุ่มอาชีพทางการค้าและธุรกิจ .....3. กลุ่มอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรและไม่ใช่การค้า .....4. กลุ่มเพื่อการออมทรัพย์ .....5. กลุ่มกองทุนชุมชน .....6. กลุ่มอาสาสมัครเพื่อความปลอดภัยในชุมชน .....7. กลุ่มอาสาสมัครเพื่อรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ .....8. กลุ่มเพื่อการกุศลหรือสาธารณประโยชน์ .....9. กลุ่มเพื่อผู้ด้อยโอกาสในสังคม .....10. กลุ่มเพื่อนันทนาการในชุมชน .....11. กลุ่มเพื่อผู้สูงอายุ .....12. กลุ่มเพื่อการศึกษา .....13. อื่นๆ ระบุ..... รวม.....ประเภทของกลุ่ม

4.2 สมาชิกในครอบครัวของท่านมีใครบ้างไหม ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวข้างต้น

……..มี …….ไม่มี (ข้ามไปทำข้อ 12)

4.3 ถ้ามี มีกลุ่มประเภทใดบ้าง ชื่อกลุ่มที่เป็นสมาชิกชื่ออะไร จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม และมีสถานภาพในครอบครัวอย่างไร ตลอดจนระยะเวลาที่เป็นสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ

ประเภท	จำนวนกลุ่ม	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิกในครอบครัว ที่เป็นสมาชิกกลุ่ม (คน)	สถานภาพในครอบครัว	ระยะเวลาที่เป็นสมาชิก (ปี)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุป

4.4 ในครอบครัว เป็นสมาชิกกลุ่มจำนวน.....กลุ่ม

4.5 สมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม จำนวน.....คน (ไม่นับที่ซ้ำกัน)

4.6 ในกลุ่มเหล่านี้ กลุ่มใดที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวท่านมากที่สุด

กลุ่มที่..... ระยะเวลาที่เป็นสมาชิก (นานที่สุด).....ปี

5. ระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่ม **(กลุ่มที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวของท่านมากที่สุด)**

ระดับการยอมรับ	ต้องปรับปรุง	พอยอมรับได้	เหมาะสม	เหมาะสมมาก
5.1 ความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง				
5.2 ความเหมาะสมด้านการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น				
5.3 ความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ				
5.4 ความเหมาะสมด้านบทบาทของประธานในที่ประชุม				
5.5 การบรรลุเป้าหมายของที่ประชุม				

5.6 การตัดสินใจภายในกลุ่ม ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ตัดสินใจ

ประธานเป็นผู้ตัดสินใจ	กรรมการเป็นผู้ตัดสินใจ	สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ตัดสินใจ

6. การทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆภายในชุมชนเดียวกัน **(กลุ่มที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวของท่านมากที่สุด)**

6.1 กลุ่มของท่านเคยทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆภายในชุมชนหรือไม่

.....เคย (ถามข้อต่อไป) .....ไม่เคย (ข้ามไปถามข้อ 6.4)

6.2 ถ้าเคย ระดับการประสานงานและความร่วมมือเป็นอย่างไร

น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	ดี	ดีมาก

6.3 ในรอบปีที่ผ่านมา กลุ่มของท่านเคยทำงานร่วมกับกลุ่มภายในชุมชนใดบ้าง

กลุ่ม..... กลุ่ม.....

กลุ่ม..... กลุ่ม.....

รวม.....กลุ่ม

6.4 กลุ่มของท่านมีแผนที่จะดำเนินงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆภายในชุมชนในอนาคตหรือไม่

.....มี .....ไม่มี

7.1 กลุ่มของท่านเคยทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆภายนอกชุมชนหรือไม่

……เคย (ถามข้อต่อไป) ……ไม่เคย (ข้ามไปถามข้อ 7.4)

7.2 ถ้าเคย ระดับการประสานงานและความร่วมมือเป็นอย่างไร

น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	ดี	ดีมาก

7.3 ในรอบปีที่ผ่านมา กลุ่มของท่านเคยทำงานร่วมกับกลุ่มภายนอกชุมชนใดบ้าง

กลุ่ม…….. กลุ่ม……..

กลุ่ม…….. กลุ่ม……..

รวม……กลุ่ม

7.4 กลุ่มของท่านมีแผนที่จะดำเนินงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆภายนอกชุมชนในอนาคตหรือไม่

……มี ……ไม่มี

8. แหล่งทรัพยากรและแหล่งเงินทุนของกลุ่ม **(กลุ่มที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวของท่านมากที่สุด)**

8.1 การได้มาของทรัพยากรเพื่อการดำเนินงานและเงินทุนในการดำเนินงาน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

……มาจากหน่วยงานของรัฐบาล ……มาจากการบริจาคของสมาชิกภายในกลุ่ม

……มาจากแหล่งทุนภายนอกชุมชน ……มาจากผู้ก่อตั้งกลุ่ม

……อื่นๆ ระบุ……

(รวมจำนวนแหล่งได้มาของทรัพยากรและเงินทุน……แหล่ง)

8.2 ทรัพยากรและเงินทุนที่ได้มาเพียงพอหรือไม่

ไม่เพียงพอ	ขาดบ้างเล็กน้อย	พอดี	มีเหลือบ้างเล็กน้อย	มีเหลือมาก

9. ประสิทธิผลของผู้นำกลุ่ม **(กลุ่มที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวของท่านมากที่สุด)**

ประสิทธิผลของผู้นำกลุ่ม	ต้องปรับปรุง	พอใช้	ดี	ดีมาก
9.1 บุคลิกภาพ				
9.2 การตัดสินใจ				
9.3 การจูงใจสมาชิกกลุ่ม				
9.4 การสร้างความเข้าใจถึงเป้าหมายของกลุ่ม				
9.5 การเสียสละเวลาให้กับกลุ่ม				
9.6 การเสียสละแรงกายให้กับกลุ่ม				
9.7 ความสามารถในการไกล่เกลี่ยเมื่อมีความขัดแย้งภายในกลุ่ม				
9.8 ความสามารถในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ				
9.9 อื่นๆ……				

10. ประสิทธิผลของกลุ่ม **(กลุ่มที่ท่านคิดว่าสำคัญต่อครอบครัวของท่านมากที่สุด)**

ระดับการยอมรับประสิทธิผลของกลุ่ม	ต้องปรับปรุง	พอใช้	ดี	ดีมาก
10.1 จำนวนกิจกรรมของกลุ่ม				
10.2 ความเหมาะสมด้านการใช้งบประมาณหรือค่าใช้จ่ายของกลุ่ม				
10.3 ความเหมาะสมด้านการใช้เวลาดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม				
10.4 การบรรลุเป้าหมายของกิจกรรมกลุ่ม				
10.5 อื่นๆ.....				

11. ท่านคิดว่ากลุ่มที่ท่านเป็นสมาชิกอยู่สามารถช่วยเหลือท่านได้ในระดับใด ในเรื่องดังต่อไปนี้

การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
11.1 การเพิ่มรายได้					
11.2 การเพิ่มผลผลิต					
11.3 การพัฒนาด้านความรู้ความสามารถด้านอาชีพ					
11.4 ด้าน เงินทุน					
11.5 การเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น/บุคคลอื่น เมื่อมีปัญหาด้านอาชีพ การงาน					
11.6 อื่นๆ ระบุ.....					

12. ด้านเครือข่าย (กลุ่มเพื่อน)

12.1 ตามปกติ ท่าน(ผู้นำครอบครัว) ได้สนทนากับกลุ่มเพื่อนฝูงที่สนิทประมาณสัปดาห์ละกี่ครั้ง
จำนวน.....ครั้ง

12.2 จำนวนกลุ่มเพื่อนฝูงที่สนทนาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเดิมใช่หรือไม่ .....ใช่ .....ไม่ใช่
ถ้าไม่ใช่ จำนวนกลุ่มเพื่อนฝูงที่สนิทมีประมาณ.....กลุ่ม

12.3 จำนวนเพื่อนสนิทที่รักกันมากที่สามารถขอความช่วยเหลือได้ มีจำนวนประมาณ.....คน

12.4 เรื่องส่วนใหญ่ที่คุยกับเพื่อนฝูง คือ เรื่องอะไรบ้าง (ระดับจิตสำนึกชุมชน)
(ทำเครื่องหมาย / หน้าข้อที่กล่าวถึง ไม่มีการถามนำ ให้ผู้ตอบตอบเท่าที่นึกออก)

..... 1. ด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน
..... 2. ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน
..... 3. ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน
..... 4. ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน
..... 5. ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อบจ. เทศบาล เป็นต้น
..... 6. ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น
..... 7. ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจาก หน่วยงานของรัฐ
..... 8. ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม
..... 9. ด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น
..... 10. ด้านอื่นๆ ถ้ามี.....
11. รวม.....ด้าน

<u>หมายเหตุ</u> ถ้าเรื่องที่คุยกันเป็นเรื่องส่วนตัวหรือครอบครัวไม่นับ

13. ระดับการได้รับความช่วยเหลือภายในกลุ่มเพื่อน

	จำนวน
13.1 จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่านได้เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน	
13.2 จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการงานของท่านได้	
13.3 จำนวนเพื่อนที่ท่านสามารถปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของท่านได้	
13.4 ถ้าท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินท่านได้	
13.5 รวม	

13.6 ในรอบสามเดือนที่ผ่านมา ท่านเคยขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้างหรือไม่ .....ไม่เคย ....เคย
ถ้าเคย จำนวนครั้งที่ขอความช่วยเหลือ จำนวน.....ครั้ง

14. ระดับความสามารถในการให้ความช่วยเหลือภายในกลุ่มเพื่อน

	จำนวน
14.1 จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน	
14.2 จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือด้านการงานของเพื่อนได้	
14.3 จำนวนเพื่อนที่ท่านคิด ท่านสามารถเป็นที่ปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของเพื่อนได้	
14.4 ถ้าเพื่อนของท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินได้	
14.5 รวม	

14.6 ในรอบสามเดือนที่ผ่านมา เคยมีเพื่อนของท่านมาขอความช่วยเหลือบ้างหรือไม่ ....ไม่เคย....เคย
ถ้าเคย จำนวนครั้งที่เพื่อนมาขอความช่วยเหลือจากท่าน จำนวน.....ครั้ง

15. ในกรณีที่ท่านได้รับความเดือดร้อน ท่านสามารถขอความช่วยเหลือจากองค์การ (ที่ท่านไม่ได้เป็นสมาชิก)ใดบ้าง (สามารถตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

.....อบต.

.....เทศบาล .

.....หน่วยงานราชการภายในที่ว่าการอำเภอ

เช่น ระบุ 1.....

2.....

3.....

.....พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

.....หน่วยงานองค์การพัฒนาที่ไม่ใช่ของรัฐ (NGO)

เช่น ระบุ 1.....

2.....

3.....

.....อื่นๆ ระบุ.....

รวมจำนวน.....หน่วยงาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

16. ท่านคิดว่า ท่านมีความไว้วางใจต่อบุคคลเหล่านี้ในระดับใด (ระดับความไว้วางใจ)

ระดับความไว้วางใจ	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
16.1 บุคคลทั่วไปในสังคมไทย					
16.2 บุคคลทั่วไปในจังหวัดของท่าน					
16.3 บุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน					
16.4 บุคคลทั่วไปในตำบลของท่าน					
16.5 บุคคลทั่วไปในชุมชนของท่าน					
16.6 บุคคลที่มีฐานะทางการเงินต่างกับท่าน					
16.7 บุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกับท่าน					
16.8 บุคคลที่มีอาชีพต่างกับท่าน					
16.9 บุคคลที่พูดภาษาต่างกับท่าน					
16.10 บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกับท่าน					
16.11 พระ					
16.12 ครู อาจารย์					
16.13 หมอ พยาบาล					
16.14 พ่อค้า แม่ค้าในตลาด นักธุรกิจ					
16.15 ตำรวจ					
16.16 ทหาร					
16.17 ข้าราชการองค์การส่วนปกครองท้องถิ่น เช่น หน่วยงานของเทศบาล อบต. อบจ.					
16.18 ข้าราชการส่วนภูมิภาค เช่น ที่ว่าการอำเภอ ศาลากลางจังหวัด					
16.19 นักการเมืองท้องถิ่น เช่น นายกอบต. นายก อบจ. นายกเทศมนตรี					
16.20 นักการเมืองระดับชาติ เช่น สส. สว.					
16.21 องค์การเพื่อการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO)					
16.22 นักข่าว					
16.23 ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น					
16.24 ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน					
16.25 ข่าวสารจากวิทยุชุมชน					
16.26 ข่าวสารจากวิทยุ					
16.27 ข่าวสารจากโทรทัศน์					
16.28 คนแปลกหน้าในชุมชน					

17. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน (พิจารณาที่พฤติกรรมกลุ่ม คือ กลุ่มบุคคลในชุมชน)

17.1 ถ้ามีครอบครัวหนึ่งในชุมชนเดือนร้อน เช่น เนื่องจากผู้นำครอบครัวเสียชีวิต หรือ ประสบภัยพิบัติ โดยตามปกติครอบครัวอื่นๆในชุมชน จะมีพฤติกรรมเช่นไร

ระดับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน	แทบจะไม่มีใครเลย	ส่วนน้อยของชุมชน	ประมาณครึ่งชุมชน	ส่วนใหญ่ของชุมชน	เกือบทั้งชุมชน
1. จำนวนครัวเรือนในชุมชน ที่ไปในงานศพ					
2. จำนวน(ประมาณ)ของครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปดูแล หรือให้ความช่วยเหลือโดยทั่วๆไป					
3. การช่วยเหลือด้วยการไปมาหาสู่เพื่อให้กำลังใจ ปลอบใจ เยี่ยมเยือน เป็นต้น					
4. การช่วยเหลือด้วยการเข้าไปช่วยดูแลครอบครัวที่มี ปัญหา เมื่อมีเวลาว่าง เช่น ช่วยดูแลเด็กๆ ช่วยงานบ้าน					
5. การช่วยเหลือด้านการงานอาชีพของครอบครัวที่มี ปัญหา					
6. การช่วยเหลือด้านการให้สิ่งของ อาหาร					
7. การช่วยเหลือด้านการเงิน					
8. อื่นๆ ระบุ.....					

17.2 โดยส่วนใหญ่แล้ว เมื่อในชุมชนมีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยกิจกรรมนั้นจำเป็นที่จะต้องขอความร่วมมือจากประชาชนภายในชุมชนให้เข้าร่วม ด้วยการขอแรงงาน และบริจาคสิ่งของ (เช่น ขุดบ่อเก็บน้ำภายในชุมชน การปลูกป่า การรักษาความปลอดภัยในชุมชน เป็นต้น) ท่านคิดว่า บุคคลในชุมชนของท่านจะให้ความช่วยเหลือหรือไม่

.....ให้ความช่วยเหลือ .....ไม่ให้ความช่วยเหลือ

ถ้าให้ความช่วยเหลือ ลักษณะการช่วยเหลือ จะเป็นเช่นไร

ลักษณะความช่วยเหลือ	ใช่	ไม่ใช่
1. เข้าร่วมกิจกรรมโดยการสละกำลังกาย		
2. เข้าร่วมกิจกรรมโดยบริจาคเงิน หรือสิ่งของ		

ระดับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน	แทบจะไม่มีใครเลย	ส่วนน้อยของชุมชน	ประมาณครึ่งชุมชน	ส่วนใหญ่ของชุมชน	เกือบทั้งชุมชน
3. จำนวนครัวเรือนในชุมชน ที่เข้าร่วมกิจกรรม					

18. การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มภายในชุมชน (พิจารณาพฤติกรรมบุคคล คือ ตัวผู้ตอบแบบสอบถาม)

18.1 ในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา ในชุมชนของท่านมีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนที่คิดหรือก่อตั้งโดยชุมชนเองบ้างหรือไม่

.....มี .....ไม่มี

18.2 ถ้ามี มีกี่กิจกรรม

จำนวนกิจกรรม มี.....กิจกรรม

18.3 ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ จำนวน .....กิจกรรม

18.4 ลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรม

ลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรม	ใช่	ไม่ใช่
1. เข้าร่วมกิจกรรมโดยการสละกำลังกาย		
2. เข้าร่วมกิจกรรมโดยบริจาคเงิน หรือสิ่งของ		

18.5 ในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา (ถ้าไม่มีการจัดกิจกรรม ภายใน 3 เดือนที่ผ่านมา ให้ถาม 6 เดือนที่ผ่านมา)

ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนของท่าน

(ในรอบ 3 เดือน ที่ผ่านมา) ประมาณ.....วัน

19. ระดับความร่วมมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชน

ถ้าในชุมชนของท่านประสบปัญหาดังในตารางข้างล่างนี้ ท่านคิดว่าจำนวนครัวเรือนภายในชุมชนของท่านที่จะร่วมมือเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาประมาณเท่าไร

ระดับความร่วมมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชน	แทบจะไม่มีใครเลย	ส่วนน้อยของชุมชน	ประมาณครึ่งชุมชน	ส่วนใหญ่ของชุมชน	เกือบทั้งชุมชน
19.1 ด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน					
19.2 ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน					
19.3 ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน					
19.4 ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน					
19.5 ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อบจ. เทศบาล เป็นต้น					
19.6 ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น					
19.7 ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ					
19.8 ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม					
19.9 ด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น					

20. ความสมานฉันท์ทางสังคม (พิจารณาระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน)

20.1 ท่านเห็นว่ากลุ่มบุคคลภายในชุมชนของท่านมีความแตกต่างในสิ่งต่างๆเหล่านี้เพียงไร

ระดับความแตกต่าง	ไม่แตกต่าง	ค่อนข้างน้อย	ค่อนข้างมาก
1. อาชีพ			
2. ฐานะทางการเงิน			
3. ระดับการศึกษา			
4. อายุ			
5. เชื้อชาติ			
6. ศาสนา			
7. ภาษาพูด			
8. พรรคการเมืองที่นิยม			

20.2 ท่านเห็นว่าความแตกต่างในสิ่งต่อไปนี้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนของท่านมากน้อยเพียงไร (ในระดับใด)

ระดับการเกิดความขัดแย้ง	น้อยมาก	น้อย	บางครั้ง	มาก
1. อาชีพ				
2. ฐานะทางการเงิน				
3. ระดับการศึกษา				
4. อายุ				
5. เชื้อชาติ				
6. ศาสนา				
7. ภาษาพูด				
8. พรรคการเมืองที่นิยม				

20.3 ความขัดแย้งในสิ่งต่อไปนี้ ก่อให้เกิดความรุนแรงภายในชุมชนของท่านบ่อยแค่ไหน (ในระดับใด)

ระดับการเกิดความรุนแรง	ไม่มีเลย	น้อยมาก	น้อย	มาก
1. อาชีพ				
2. ฐานะทางการเงิน				
3. ระดับการศึกษา				
4. อายุ				
5. เชื้อชาติ				
6. ศาสนา				
7. ภาษาพูด				
8. พรรคการเมืองที่นิยม				

20.4 ในความเห็นของท่าน หน่วยงานราชการโดยทั่วไปให้บริการเป็นอย่างไร ถ้าบุคคลที่ไปขอรับบริการมีความแตกต่างในสิ่งต่อไปนี้

ระดับการปฏิบัติ	ให้บริการไม่แตกต่าง	ให้บริการแตกต่างกันค่อนข้างน้อย	ให้บริการแตกต่างกันค่อนข้างมาก
1. ถ้ามีอาชีพแตกต่างกัน ก็จะ			
2. ถ้ามีฐานะทางการเงินแตกต่างกัน ก็จะ			
3. ถ้ามีระดับการศึกษาแตกต่างกัน ก็จะ			
4. ถ้ามีอายุแตกต่างกัน ก็จะ			
5. ถ้ามีเชื้อชาติแตกต่างกัน ก็จะ			
6. ถ้ามีศาสนาแตกต่างกัน ก็จะ			
7. ถ้ามีภาษาพูดแตกต่างกัน ก็จะ			

20.5 ในความเห็นของท่าน คนในชุมชนของท่านจะปฏิบัติต่อกลุ่มบุคคลเหล่านี้อย่างไร

ระดับการต้อนรับ/ปฏิบัติ	อย่างฉันท์มิตร	ปกติทั่วๆไป	หมางเมิน/เย็นชา
1. ถ้ามีอาชีพแตกต่างกัน ก็จะ			
2. ถ้ามีฐานะทางการเงินแตกต่างกัน ก็จะ			
3. ถ้ามีระดับการศึกษาแตกต่างกัน ก็จะ			
4. ถ้ามีอายุแตกต่างกัน ก็จะ			
5. ถ้ามีเชื้อชาติแตกต่างกัน ก็จะ			
6. ถ้ามีศาสนาแตกต่างกัน ก็จะ			
7. ถ้ามีภาษาพูดแตกต่างกัน ก็จะ			

20.6 ท่านคิดว่าภายในชุมชนของท่าน มีสิ่งต่างๆต่อไปนี้ในระดับใด (มองในภาพรวม)

ระดับความสมานฉันท์	ไม่มีเลย	น้อยมาก	น้อย	มาก	มากที่สุด
1. ความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง					
2. ความสนิทสนมต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง					
3. ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง					
4. ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง					
5. การติดต่อค้าขายอย่างฉันท์มิตรระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง					

21. ระดับการเข้าร่วมสังคม

21.1 ในชุมชนของท่าน มีงานสำคัญตามประเพณี หรืองานประจำปี ประมาณ.....ครั้ง

21.2 ในปีที่แล้ว ท่านได้เข้าร่วมงานสำคัญตามประเพณี หรืองานประจำปีดังกล่าว ประมาณ.....ครั้ง

21.3 ในรอบเดือนที่ผ่านมา มีเพื่อนบ้านมาเยี่ยมท่านที่บ้านประมาณ.....ครั้ง

21.4 ในรอบเดือนที่ผ่านมา ท่านได้ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านของท่านประมาณ.....ครั้ง

22. ระดับความขัดแย้งและความรุนแรงภายในชุมชน (เน้นความปลอดภัยจากอาชญากรต่างๆ)

22.1 โดยรวมแล้ว ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีความปลอดภัยในระดับใด

ไม่ปลอดภัยเลย	ปลอดภัยน้อยมาก	ปลอดภัยน้อย	ปลอดภัยมาก	ปลอดภัยมากที่สุด

22.2 ท่านรู้สึกอย่างไร เมื่อท่านอยู่ในภาวะดังในตารางข้างล่างนี้

	ไม่ปลอดภัย	ปลอดภัย
1. เมื่อท่านอยู่บ้านคนเดียว		
2. เมื่อคู่สมรสของท่านอยู่บ้านคนเดียว		
3. เมื่อลูกสาว(ถ้ามี) อยู่บ้านคนเดียว		
4. เมื่อท่านเดินถนนในชุมชนคนเดียว ตอนกลางคืน		
5. เมื่อบุตรหลาน (ถ้ามี) ของท่าน เดินถนนในชุมชนคนเดียว ตอนกลางคืน		

22.3 ในรอบปีที่ผ่านมา ตัวท่านเคยพบเจอ หรือทราบข่าวเหตุการณ์เหล่านี้ ที่**<u>เกิดภายในชุมชน</u>**ของท่าน บ่อยมากแค่ไหน

	ไม่เคยเกิด	ไม่ค่อยเกิดบ่อย	เกิดบ่อย	เกิดบ่อยมาก
1. การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน				
2. ถูกทำร้ายร่างกาย				
3. ข่มขืน				
4. ข่มขืนแล้วฆ่า				
5. ฆ่ากันตาย				
6. ค้ายาเสพติด				
7. การฉกชิง วิ่งราว ล้วงกระเป๋า				
8. ทรัพย์สินถูกขโมย				
9. ทรัพย์สินถูกทำลาย				
10. ฉ้อโกง ล่อลวง ต้มตุ๋น				
11. อื่นๆ.....				

22.4 เคยมีสมาชิกภายในครอบครัวของท่าน ประสบเหตุการณ์หรือเป็นเหยื่อในเหตุการณ์รุนแรง (ทางร่างกาย)บ้างหรือไม่

……..ไม่เคย ……เคย

22.5 ครอบครัวของท่าน เคยถูกทำลายทรัพย์สิน หรือทรัพย์สินถูกขโมย (ทรัพย์สิน) บ้างหรือไม่

……..ไม่เคย ……เคย

22.6 เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อ 3 ปีก่อน ท่านคิดว่าจำนวนอาชญากรรมและความรุนแรงในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

น้อยลงมาก	น้อยลงไม่มาก	เหมือนเดิม	เพิ่มขึ้นไม่มาก	เพิ่มขึ้นมาก

23. ด้านข่าวสารและการสื่อสาร

23.1 แหล่งข้อมูลข่าวสารดังต่อไปนี้ ท่านคิดว่า ท่านมีความสะดวกหรือเข้าถึงยากง่ายเพียงไรในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล

	ยากมาก	ยาก	ง่าย	ง่ายมาก
1. หนังสือพิมพ์				
2. วิทยุ				
3. โทรทัศน์				
4. โทรศัพท์				
5. ที่ทำการไปรษณีย์				
6. แหล่งข้อมูล/ข่าวสารจากหน่วยงานราชการ				
7. อินเทอร์เน็ต				
8. การเดินทางไปต่างอำเภอ				
9. การเดินทางไปต่างจังหวัด				

23.2 ท่านได้กระทำในสิ่งต่อไปนี้มากน้อยเพียงไร

	เกินกว่า สัปดาห์/ครั้ง	ประมาณ สัปดาห์/ครั้ง	ประมาณ 2-3 วัน/ครั้ง	ทุกวัน
1. อ่านหนังสือพิมพ์				
2. ฟังวิทยุ				
3. ดูโทรทัศน์				
4. คุยโทรศัพท์				

24. อำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

24.1 โดยทั่วไป ท่านคิดว่า

	ใช่	ไม่ใช่
1. ในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา ท่านคิดว่าท่านมีความทุกข์มากกว่ามีความสุข		
2. โดยปกติ เรื่องต่างๆในชีวิตประจำวัน ท่านมีอิสระในการตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง		
3. ท่านมีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตได้ เช่น การย้ายที่อยู่ การเปลี่ยนอาชีพ และ ฐานะ		
4. ท่านมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน		
5. ท่านสามารถที่จะจูงใจเพื่อนบ้านให้มาเข้าร่วมในด้านการพัฒนาชุมชน		
6. ท่านมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวมต่างๆในชุมชน		
7. เสียงของบุคคลในชุมชน มีผลต่อการตัดสินใจของนักการเมืองท้องถิ่น		

24.2 ท่านได้เคยกระทำในสิ่งต่อไปนี้ หรือไม่

	ประมาณ 1-2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	ไม่เคย
การเข้าร่วมฟังการปราศรัยของนักการเมืองที่ผ่านมา (กพ.48)			
การเลือกตั้งระดับชาติครั้งล่าสุด			
การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน			
การเข้าพบปะ พูดคุยกับนักการเมืองท้องถิ่น (อบต. อบจ. เป็นต้น)			
การเข้าร่วมประท้วงความไม่ยุติธรรมในชุมชน			

24.3 ในรอบปีที่ผ่านมา ชุมชนของท่านเคยมีการร้องเรียนต่อข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น หรือไม่

…….เคย ……. ไม่เคย

ถ้าเคย จำนวนเรื่องที่ร้องเรียนมีประมาณ ……..ครั้ง

และเรื่องที่ร้องเรียน ส่วนใหญ่ท่านคิดว่า มีการตอบสนองจากผู้รับผิดชอบอย่างไร

ไม่มีการตอบสนอง	มีการแก้ไขปัญหาเป็นบางส่วน	พยายามแก้ไขปัญหาอย่างเต็มที่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

24.4 เมื่อมีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น (เช่น อบต. อบจ. เทศบาล)ท่านกระทำอย่างไร

ไม่ไปเลือกตั้งเลย	ไปเลือกตั้งเป็นบางครั้ง	ไปเลือกตั้งเกือบทุกครั้ง	ไปเลือกตั้งทุกครั้ง

24.5 เมื่อมีการเลือกตั้งในระดับชาติ (เช่น สส. สว.) ท่านกระทำอย่างไร

ไม่ไปเลือกตั้งเลย	ไปเลือกตั้งเป็นบางครั้ง	ไปเลือกตั้งเกือบทุกครั้ง	ไปเลือกตั้งทุกครั้ง

24.6 ท่านคิดว่า บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ มีความซื่อสัตย์เป็นอย่างไร

	น้อยที่สุด	น้อย	มาก	มากที่สุด
พระ				
ครู อาจารย์				
หมอ พยาบาล				
ผู้พิพากษา				
ตำรวจ				
นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ				
อบต.				
อบจ.				
เทศบาล				
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน				
สส.				
สว.				
องค์การเพื่อการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO)				
พ่อค้า แม่ค้า ในตลาด				
นักธุรกิจ				
คนส่วนใหญ่ในชุมชน				

24.7 ท่านเคยประสบเหตุการณ์ หรือเคยได้ยินจากผู้อื่น หรือไม่ ว่ามีการให้ผลประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้ดำเนินการในเรื่องบางอย่าง

..... ไม่เคย .....เคย

24.8 ถ้าเคย ท่านคิดว่าการให้ผลประโยชน์ดังกล่าว ส่งผลให้ได้รับการช่วยเหลือเป็นพิเศษ ใช่หรือไม่

.....ใช่ .....ไม่ใช่

24.9 ท่านเคยให้ผลประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้ดำเนินการในเรื่องบางอย่าง หรือไม่

..... ไม่เคย .....เคย

ภาคผนวก ค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การคัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์

สาเหตุที่ต้องคัดเลือกตัวแปรทุนทางสังคมในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เนื่องจากดัชนีแต่ละดัชนีที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงทุนทางสังคมในแต่ละแบบจำลองนั้น ประกอบด้วยตัวแปรจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกตัวแปรจาก Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis เพื่อหาตัวแปรแทนที่เหมาะสมในแต่ละดัชนี ดังนี้

1. การคัดเลือกตัวแปรในแบบจำลองความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Elinor Ostrom

1.1 ความไว้วางใจ (Trust : TRUST) พิจารณาจาก 2 ดัชนี ดังนี้

1) ดัชนีความไว้วางใจทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ ความไว้วางใจบุคคลทั่วไปในสังคมไทย บุคคลทั่วไปภายในจังหวัด บุคคลทั่วไปภายในอำเภอ บุคคลทั่วไปภายในตำบล และบุคคลทั่วไปภายในชุมชน

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .807 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 5833.281 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์

ตารางที่ ค.1 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.807
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5833.281
	df	10
	Sig.	.000

ผลจากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมในการเป็นตัวแปรแทนดัชนีความไว้วางใจทั่วไปได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรความไว้วางใจบุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดเท่ากับ .826 ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.2 Communalities

ความไว้วางใจทั่วไป	Initial	Extraction
บุคคลทั่วไปในสังคมไทย	1.000	.641
บุคคลทั่วไปในจังหวัดของท่าน	1.000	.785
บุคคลทั่วไปในอำเภอของท่าน	1.000	.826
บุคคลทั่วไปในตำบลของท่าน	1.000	.723
บุคคลทั่วไปในชุมชนของท่าน	1.000	.498

ตารางที่ ค.3 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.472	69.438	69.438	3.472	69.438	69.438
2	.772	15.442	84.880			
3	.356	7.126	92.006			
4	.257	5.139	97.145			
5	.143	2.855	100.000			

ตารางที่ ค.4 Component Matrix

ความไว้วางใจทั่วไป	Component 1
บุคคลทั่วไปในสังคมไทย	.800
บุคคลทั่วไปภายในจังหวัด	.886
บุคคลทั่วไปภายในอำเภอ	.909
บุคคลทั่วไปภายในตำบล	.850
บุคคลทั่วไปภายในชุมชน	.706

2) **ดัชนีความไว้วางใจต่อบุคคลที่มีความแตกต่างกัน** ประกอบด้วย 7 ตัวแปร ได้แก่ ความไว้วางใจบุคคลที่มีฐานะทางการเงินต่างกับท่าน บุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกับท่าน บุคคลที่มีอาชีพต่างกับท่าน บุคคลที่พูดภาษาต่างกับท่าน บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกับท่าน คนแปลกหน้าในชุมชน และแรงงานต่างถิ่นที่เป็นคนไทย

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .767 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 6197.648 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.5 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.767
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6197.648
	df	21
	Sig.	.000

ผลจากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมในการแทนดัชนีความไว้วางใจต่อบุคคลที่มีความแตกต่างได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรความไว้วางใจบุคคลที่มีอาชีพต่างกัน ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดเท่ากับ .750 ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.6 Communalities

ความไว้วางใจต่อบุคคลที่มีความแตกต่าง	Initial	Extraction
บุคคลที่มีฐานะทางการเงินต่างกับท่าน	1.000	.693
บุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกับท่าน	1.000	.733
บุคคลที่มีอาชีพต่างกับท่าน	1.000	.750
บุคคลที่พูดภาษาต่างกับท่าน	1.000	.596
บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกับท่าน	1.000	.466
คนแปลกหน้าในชุมชน	1.000	.118
แรงงานต่างถิ่นที่เป็นคนไทย	1.000	.113

ตารางที่ ค.7 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4.895	69.937	69.937	4.895	69.937	69.937
2	.934	8.254	78.191			
3	.835	6.084	84.275			
4	.440	5.281	89.557			
5	.283	4.048	93.604			
6	.252	3.603	97.207			
7	.195	2.793	100.000			

ตารางที่ ค.8 Component Matrix

ความไว้วางใจต่อบุคคลที่มีความแตกต่าง	Component1
บุคคลที่มีฐานะทางการเงินต่างกับท่าน	.832
บุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกับท่าน	.856
บุคคลที่มีอาชีพต่างกับท่าน	.866
บุคคลที่พูดภาษาต่างกับท่าน	.772
บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกับท่าน	.682
คนแปลกหน้าในชุมชน	.344
แรงงานต่างถิ่นที่เป็นคนไทย	.336

1.2 **ความน่าเชื่อถือ** (Trustworthiness : TRUSTW) พิจารณาจากดัชนีความซื่อสัตย์

ดัชนีความซื่อสัตย์ ประกอบด้วย 16 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความซื่อสัตย์ของพระ ครู อาจารย์ หมอพยาบาล ผู้พิพากษา ตำรวจ นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ อบต. อบจ. เทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สส. สว. องค์การเพื่อการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO) พ่อค้า แม้ค้า ในตลาด นักธุรกิจ และคนส่วนใหญ่ในชุมชน

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .901 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 13756.628 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.9 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.901
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	13756.628
	df	120
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งการวิเคราะห์แบ่งตัวแปรเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของผู้นำชุมชน ด้านความประพฤติของข้าราชการ และด้านการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ จากนั้นพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมในแต่ละกลุ่ม โดยคำนึงถึงค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดในแต่ละกลุ่ม ทำให้ได้ 2 ตัวแปร คือ ตัวแปรระดับความซื่อสัตย์ของกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านและระดับความซื่อสัตย์ของ สส. ซึ่งมีค่า Extraction Communalities เท่ากับ .722 และ .654 ตามลำดับ โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.10 Communalities

	Initial	Extraction
พระ	1.000	.353
ครู อาจารย์	1.000	.571
หมอ พยาบาล	1.000	.623
ผู้พิพากษา	1.000	.492
ตำรวจ	1.000	.515
นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ	1.000	.630
อบต.	1.000	.677
อบจ.	1.000	.544
เทศบาล	1.000	.662
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	1.000	.722
สส.	1.000	.654
สว.	1.000	.661
องค์การเพื่อการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO)	1.000	.477
พ่อค้า แม้ค้า ในตลาด	1.000	.624
นักธุรกิจ	1.000	.670
คนส่วนใหญ่ในชุมชน	1.000	.296

ตารางที่ ค.11 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7.631	47.695	47.695	7.631	47.695	47.695
2	1.339	9.622	57.316	1.339	9.622	57.316
3	.978	8.384	65.700			
4	.809	5.054	70.754			
5	.756	4.726	75.480			

ตารางที่ ค.11 (ต่อ)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
6	.649	4.056	79.536			
7	.618	3.862	83.398			
8	.538	3.365	86.763			
9	.434	2.712	89.475			
10	.420	2.628	92.102			
11	.331	2.068	94.171			
12	.267	1.671	95.842			
13	.256	1.601	97.443			
14	.246	1.538	98.982			
15	.087	.543	99.525			
16	.076	.475	100.000			

ตารางที่ ค.12 Component Matrix

ความซื่อสัตย์	Component	
	1	2
พระ	.509	-.306
ครู อาจารย์	.624	-.426
หมอ พยาบาล	.639	-.463
ผู้พิพากษา	.644	-.278
ตำรวจ	.716	-.045
นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ	.760	-.226
อบต.	.822	-.042
อบจ.	.724	-.141
เทศบาล	.813	-.031
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	.850	-.013
สส.	.768	.255
สว.	.766	.274
องค์การเพื่อการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO)	.556	.409
พ่อค้า แม้ค้า ในตลาด	.591	.524
นักธุรกิจ	.596	.561
คนส่วนใหญ่ในชุมชน	.544	-.008

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.3 สถาบันทางสังคม (Institution : INSTI) พิจารณาจาก 2 ดัชนี ดังนี้

1) ดัชนีการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะ ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ การเข้าร่วมฟังการปราศัยของนักการเมือง การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน การเข้าพบปะ พูดคุยกับนักการเมืองท้องถิ่น (อบต. อบจ. เป็นต้น) และการเข้าร่วมประท้วงความไม่ยุติธรรมในชุมชน

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .589 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 478.409 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.13 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.589
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	478.409
	df	6
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรการเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดเท่ากับ .580 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.14 Communalities

การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะ	Initial	Extraction
การเข้าร่วมฟังการปราศัยของนักการเมือง	1.000	.219
การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน	1.000	.580
การเข้าพบปะ พูดคุยกับนักการเมืองท้องถิ่น (อบต. อบจ. เป็นต้น)	1.000	.317
การเข้าร่วมประท้วงความไม่ยุติธรรมในชุมชน	1.000	.500

ตารางที่ ค.15 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.617	40.413	40.413	1.617	40.413	40.413
2	.985	24.624	65.037			
3	.808	20.192	85.229			
4	.591	14.771	100.000			

ตารางที่ ค.16 Component Matrix

การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะ	Component 1
การเข้าร่วมฟังการปราศัยของนักการเมือง	.468
การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน	.762
การเข้าพบปะ พูดคุยกับนักการเมืองท้องถิ่น (อบต. อบจ. เป็นต้น)	.563
การเข้าร่วมประท้วงความไม่ยุติธรรมในชุมชน	.707

2) **ดัชนีการต้อนรับและปฏิบัติในชุมชน (ไม่กีดกัน)** ประกอบด้วย 8 ตัวแปร ได้แก่ การต้อนรับและปฏิบัติในชุมชนกับบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกัน การเงินแต่ต่างกัน ระดับการศึกษาแตกต่างกัน อายุแตกต่างกัน เชื้อชาติแตกต่างกัน ศาสนาแตกต่างกัน และภาษาพูดแตกต่างกัน

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .919 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 17859.125 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.17 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.919
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	17859.125
	df	21
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการต้อนรับและปฏิบัติ(ไม่กีดกัน)ในชุมชนได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรการต้อนรับและปฏิบัติ(ไม่กีดกัน)บุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดเท่ากับ .8.65 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.18 Communalities

ระดับการต้อนรับ/ปฏิบัติภายในชุมชน (ไม่กีดกัน)	Initial	Extraction
อาชีพแตกต่างกัน	1.000	.773
การเงินแต่ต่างกัน	1.000	.825
ระดับการศึกษาแตกต่างกัน	1.000	.865
อายุแตกต่างกัน	1.000	.862
เชื้อชาติแตกต่างกัน	1.000	.859
ศาสนาแตกต่างกัน	1.000	.865
ภาษาพูดแตกต่างกัน	1.000	.861

ตารางที่ ค.19 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5.909	84.416	84.416	5.909	84.416	84.416
2	.525	7.504	91.921			
3	.189	2.694	94.614			
4	.159	2.276	96.890			
5	.086	1.228	98.118			
6	.079	1.126	99.245			
7	.053	.755	100.000			

ตารางที่ ค.20 Component Matrix

ระดับการต้อนรับ/ปฏิบัติภายในชุมชน (ไม่กีดกัน)	Component 1
อาชีพแตกต่างกัน	.879
การเงินแต่ต่างกัน	.908
ระดับการศึกษาแตกต่างกัน	.930
อายุแตกต่างกัน	.928
เชื้อชาติแตกต่างกัน	.927
ศาสนาแตกต่างกัน	.930
ภาษาพูดแตกต่างกัน	.928

1.4 เครือข่าย (Network : NETWORK) พิจารณาจาก 2 ดัชนี ดังนี้

1) ดัชนีการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ การช่วยเหลือสมาชิกด้านการเพิ่มรายได้ การเพิ่มผลผลิต การพัฒนาด้านความรู้ความสามารถด้านอาชีพ ด้านเงินทุน และการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น/บุคคลอื่น เมื่อมีปัญหาด้านอาชีพ การงาน

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .840 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 4844.148 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.21 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.840
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4844.148
	Df	10
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ซึ่งเมื่อพิจารณาจากกลุ่ม Component พบว่าแบ่งตัวแปรได้ 1 กลุ่ม จากนั้นพิจารณาค่า Extraction Communalitiesของตัวแปรที่มากที่สุด ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรการช่วยเหลือด้านเพิ่มผลผลิต ซึ่งมีค่า Extraction Communalitiesเท่ากับ .757 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.22 Communalities

การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก	Initial	Extraction
การเพิ่มรายได้	1.000	.715
การเพิ่มผลผลิต	1.000	.757
การพัฒนาด้านความรู้ความสามารถด้านอาชีพ	1.000	.662
ด้าน เงินทุน	1.000	.638
การเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น/บุคคลอื่น เมื่อมีปัญหาด้านอาชีพ การงาน	1.000	.679

ตารางที่ ค.23 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.451	69.010	69.010	3.451	69.010	69.010
2	.539	10.786	79.796			
3	.458	9.156	88.952			
4	.336	6.719	95.672			
5	.216	4.328	100.000			

ตารางที่ ค.24 Component Matrix

การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก	Component 1
การเพิ่มรายได้	.846
การเพิ่มผลผลิต	.870
การพัฒนาด้านความรู้ความสามารถด้านอาชีพ	.813
ด้าน เงินทุน	.799
การเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น/บุคคลอื่น เมื่อมีปัญหาด้านอาชีพ การงาน	.824

2) **ดัชนีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง** ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ ความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความสนิทสนมต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง และการติดต่อค้าขายอย่างฉันท์มิตรระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .890 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 6693.412 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.25 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.890
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6693.412
	Df	10
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่างได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดเท่ากับ .809 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.26 Communalities

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง	Initial	Extraction
ความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	1.000	.785
ความสนิทสนมต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	1.000	.800
ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	1.000	.809
ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	1.000	.784
การติดต่อค้าขายอย่างฉันท์มิตรระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	1.000	.684

ตารางที่ ค.27 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.862	77.244	77.244	3.862	77.244	77.244
2	.432	8.648	85.892			
3	.269	5.388	91.280			
4	.223	4.453	95.733			
5	.213	4.267	100.000			

ตารางที่ ค.28 Component Matrix

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง	Component 1
ความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	.886
ความสนิทสนมต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	.895
ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	.900
ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	.885
การติดต่อค้าขายอย่างฉันท์มิตรระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง	.827

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.5 การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา (Collective Action:COLLEC) พิจารณาจาก 1 ดัชนี ดังนี้

การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาวัดโดยตรงจากตัวแปรการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งประกอบด้วย 8 ตัวแปร ได้แก่ การร่วมดำเนินในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท. ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การ ประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม และด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .903 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 13006.083 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.29 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.903
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	13006.083
	Df	36
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งการวิเคราะห์แบ่งตัวแปรเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชน ด้านโรงเรียนในชุมชน ด้านการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น และด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านความประพฤติของผู้นำชุมชน ด้านความประพฤติของข้าราชการ และด้านการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ กลุ่ม

ที่ 3 ประกอบด้วย การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ภายในชุมชน และด้านความปลอดภัยในชุมชนจากนั้นพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมในแต่ละกลุ่มโดยคำนึงถึงค่า Extraction Communalitiesที่มากที่สุดในแต่ละกลุ่ม ทำให้ได้ 3 ตัวแปร คือ ตัวแปรการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ภายในชุมชน ด้านยาเสพติดในชุมชน และด้านความประพฤติของข้าราชการ ซึ่งมีค่า Extraction Communalitiesเท่ากับ .928 .849และ .879 ตามลำดับ โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.30 Communalities

การร่วมดำเนินในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา	Initial	Extraction
ด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน	1.000	.928
ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน	1.000	.846
ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน	1.000	.849
ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน	1.000	.809
ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท.	1.000	.829
ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น	1.000	.879
ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ	1.000	.849
ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม	1.000	.720
ด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น	1.000	.734

ตารางที่ ค.31 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4.834	64.822	64.822	5.834	64.822	64.822
2	1.574	11.494	76.317	1.034	11.494	76.317
3	1.034	6.378	82.695	.574	6.378	82.695
4	.497	5.522	88.217			
5	.284	3.160	91.377			
6	.251	2.794	94.171			
7	.237	2.639	96.809			
8	.178	1.980	98.790			
9	.109	1.210	100.000			

ตารางที่ ค.32 Component Matrix

การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา	Component		
	1	2	3
ด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน	.667	.359	.594
ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน	.782	.484	-.028
ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน	.814	.390	-.184
ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน	.820	.283	-.236
ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท.	.857	-.297	.081
ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น	.844	-.379	.153
ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ	.827	-.388	.125
ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม	.807	-.171	-.197
ด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น	.813	-.165	-.214

2. การคัดเลือกตัวแปรทุนทางสังคมกับการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามกรอบแนวคิดของ Putnam (2000)

2.1 ทุนความผูกผันทางสังคม (Bonding Social Capital : BOND)

ทุนความผูกผันทางสังคมเป็นความผูกพันระหว่างคนที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์เดียวกัน หรือมีปัญหาร่วมกัน อาทิ คนในครอบครัวเดียวกัน หรือเพื่อนสนิท ซึ่งพิจารณาจากดัชนี 3 ดัชนี ดังนี้

1) **ดัชนีระดับสนทนาพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนที่สนิท** ประกอบด้วย 2 ตัวแปร ได้แก่ จำนวนเรื่องที่สนทนาในกลุ่มเพื่อนสนิท และจำนวนครั้งที่สนทนากับเพื่อนสนิท

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่าข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 405.190 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.33 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.500
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	405.190
	Df	1
	Sig.	.000

ผลจากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีประสิทธิผลของผู้นำ ได้ 1 ตัวแปร คือ จำนวนครั้งที่สนทนากับเพื่อนสนิท ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalities เท่ากับ .747 ที่มากที่สุด และให้ความหมายที่ใกล้เคียงกับตัวแปรที่ต้องการ โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.34 Communalities

ระดับสนทนาพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนที่สนิท	Initial	Extraction
จำนวนเรื่องที่สนทนาในกลุ่มเพื่อนสนิท	1.000	.747
จำนวนครั้งที่สนทนากับเพื่อนสนิท	1.000	.747

ตารางที่ ค.35 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.493	74.655	74.655	1.493	74.655	74.655
2	.507	25.345	100.000			

ตารางที่ ค.36 Component Matrix

ระดับสนทนาพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนที่สนิท	Component1
จำนวนเรื่องที่สนทนาในกลุ่มเพื่อนสนิท	.864
จำนวนครั้งที่สนทนากับเพื่อนสนิท	.864

หมายเหตุ ดัชนีนี้เมื่อคัดเลือกตัวแปรได้แล้ว ผู้จัดทำได้แปลงค่าจากจำนวนครั้งที่ครั้งที่สนทนากับเพื่อนสนิทเป็นระดับสนทนากับเพื่อนสนิท โดยมีคะแนนอยู่ในช่วง1-5

2) **ดัชนีการให้ความช่วยเหลือภายในกลุ่มเพื่อน** ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือด้านการงานของเพื่อนได้ จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถเป็นที่ปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของเพื่อนได้ และจำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินได้

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .787 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่าข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 1302.077 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.37 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.787
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1302.077
	Df	6
	Sig.	.000

ผลจากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีประสิทธิผลของผู้นำ ได้ 1 ตัวแปร คือ จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน ซึ่งพิจารณาจากค่า Extraction Communalities ที่มากที่สุด ซึ่งเท่ากับ .694 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.38 Communalities

การให้ความช่วยเหลือภายในกลุ่มเพื่อน	Initial	Extraction
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน	1.000	.694
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือด้านการงานของเพื่อนได้	1.000	.538
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิด ท่านสามารถเป็นที่ปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของเพื่อนได้	1.000	.689
ถ้าเพื่อนของท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินได้	1.000	.602

ตารางที่ ค.39 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.523	63.075	63.075	2.523	63.075	63.075
2	.589	14.718	77.792			
3	.518	12.957	90.750			
4	.370	9.250	100.000			

ตารางที่ ค.40 Component Matrix

การให้ความช่วยเหลือภายในกลุ่มเพื่อน	Component 1
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้าน	.833
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่า ท่านสามารถช่วยเหลือด้านการงานของเพื่อนได้	.733
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิด ท่านสามารถเป็นที่ปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของเพื่อนได้	.830
ถ้าเพื่อนของท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินได้	.776

หมายเหตุ ดัชนีนี้เมื่อคัดเลือกตัวแปรได้แล้ว ผู้จัดทำได้แปลงค่าจากจำนวนเพื่อนที่สามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของเพื่อนได้เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้านเป็นระดับการให้ความช่วยเหลือเพื่อนในการดูแลครอบครัวของเพื่อน เมื่อเพื่อนไม่อยู่บ้านโดยมีคะแนนอยู่ในช่วง1-5

3) **ดัชนีระดับการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน** ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่านได้เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการงานของท่านได้ จำนวนเพื่อนที่ท่านสามารถปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของท่านได้ และจำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินท่านได้

จากการพิจารณาค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .766 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่าข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 952.832 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.41 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.766
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	952.832
	Df	6
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ซึ่งเมื่อพิจารณาจากกลุ่ม Component พบว่าแบ่งตัวแปรได้ 1 กลุ่ม จากนั้นพิจารณาค่า Extraction Communalitiesของตัวแปรที่มากที่สุด ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรจำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่าน เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน ซึ่งมีค่า Extraction Communalities เท่ากับ .651 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.42 Communalities

การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน	Initial	Extraction
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่านได้เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน	1.000	.651
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการงานของท่านได้	1.000	.525
จำนวนเพื่อนที่ท่านสามารถปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของท่านได้	1.000	.555
ถ้าท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินท่านได้	1.000	.612

ตารางที่ ค.43 Total Variance Explained

	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.342	58.549	58.549	2.342	58.549	58.549
2	.660	16.499	75.047			
3	.538	13.440	88.487			
4	.461	11.513	100.000			

ตารางที่ ค.44 Component Matrix

การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน	Component1
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่านได้เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน	.807
จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการงานของท่านได้	.724
จำนวนเพื่อนที่ท่านสามารถปรึกษาหารือปัญหาภายในครอบครัวของท่านได้	.745
ถ้าท่านต้องการเงินจำนวนหนึ่ง จำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือด้านการเงินท่านได้	.782

หมายเหตุ ดัชนีนี้เมื่อคัดเลือกตัวแปรได้แล้ว ผู้จัดทำได้แปลงค่าจากจำนวนเพื่อนที่ท่านคิดว่าสามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวท่านได้เมื่อท่านไม่อยู่บ้านเป็นระดับการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนในการดูแลครอบครัว เมื่อท่านไม่อยู่บ้าน โดยมีคะแนนอยู่ในช่วง1-5

2.2 **ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม** (Bridging Social Capital : BRIDGE)

ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม เป็นการรวมตัวของคนหรือรวมกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันแต่ไม่มากเหมือนดังเช่นทุนความผูกพันทางสังคม ทั้งนี้เป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก ซึ่งพิจารณาจากดัชนี 3 ดัชนี ดังนี้

1) **ดัชนีการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิก** ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ การช่วยเหลือสมาชิกด้านการเพิ่มรายได้ การเพิ่มผลผลิต การพัฒนาด้านความรู้ความสามารถด้านอาชีพ ด้านเงินทุน และการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น/บุคคลอื่น เมื่อมีปัญหาด้านอาชีพ การงาน ซึ่งได้พิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกได้กล่าวไปแล้วในการคัดเลือกตัวแปรของเครือข่าย (Network) ซึ่งผลคัดเลือกได้ 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรการช่วยเหลือด้านเพิ่มผลผลิต

2) **ดัชนีระดับการประสานงานภายในกลุ่ม** ประกอบด้วย 1 ตัวแปร จึงไม่จำเป็นต้องคัดเลือกเลือกตัวแปร สามารถนำเอาไปวิเคราะห์ได้เลย

3) **ดัชนีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่ม** ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ ระดับความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง ระดับความเหมาะสมด้านการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น ระดับความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความเหมาะสมด้านบทบาทของประธานในที่ประชุม และระดับความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง

จากการพิจารณค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling ที่ใช้วัดความเหมาะสมของข้อมูลในการใช้เทคนิค Factor Anaysis ในที่นี้ได้ค่า .866 ซึ่งมากกว่า .5 และเข้าสู่ 1 จึงพอสรุปว่า ข้อมูลที่มีอยู่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิค Factor Analysis

Bartlett's Test of Sphericity ใช้ทดสอบสมมติฐาน

H_0 : ตัวแปรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H_1 : ตัวแปรต่างๆ มีความสัมพันธ์กัน

สถิติทดสอบ จะมีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 5008.611 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 จึงปฏิเสธ H_0 จึงใช้ Factor Analysis วิเคราะห์ต่อไป

ตารางที่ ค.21 KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.866
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	500.8.611
	Df	10
	Sig.	.000

จากการวิเคราะห์ Factor Analysis โดยวิธี Principal Component Analysis ซึ่งเมื่อพิจารณาจากกลุ่ม Component พบว่าแบ่งตัวแปรได้ 1 กลุ่ม จากนั้นพิจารณาค่า Extraction Communalitiesของตัวแปรที่มากที่สุด ทำให้สามารถคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่ม 1 ตัวแปร คือ ตัวแปรความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งมีค่า Extraction Communalitiesเท่ากับ .747 โดยผลจากการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ค.22 Communalities

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่ม	Initial	Extraction
ความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง	1.000	.593
ความเหมาะสมด้านการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น	1.000	.738
ความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	1.000	.747
ความเหมาะสมด้านบทบาทของประธานในที่ประชุม	1.000	.723
ความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง	1.000	.719

ตารางที่ ค.23 Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.521	70.425	70.425	3.521	70.425	70.425
2	.520	10.390	80.815			

ตารางที่ ค.23 (ต่อ)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
3	.409	8.172	88.987			
4	.295	5.908	94.895			
5	.255	5.105	100.000			

ตารางที่ ค.24 Component Matrix

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่ม	Component 1
ความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง	.770
ความเหมาะสมด้านการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น	.859
ความเหมาะสมด้านวิธีการที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	.864
ความเหมาะสมด้านบทบาทของประธานในที่ประชุม	.850
ความเหมาะสมด้านจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง	.848

2.3 **ทุนเชื่อมโยงทางสังคม** (Linking Social Capital : LINK)

ทุนเชื่อมโยงทางสังคมเป็นการเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก แต่มีวงที่กว้างมากกว่า โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/ชุมชน ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น โดยพิจารณาใน 3 ดัชนี ดังนี้

1) **ดัชนีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง** ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ ความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความสนิทสนมต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง และการติดต่อค้าขายอย่างฉันท์มิตรระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง ซึ่งได้พิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง ได้กล่าวไปแล้วในการคัดเลือกตัวแปรของเครือข่าย (Network) ซึ่งผลคัดเลือกได้ 1 ตัวแปร คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่าง

2) **ดัชนีการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะ** ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ การเข้าร่วมฟังการปราศัยของนักการเมือง การเข้าร่วมชี้แจงร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน การเข้าพบปะ พูดคุยกับนักการเมืองท้องถิ่น (อบต. อบจ. เป็นต้น) และการเข้าร่วมประท้วงความไม่ยุติธรรมในชุมชน ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่

เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะ ได้กล่าวไปแล้วในการคัดเลือกตัวแปรของสถาบันทางสังคม (Institution) ซึ่งผลคัดเลือกได้ 1 ตัวแปร คือ การเข้าร่วมชี้แจง ร้องเรียน เกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของชุมชน

3) **ดัชนีการต้อนรับและปฏิบัติในชุมชน (ไม่กีดกัน)** ประกอบด้วย 8 ตัวแปร ได้แก่ การต้อนรับและปฏิบัติในชุมชนกับบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกัน การเงินแต่ต่างกัน ระดับการศึกษาแตกต่างกัน อายุแตกต่างกัน เชื้อชาติแตกต่างกัน ศาสนาแตกต่างกัน และภาษาพูดแตกต่างกัน ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการต้อนรับและปฏิบัติในชุมชน(ไม่กีดกัน) ได้กล่าวไปแล้วในการคัดเลือกตัวแปรของสถาบันทางสังคม (Institution) ซึ่งผลคัดเลือกได้ 1 ตัวแปร คือ การต้อนรับและปฏิบัติในชุมชนกับบุคคลที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน

2.4 **การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา** (Collective Action : COLLEC) **พิจารณาจาก 1 ดัชนี ดังนี้**

การดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาวัดโดยตรงจากตัวแปรการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งประกอบด้วย 8 ตัวแปร ได้แก่ การร่วมดำเนินในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ภายในชุมชน ด้านปัญหาความปลอดภัยในชุมชน ด้านปัญหายาเสพติดในชุมชน ด้านปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนในชุมชน ด้านปัญหาความประพฤติของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท. ด้านปัญหาความประพฤติของข้าราชการ ตำรวจ ครู หมอ พยาบาล ฯลฯ ในท้องถิ่น ด้านปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากหน่วยงานของรัฐ ด้านปัญหาการตกต่ำทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในท้องถิ่น เช่น การ ประพฤติปฏิบัติของกลุ่มวัยรุ่น พระ ฯลฯ ที่ไม่เหมาะสม และด้านปัญหาเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมเป็นตัวแปรแทนดัชนีการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองและการประชุมสาธารณะได้กล่าวไปแล้วในการคัดเลือกตัวแปรของการดำเนินการร่วม (Collective Action) ซึ่งผลคัดเลือกได้ 3 ตัวแปร คือ ตัวแปรการดำเนินการร่วมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ภายในชุมชน ด้านยาเสพติดในชุมชน และด้านความประพฤติของข้าราชการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทุนทางสังคม

DATE: 5/ 29/2010
TIME: 2:05

L I S R E L 8.72

BY

Karl G. Jöreskog & Dag Sörbom

This program is published exclusively by
Scientific Software International, Inc.
7383 N. Lincoln Avenue, Suite 100
Lincolnwood, IL 60712, U.S.A.
Phone: (800)247-6113, (847)675-0720, Fax: (847)675-2140
Copyright by Scientific Software International, Inc., 1981-2005
Use of this program is subject to the terms specified in the
Universal Copyright Convention.
Website: www.ssicentral.com

```
 The following lines were read from file
C:\Users\PATTANAPONG\Desktop\WORK\SOCCAP.Spl:

 Raw Data from file SOCCAP.PSF
 Latent Variables
 HUMCAP SOCCAP KNOW_MG FINCAP PHYCAP DEVELOP
 Relationship
 WORK HUM = HUMCAP
 PUBLIC POLITIC GROUP = SOCCAP
 SHARE DATA = KNOW_MG
 INDUS EXPAND = FINCAP
 INFLA STRUC = PHYCAP
 GROWTH POVERTY GAP = DEVELOP
 DEVELOP = HUMCAP
 KNOW_MG = HUMCAP
 KNOW_MG = SOCCAP
 DEVELOP = KNOW_MG
 DEVELOP = PHYCAP
 DEVELOP = FINCAP
 Lisrel Output: ND=2 AD=OFF EF
 Path Diagram
 End of Problem
```

Covariance Matrix

	SHARE	DATA	GROWTH	POVERTY	GAP	WORK
SHARE	1.55					
DATA	0.46	1.27				
GROWTH	0.03	0.06	0.14			
POVERTY	0.04	-0.28	0.01	0.91		
GAP	-0.08	-0.19	-0.02	0.31	0.58	
WORK	-0.13	0.16	0.05	-0.40	-0.25	0.56
HUM	0.09	0.07	-0.03	-0.21	-0.09	0.13
GROUP	0.58	0.75	0.07	0.25	0.22	-0.46
PUBLIC	0.85	1.25	-0.03	0.49	0.18	-0.40
POLITIC	0.00	-0.01	0.00	-0.05	-0.02	0.02
INDUS	-0.01	0.01	0.02	-0.04	-0.02	0.04
EXPAND	0.07	0.20	0.23	-0.18	-0.28	0.55

STRUC	-0.02	-0.05	0.11	1.12	0.09	-0.54
INFLA	0.00	-0.01	-0.01	0.05	0.03	-0.01

Covariance Matrix

	HUM	GROUP	PUBLIC	POLITIC	INDUS	EXPAND
HUM	0.40					
GROUP	-0.12	1.96				
PUBLIC	-0.03	1.87	5.51			
POLITIC	0.01	-0.06	-0.07	0.02		
INDUS	0.01	-0.05	-0.03	0.00	0.02	
EXPAND	-0.11	-0.20	-0.22	-0.04	0.07	3.69
STRUC	-0.15	-0.25	1.28	0.01	-0.02	-0.52
INFLA	-0.02	0.01	0.06	-0.01	0.00	-0.05

Covariance Matrix

	STRUC	INFLA
STRUC	8.94	
INFLA	0.00	0.06

Parameter Specifications

LAMBDA-Y

	KNOW_MG	DEVELOP
SHARE	0	0
DATA	1	0
GROWTH	0	0
POVERTY	0	2
GAP	0	3

LAMBDA-X

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
WORK	4	0	0	0
HUM	5	0	0	0
GROUP	0	6	0	0
PUBLIC	0	7	0	0
POLITIC	0	8	0	0
INDUS	0	0	9	0
EXPAND	0	0	10	0
STRUC	0	0	0	11
INFLA	0	0	0	12

BETA

	KNOW_MG	DEVELOP
KNOW_MG	0	0
DEVELOP	13	0

GAMMA

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	14	15	0	0
DEVELOP	16	0	17	18

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PHI

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
HUMCAP	0			
SOCCAP	19	0		
FINCAP	20	21	0	
PHYCAP	22	23	24	0

PSI

KNOW_MG	DEVELOP
25	26

THETA-EPS

SHARE	DATA	GROWTH	POVERTY	GAP
27	28	29	30	31

THETA-DELTA

WORK	HUM	GROUP	PUBLIC	POLITIC	INDUS
32	33	34	35	36	37

THETA-DELTA

EXPAND	STRUC	INFLA
38	39	0

Number of Iterations =140

LISREL Estimates (Maximum Likelihood)

LAMBDA-Y

	KNOW_MG	DEVELOP
SHARE	0.46	- -
DATA	1.02	- -
	(0.39)	
	2.63	
GROWTH	- -	0.05
POVERTY	- -	-0.69
		(0.64)
		-1.07
GAP	- -	-0.43
		(0.41)
		-1.06

LAMBDA-X

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
WORK	0.66	- -	- -	- -
	(0.08)			
	8.41			
HUM	0.20	- -	- -	- -
	(0.08)			
	2.63			

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GROUP	- -	1.21	- -	- -
		(0.15)		
		8.25		
PUBLIC	- -	1.58	- -	- -
		(0.26)		
		6.12		
POLITIC	- -	-0.04	- -	- -
		(0.02)		
		-2.36		
INDUS	- -	- -	0.08	- -
			(0.02)	
			3.75	
EXPAND	- -	- -	0.91	- -
			(0.27)	
			3.32	
STRUC	- -	- -	- -	-0.42
				(0.48)
				-0.87
INFLA	- -	- -	- -	-0.16
				(0.03)
				-5.44

BETA

	KNOW_MG	DEVELOP
KNOW_MG	- -	- -
DEVELOP	0.24	- -
	(0.29)	
	0.83	

GAMMA

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	0.76	1.04	- -	- -
	(0.34)	(0.43)		
	2.23	2.40		
DEVELOP	1.22	- -	-0.55	0.41
	(1.34)		(0.94)	(0.44)
	0.91		-0.58	0.92

Covariance Matrix of ETA and KSI

	KNOW_MG	DEVELOP	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	1.00					
DEVELOP	0.38	1.00				
HUMCAP	0.21	0.91	1.00			
SOCCAP	0.64	-0.33	-0.53	1.00		
FINCAP	0.23	0.63	0.82	-0.38	1.00	
PHYCAP	0.04	0.52	0.21	-0.11	0.27	1.00

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PHI

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
HUMCAP	1.00			
SOCCAP	-0.53	1.00		
	(0.12)			
	-4.53			
FINCAP	0.82	-0.38	1.00	
	(0.17)	(0.19)		
	4.86	-2.05		
PHYCAP	0.21	-0.11	0.27	1.00
	(0.19)	(0.19)	(0.26)	
	1.10	-0.61	1.05	

PSI
Note: This matrix is diagonal.

KNOW_MG	DEVELOP
0.18	-0.07
(0.28)	(0.34)
0.63	-0.20

Squared Multiple Correlations for Structural Equations

KNOW_MG	DEVELOP
0.82	1.07

Squared Multiple Correlations for Reduced Form

KNOW_MG	DEVELOP
0.82	1.06

Reduced Form

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	0.76	1.04	- -	- -
	(0.34)	(0.43)		
	2.23	2.40		
DEVELOP	1.40	0.25	-0.55	0.41
	(1.51)	(0.30)	(0.94)	(0.44)
	0.93	0.82	-0.58	0.92

THETA-EPS

SHARE	DATA	GROWTH	POVERTY	GAP
1.34	0.23	0.14	0.43	0.40
(0.23)	(0.28)	(0.02)	(0.12)	(0.07)
5.88	0.83	6.06	3.74	5.33

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

SHARE	DATA	GROWTH	POVERTY	GAP
0.13	0.82	0.02	0.52	0.32

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THETA-DELTA

WORK	HUM	GROUP	PUBLIC	POLITIC	INDUS
0.12	0.36	0.49	3.01	0.02	0.01
(0.06)	(0.06)	(0.19)	(0.58)	(0.00)	(0.00)
2.05	5.97	2.59	5.19	5.99	3.95

THETA-DELTA

EXPAND	STRUC	INFLA
2.86	8.76	0.03
(0.57)	(1.47)	(0.00)
5.03	5.97	3.47

Squared Multiple Correlations for X - Variables

WORK	HUM	GROUP	PUBLIC	POLITIC	INDUS
0.79	0.10	0.75	0.45	0.08	0.33

Squared Multiple Correlations for X - Variables

EXPAND	STRUC	INFLA
0.22	0.02	0.45

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom = 66
Minimum Fit Function Chi-Square = 106.61 (P = 0.0011)
Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square = 94.89 (P = 0.011)
Estimated Non-centrality Parameter (NCP) = 28.89
90 Percent Confidence Interval for NCP = (6.93 ; 58.84)

Minimum Fit Function Value = 1.44
Population Discrepancy Function Value (F0) = 0.39
90 Percent Confidence Interval for F0 = (0.094 ; 0.80)
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.077
90 Percent Confidence Interval for RMSEA = (0.038 ; 0.11)
P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05) = 0.11

Expected Cross-Validation Index (ECVI) = 2.34
90 Percent Confidence Interval for ECVI = (2.04 ; 2.74)
ECVI for Saturated Model = 2.84
ECVI for Independence Model = 4.83

Chi-Square for Independence Model with 91 Degrees of Freedom = 329.18
Independence AIC = 357.18
Model AIC = 172.89
Saturated AIC = 210.00
Independence CAIC = 403.62
Model CAIC = 302.27
Saturated CAIC = 558.34

Normed Fit Index (NFI) = 0.68
Non-Normed Fit Index (NNFI) = 0.76
Parsimony Normed Fit Index (PNFI) = 0.49
Comparative Fit Index (CFI) = 0.83
Incremental Fit Index (IFI) = 0.85
Relative Fit Index (RFI) = 0.55

Critical N (CN) = 67.38

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Root Mean Square Residual (RMR) = 0.19
Standardized RMR = 0.097
Goodness of Fit Index (GFI) = 0.85
Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) = 0.75
Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI) = 0.53

Total and Indirect Effects

Total Effects of KSI on ETA

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	0.76	1.04	- -	- -
	(0.34)	(0.43)		
	2.23	2.40		
DEVELOP	1.40	0.25	-0.55	0.41
	(1.51)	(0.30)	(0.94)	(0.44)
	0.93	0.82	-0.58	0.92

Indirect Effects of KSI on ETA

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
KNOW_MG	- -	- -	- -	- -
DEVELOP	0.18	0.25	- -	- -
	(0.22)	(0.30)		
	0.82	0.82		

Total Effects of ETA on ETA

	KNOW_MG	DEVELOP
KNOW_MG	- -	- -
DEVELOP	0.24	- -
	(0.29)	
	0.83	

Largest Eigenvalue of B*B' (Stability Index) is 0.057

Total Effects of ETA on Y

	KNOW_MG	DEVELOP
SHARE	0.46	- -
DATA	1.02	- -
	(0.39)	
	2.63	
GROWTH	0.01	0.05
	(0.01)	
	0.83	
POVERTY	-0.16	-0.69
	(0.13)	(0.64)
	-1.29	-1.07
GAP	-0.10	-0.43
	(0.08)	(0.41)
	-1.27	-1.06

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Indirect Effects of ETA on Y

	KNOW_MG	DEVELOP
SHARE	- -	- -
DATA	- -	- -
GROWTH	0.01	- -
	(0.01)	
	0.83	
POVERTY	-0.16	- -
	(0.13)	
	-1.29	
GAP	-0.10	- -
	(0.08)	
	-1.27	

Total Effects of KSI on Y

	HUMCAP	SOCCAP	FINCAP	PHYCAP
SHARE	0.35	0.48	- -	- -
	(0.16)	(0.20)		
	2.23	2.40		
DATA	0.77	1.06	- -	- -
	(0.17)	(0.18)		
	4.43	5.80		
GROWTH	0.07	0.01	-0.03	0.02
	(0.08)	(0.02)	(0.05)	(0.02)
	0.93	0.82	-0.58	0.92
POVERTY	-0.97	-0.17	0.38	-0.28
	(0.55)	(0.14)	(0.55)	(0.17)
	-1.77	-1.26	0.68	-1.69
GAP	-0.60	-0.11	0.23	-0.17
	(0.35)	(0.09)	(0.35)	(0.11)
	-1.71	-1.24	0.68	-1.64

Time used: 0.109 Seconds

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DATE: 5/ 2/2010
TIME: 2:45

L I S R E L 8.72

BY

Karl G. Jöreskog & Dag Sörbom

This program is published exclusively by
Scientific Software International, Inc.
7383 N. Lincoln Avenue, Suite 100
Lincolnwood, IL 60712, U.S.A.
Phone: (800)247-6113, (847)675-0720, Fax: (847)675-2140
Copyright by Scientific Software International, Inc., 1981-2005
Use of this program is subject to the terms specified in the
Universal Copyright Convention.
Website: www.ssicentral.com

The following lines were read from file H:\THESIS\DATA SCREN\OSTROM.Spl:

```
PATH ANALYSIS
Raw Data from file OSTROM.PSF
Latent Variables
NETWORK TRUST TRUSTW INSTI COLLEC
Relationship
UNITY G_HELP = NETWORK
TRUST1 TRUST2 = TRUST
TRUSTW1 TRUSTW2 = TRUSTW
COLLEC1 COLLEC2 COLLEC3 = COLLEC
POLITIC WELCOM = INSTI
COLLEC = TRUST
TRUST = NETWORK
TRUST = TRUSTW
TRUST = INSTI
Lisrel Output: ND=2 EF
Path Diagram
End of Problem
```

PATH ANALYSIS

Covariance Matrix

	TRUST1	TRUST2	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3	UNITY
TRUST1	0.82					
TRUST2	0.26	1.02				
COLLEC1	0.09	0.12	0.38			
COLLEC2	0.11	0.13	0.29	0.37		
COLLEC3	0.09	0.12	0.25	0.25	0.40	
UNITY	0.05	0.12	0.07	0.06	0.05	0.73
G_HELP	0.05	0.10	0.09	0.08	0.07	0.42
WELCOM	0.03	-0.01	0.05	0.04	0.02	0.04
POLITIC	0.05	0.07	0.05	0.04	0.02	0.04
TRUSTW1	0.07	0.07	0.05	0.07	0.05	0.06
TRUSTW2	0.06	0.06	0.04	0.05	0.04	0.04

Covariance Matrix

	G_HELP	WELCOM	POLITIC	TRUSTW1	TRUSTW2
G_HELP	0.73				
WELCOM	0.03	0.41			
POLITIC	0.05	0.10	0.32		
TRUSTW1	0.06	0.10	0.17	0.40	
TRUSTW2	0.05	0.10	0.16	0.36	0.38

PATH ANALYSIS
Parameter Specifications

LAMBDA-Y

	TRUST	COLLEC
TRUST1	0	0
TRUST2	1	0
COLLEC1	0	0
COLLEC2	0	2
COLLEC3	0	3

LAMBDA-X

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
UNITY	4	0	0
G_HELP	5	0	0
WELCOM	0	0	6
POLITIC	0	0	7
TRUSTW1	0	8	0
TRUSTW2	0	9	0

BETA

	TRUST	COLLEC
TRUST	0	0
COLLEC	10	0

GAMMA

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	11	12	13
COLLEC	0	0	0

PHI

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
NETWORK	0		
TRUSTW	14	0	
INSTI	15	16	0

PSI

TRUST	COLLEC
17	18

THETA-EPS

TRUST1	TRUST2	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
19	20	21	22	23

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THETA-DELTA

UNITY	G_HELP	WELCOM	POLITIC	TRUSTW1	TRUSTW2
24	25	26	27	28	29

PATH ANALYSIS

Number of Iterations = 13

LISREL Estimates (Maximum Likelihood)

LAMBDA-Y

	TRUST	COLLEC
TRUST1	0.44	- -
TRUST2	0.53	- -
	(0.06)	
	9.33	
COLLEC1	- -	0.53
COLLEC2	- -	0.54
		(0.01)
		39.95
COLLEC3	- -	0.46
		(0.01)
		33.91

LAMBDA-X

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
UNITY	0.63	- -	- -
	(0.04)		
	15.42		
G_HELP	0.67	- -	- -
	(0.04)		
	15.61		
WELCOM	- -	- -	0.24
			(0.02)
			13.42
POLITIC	- -	- -	0.41
			(0.02)
			19.27
TRUSTW1	- -	0.61	- -
		(0.01)	
		50.74	
TRUSTW2	- -	0.59	- -
		(0.01)	
		49.81	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BETA

	TRUST	COLLEC
TRUST	- -	- -
COLLEC	0.48	- -
	(0.05)	
	9.19	

GAMMA

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	0.25	0.09	0.20
	(0.04)	(0.06)	(0.07)
	5.85	1.51	2.65
COLLEC	- -	- -	- -

Covariance Matrix of ETA and KSI

	TRUST	COLLEC	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	1.00				
COLLEC	0.48	1.00			
NETWORK	0.30	0.14	1.00		
TRUSTW	0.26	0.12	0.14	1.00	
INSTI	0.30	0.15	0.18	0.67	1.00

PHI

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
NETWORK	1.00		
TRUSTW	0.14	1.00	
	(0.03)		
	4.87		
INSTI	0.18	0.67	1.00
	(0.04)	(0.03)	
	4.81	20.60	

PSI
Note: This matrix is diagonal.

TRUST	COLLEC
0.84	0.77
(0.13)	(0.05)
6.65	16.64

Squared Multiple Correlations for Structural Equations

TRUST	COLLEC
0.16	0.23

Squared Multiple Correlations for Reduced Form

TRUST	COLLEC
0.16	0.04

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Reduced Form

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	0.25	0.09	0.20
	(0.04)	(0.06)	(0.07)
	5.85	1.51	2.65
COLLEC	0.12	0.04	0.09
	(0.02)	(0.03)	(0.04)
	5.77	1.51	2.65

THETA-EPS

TRUST1	TRUST2	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
0.63	0.73	0.10	0.08	0.18
(0.03)	(0.04)	(0.01)	(0.01)	(0.01)
20.78	18.41	16.36	12.92	24.88

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

TRUST1	TRUST2	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
0.23	0.28	0.74	0.79	0.54

THETA-DELTA

UNITY	G_HELP	WELCOM	POLITIC	TRUSTW1	TRUSTW2
0.32	0.28	0.35	0.15	0.03	0.03
(0.05)	(0.05)	(0.01)	(0.02)	(0.01)	(0.01)
6.67	5.26	27.01	9.31	4.20	5.72

Squared Multiple Correlations for X - Variables

UNITY	G_HELP	WELCOM	POLITIC	TRUSTW1	TRUSTW2
0.55	0.61	0.15	0.54	0.94	0.92

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom = 37
Minimum Fit Function Chi-Square = 100.26 (P = 0.00)
Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square = 101.41 (P = 0.00)
Estimated Non-centrality Parameter (NCP) = 64.41
90 Percent Confidence Interval for NCP = (38.20 ; 98.27)

Minimum Fit Function Value = 0.057
Population Discrepancy Function Value (F0) = 0.037
90 Percent Confidence Interval for F0 = (0.022 ; 0.056)
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.032
90 Percent Confidence Interval for RMSEA = (0.024 ; 0.039)
P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05) = 1.00

Expected Cross-Validation Index (ECVI) = 0.091
90 Percent Confidence Interval for ECVI = (0.076 ; 0.11)
ECVI for Saturated Model = 0.076
ECVI for Independence Model = 4.03

Chi-Square for Independence Model with 55 Degrees of Freedom = 7000.26
Independence AIC = 7022.26

Model AIC = 159.41
Saturated AIC = 132.00
Independence CAIC = 7093.37
Model CAIC = 346.88
Saturated CAIC = 558.66

Normed Fit Index (NFI) = 0.99
Non-Normed Fit Index (NNFI) = 0.99
Parsimony Normed Fit Index (PNFI) = 0.66
Comparative Fit Index (CFI) = 0.99
Incremental Fit Index (IFI) = 0.99
Relative Fit Index (RFI) = 0.98

Critical N (CN) = 1042.82

Root Mean Square Residual (RMR) = 0.015
Standardized RMR = 0.028
Goodness of Fit Index (GFI) = 0.99
Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) = 0.98
Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI) = 0.55

PATH ANALYSIS

Total and Indirect Effects

Total Effects of KSI on ETA

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	0.25	0.09	0.20
	(0.04)	(0.06)	(0.07)
	5.85	1.51	2.65
COLLEC	0.12	0.04	0.09
	(0.02)	(0.03)	(0.04)
	5.77	1.51	2.65

Indirect Effects of KSI on ETA

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST	- -	- -	- -
COLLEC	0.12	0.04	0.09
	(0.02)	(0.03)	(0.04)
	5.77	1.51	2.65

Total Effects of ETA on ETA

	TRUST	COLLEC
TRUST	- -	- -
COLLEC	0.48	- -
	(0.05)	
	9.19	

Largest Eigenvalue of B*B' (Stability Index) is 0.234

Total Effects of ETA on Y

	TRUST	COLLEC
TRUST1	0.44	- -

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TRUST2	0.53	- -
	(0.06)	
	9.33	
COLLEC1	0.26	0.53
	(0.03)	
	9.19	
COLLEC2	0.26	0.54
	(0.03)	(0.01)
	9.23	39.95
COLLEC3	0.22	0.46
	(0.02)	(0.01)
	9.08	33.91

Indirect Effects of ETA on Y

	TRUST	COLLEC
TRUST1	- -	- -
TRUST2	- -	- -
COLLEC1	0.26	- -
	(0.03)	
	9.19	
COLLEC2	0.26	- -
	(0.03)	
	9.23	
COLLEC3	0.22	- -
	(0.02)	
	9.08	

Total Effects of KSI on Y

	NETWORK	TRUSTW	INSTI
TRUST1	0.11	0.04	0.09
	(0.02)	(0.03)	(0.03)
	5.85	1.51	2.65
TRUST2	0.13	0.05	0.10
	(0.02)	(0.03)	(0.04)
	5.96	1.52	2.66
COLLEC1	0.06	0.02	0.05
	(0.01)	(0.02)	(0.02)
	5.77	1.51	2.65
COLLEC2	0.07	0.02	0.05
	(0.01)	(0.02)	(0.02)
	5.78	1.51	2.65
COLLEC3	0.06	0.02	0.04
	(0.01)	(0.01)	(0.02)
	5.75	1.51	2.64

Time used: 0.109 Seconds

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DATE: 5/ 30/2010
TIME: 17:30

L I S R E L 8.72

BY

Karl G. Jöreskog & Dag Sörbom

This program is published exclusively by
Scientific Software International, Inc.
7383 N. Lincoln Avenue, Suite 100
Lincolnwood, IL 60712, U.S.A.
Phone: (800)247-6113, (847)675-0720, Fax: (847)675-2140
Copyright by Scientific Software International, Inc., 1981-2005
Use of this program is subject to the terms specified in the
Universal Copyright Convention.
Website: www.ssicentral.com

The following lines were read from file H:\THESIS\DATA SCREN\NETWORK5.Spl:

```
PATH ANALYSIS
Raw Data from file PUTNAM.PSF
Latent Variables
BOND BRIDGE LINK COLLEC
Relationship
TALK F_HELP1 F_HELP2  = BOND
DECIS COOP G_HELP = BRIDGE
UNITY POLITIC WELCOM = LINK
COLLEC1 COLLEC2 COLLEC3 = COLLEC
BRIDGE = BOND
COLLEC = BOND
COLLEC = BRIDGE
COLLEC = LINK
Lisrel Output: ND=2 EF
Path Diagram
End of Problem
```

PATH ANALYSIS

Covariance Matrix

	DECIS	COOP	G_HELP	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
DECIS	0.38					
COOP	0.03	0.12				
G_HELP	0.10	0.02	0.80			
COLLEC1	0.11	0.01	0.17	1.15		
COLLEC2	0.11	0.02	0.12	0.59	1.03	
COLLEC3	0.09	0.02	0.10	0.58	0.63	1.31
TALK	0.01	0.00	0.00	0.04	0.04	0.04
F_HELP1	0.02	0.00	-0.01	0.04	0.07	0.05
F_HELP2	0.01	0.00	0.00	0.04	0.05	0.03
UNITY	0.06	-0.01	0.06	0.13	0.11	0.07
POLITIC	0.00	0.01	-0.01	0.03	0.02	0.03
WELCOM	0.03	0.01	0.04	0.04	0.04	0.06

Covariance Matrix

	TALK	F_HELP1	F_HELP2	UNITY	POLITIC	WELCOM
TALK	0.20					
F_HELP1	0.09	0.27				
F_HELP2	0.08	0.17	0.22			
UNITY	-0.01	0.02	0.01	0.34		
POLITIC	0.02	-0.01	-0.01	-0.01	0.41	
WELCOM	0.01	-0.01	-0.01	0.04	0.03	0.21

PATH ANALYSIS

Parameter Specifications

LAMBDA-Y

	BRIDGE	COLLEC
DECIS	0	0
COOP	1	0
G_HELP	2	0
COLLEC1	0	0
COLLEC2	0	3
COLLEC3	0	4

LAMBDA-X

	BOND	LINK
TALK	5	0
F_HELP1	6	0
F_HELP2	7	0
UNITY	0	8
POLITIC	0	9
WELCOM	0	10

BETA

	BRIDGE	COLLEC
BRIDGE	0	0
COLLEC	11	0

GAMMA

	BOND	LINK
BRIDGE	12	0
COLLEC	13	14

PHI

	BOND	LINK
BOND	0	
LINK	15	0

PSI

BRIDGE	COLLEC
16	17

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THETA-EPS

DECIS	COOP	G_HELP	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
18	19	20	21	22	23

THETA-DELTA

TALK	F_HELP1	F_HELP2	UNITY	POLITIC	WELCOM
24	25	26	27	28	29

PATH ANALYSIS

Number of Iterations = 14

LISREL Estimates (Maximum Likelihood)

LAMBDA-Y

	BRIDGE	COLLEC
DECIS	0.31	- -
COOP	0.07	- -
	(0.02)	
	3.38	
G_HELP	0.33	- -
	(0.08)	
	4.12	
COLLEC1	- -	0.73
COLLEC2	- -	0.79
		(0.05)
		17.48
COLLEC3	- -	0.77
		(0.04)
		17.19

LAMBDA-X

	BOND	LINK
TALK	0.21	- -
	(0.01)	
	15.01	
F_HELP1	0.45	- -
	(0.02)	
	25.61	
F_HELP2	0.37	- -
	(0.02)	
	23.74	
UNITY	- -	0.31
		(0.05)
		5.58
POLITIC	- -	0.03
		(0.03)
		0.92
WELCOM	- -	0.14
		(0.03)
		5.06

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BETA

	BRIDGE	COLLEC
BRIDGE	- -	- -
COLLEC	0.36	- -
	(0.09)	
	4.01	

GAMMA

	BOND	LINK
BRIDGE	0.09	- -
	(0.06)	
	1.57	
COLLEC	0.11	0.36
	(0.04)	(0.07)
	2.50	4.97

Covariance Matrix of ETA and KSI

	BRIDGE	COLLEC	BOND	LINK
BRIDGE	1.00			
COLLEC	0.38	1.00		
BOND	0.09	0.17	1.00	
LINK	0.01	0.37	0.07	1.00

PHI

	BOND	LINK
BOND	1.00	
LINK	0.07	1.00
	(0.06)	
	1.18	

PSI

Note: This matrix is diagonal.

BRIDGE	COLLEC
0.99	0.71
(0.28)	(0.09)
3.58	8.08

Squared Multiple Correlations for Structural Equations

BRIDGE	COLLEC
0.01	0.29

Squared Multiple Correlations for Reduced Form

BRIDGE	COLLEC
0.01	0.15

Reduced Form

BOND	LINK

BRIDGE	0.09	- -
	(0.06)	
	1.57	
COLLEC	0.14	0.36
	(0.04)	(0.07)
	3.43	4.97

THETA-EPS

DECIS	COOP	G_HELP	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
0.29	0.12	0.69	0.60	0.39	0.71
(0.03)	(0.01)	(0.04)	(0.04)	(0.03)	(0.04)
10.64	21.49	16.79	16.31	11.33	16.88

Squared Multiple Correlations for Y - Variables

DECIS	COOP	G_HELP	COLLEC1	COLLEC2	COLLEC3
0.25	0.04	0.13	0.47	0.62	0.46

THETA-DELTA

TALK	F_HELP1	F_HELP2	UNITY	POLITIC	WELCOM
0.15	0.07	0.08	0.25	0.41	0.19
(0.01)	(0.01)	(0.01)	(0.03)	(0.02)	(0.01)
21.58	5.98	9.97	7.35	23.02	17.86

Squared Multiple Correlations for X - Variables

TALK	F_HELP1	F_HELP2	UNITY	POLITIC	WELCOM
0.23	0.75	0.62	0.27	0.00	0.09

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom = 49
Minimum Fit Function Chi-Square = 133.35 (P = 0.00)
Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square = 134.33 (P = 0.00)
Estimated Non-centrality Parameter (NCP) = 85.33
90 Percent Confidence Interval for NCP = (54.61 ; 123.70)

Minimum Fit Function Value = 0.12
Population Discrepancy Function Value (F0) = 0.080
90 Percent Confidence Interval for F0 = (0.051 ; 0.12)
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.040
90 Percent Confidence Interval for RMSEA = (0.032 ; 0.049)
P-Value for Test of Close Fit (RMSEA < 0.05) = 0.97

Expected Cross-Validation Index (ECVI) = 0.18
90 Percent Confidence Interval for ECVI = (0.15 ; 0.22)
ECVI for Saturated Model = 0.15
ECVI for Independence Model = 2.12

Chi-Square for Independence Model with 66 Degrees of Freedom = 2236.12
Independence AIC = 2260.12
Model AIC = 192.33
Saturated AIC = 156.00
Independence CAIC = 2331.81
Model CAIC = 365.56
Saturated CAIC = 621.94

Normed Fit Index (NFI) = 0.94

Non-Normed Fit Index (NNFI) = 0.95
Parsimony Normed Fit Index (PNFI) = 0.70
Comparative Fit Index (CFI) = 0.96
Incremental Fit Index (IFI) = 0.96
Relative Fit Index (RFI) = 0.92

Critical N (CN) = 600.47

Root Mean Square Residual (RMR) = 0.018
Standardized RMR = 0.040
Goodness of Fit Index (GFI) = 0.98
Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) = 0.97
Parsimony Goodness of Fit Index (PGFI) = 0.62

PATH ANALYSIS

Total and Indirect Effects

Total Effects of KSI on ETA

	BOND	LINK
BRIDGE	0.09	- -
	(0.06)	
	1.57	
COLLEC	0.14	0.36
	(0.04)	(0.07)
	3.43	4.97

Indirect Effects of KSI on ETA

	BOND	LINK
BRIDGE	- -	- -
COLLEC	0.03	- -
	(0.02)	
	1.51	

Total Effects of ETA on ETA

	BRIDGE	COLLEC
BRIDGE	- -	- -
COLLEC	0.36	- -
	(0.09)	
	4.01	

Largest Eigenvalue of B*B' (Stability Index) is 0.133

Total Effects of ETA on Y

	BRIDGE	COLLEC
DECIS	0.31	- -
COOP	0.07	- -
	(0.02)	
	3.38	
G_HELP	0.33	- -
	(0.08)	
	4.12	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COLLEC1	0.27	0.73
	(0.07)	
	4.01	
COLLEC2	0.29	0.79
	(0.07)	(0.05)
	4.03	17.48
COLLEC3	0.28	0.77
	(0.07)	(0.04)
	4.01	17.19

Indirect Effects of ETA on Y

	BRIDGE	COLLEC
DECIS	- -	- -
COOP	- -	- -
G_HELP	- -	- -
COLLEC1	0.27	- -
	(0.07)	
	4.01	
COLLEC2	0.29	- -
	(0.07)	
	4.03	
COLLEC3	0.28	- -
	(0.07)	
	4.01	

Total Effects of KSI on Y

	BOND	LINK
DECIS	0.03	- -
	(0.02)	
	1.57	
COOP	0.01	- -
	(0.00)	
	1.47	
G_HELP	0.03	- -
	(0.02)	
	1.53	
COLLEC1	0.10	0.26
	(0.03)	(0.05)
	3.43	4.97
COLLEC2	0.11	0.28
	(0.03)	(0.06)
	3.44	5.01
COLLEC3	0.11	0.27
	(0.03)	(0.06)
	3.43	4.96

Time used: 0.031 Seconds

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายพัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ เกิดเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 ภูมิลำเนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2549 เกียรตินิยมอันดับสอง หลังจากนั้นได้ทำการศึกษาต่อในหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2550 ซึ่งระหว่างศึกษาในหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ได้เป็นผู้ช่วยสอนผู้ช่วยสอนวิชา Stat for Economist ระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2551 และ 2552 และเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรม ปี 2551 โครงการศึกษาวิจัยนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาเมืองและชนบทที่ยั่งยืน ปี 2552

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย